

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

176050

HAYDAR TİLBE'NİN
MAHZENÜ'L ESRÂR MESNEVİSİ
(ÖNSÖZ, GİRİŞ, METİN VE TERCÜME, DİZİN)

DOKTORA TEZİ

Ayet Abdülaziz GOCA
93-11526

Danışman
Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA

İstanbul, 2000

Yazarın

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

HAYDAR TİLBE'NİN
MAHZENÜ'L ESRÂR MESNEVİSİ
(ÖNSÖZ, GİRİŞ, METİN VE TERCÜME, DİZİN)

DOKTORA TEZİ

Ayet Abdülaziz GOCA
93-11526

Danışman
Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA

İstanbul, 2000

ÖN SÖZ

Üzerinde doktora çalışması yaptığım eser, Mir Haydar Tilbe (Haydar Meczub, Haydar Hârizmî, Haydar Türki-Gûy)'nin *Mahzenü'l-esrâr* adlı mesnevisinin Şeyh-zâde Abdürrezzak Bahşı tarafından üstte Uygur ve altta Arap harfleri ile olmak üzere İstanbul'da istinsah ettiği nüshasıdır.

İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümü, No 4757'de kayıtlı olan ve üstte Uygur altta da Arap harfleri ile yazılan bir mecmua, Edib Ahmed'in *Atebetü'l-hakayık*'ının B nüshasını, Mir Haydar Tilbe'nin *Mahzenü'l-esrâr*'ını, Lutfî'nin dokuz ve Sekkâkî'nin üç gazelini ihtiva eder.

Edib Ahmed'in *Atebetü'l-hakayık*'ı Reşid Rahmeti Arat tarafından,¹ Lutfî ile Sekkâkî'nin gazelleri de Osman Fikri Sertkaya tarafından daha önce yayımlanmıştı.²

Arkadaşım Ayşe Gül Sertkaya ile bana Şeyh-zâde Abdürrezzak Bahşı ve istinsah ettiği *Mahzenü'l-esrâr* adlı mesnevî üzerinde bir çalışma yapılmadığını söyleyen Doktora danışmanımız Osman Fikri Sertkaya'nın teklifi üzerine ben 'Mir Haydar Tilbe'nin *Mahzenü'l-esrâr* adlı mesnevîsi'ni, Ayşe Gül Sertkaya ise 'Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı, hayatı ve eserleri' konusunu aldık.³

Doktora çalışmam, Önsöz, Bibliyografya, Giriş, Mesnevide adı geçen şahıslar, Metin ve Tercüme ve Dizin bölümlerinden ibarettir.

Giriş bölümü: *Mahzenü'l-esrâr* hakkında, Haydar Tilbe'nin (Hayatı, *Mahzenü'l-esrâr*'ın nüshaları, *Mahzenü'l-esrâr* üzerindeki çalışmalar, Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı, *Mahzenü'l-esrâr*'ın içindekiler, *Mahzenü'l-esrâr*'ın dil özellikleri ve kelime kadrosu konularında bilgi verilmektedir.

İkinci bölümde 'Mesnevide adı geçen şahıslar' hakkında bilgi verilmektedir.

Metnin transkripsiyonu, tercümesi ve açıklama notları bölümü: Üstte Uygur altta da Arap harfleri ile yazılan metnin, imlâ problemleri yaratmaması için Uygur harfli satırları transkripsiyonlamadım. Metin olarak transkripsiyonunu verdiğim satırlar Arap harfleri ile yazılan Çağatayca metindir. Metnin tercümesini ise her beytin altında verdim.

Mahzenü'l-esrâr adlı bu eser, anlaşılması oldukça zor olan felsefî bir eserdir. Şâir bazı beyitlerde söz oyunu yaptığı için metni anlamak daha da zorlaşmıştır. Bu bakımdan eser adı gibi sırlarla dolu bir mahzendir. Metni tercüme ederken birçok zorlukla karşılaştım ve bazı beyitleri kelime kelime tercüme etmek zorunda kaldım. Üstelik istinsahdaki bazı yanlışlar ve düzeltmeler anlaşılması güç olan mesneviyi daha da zorlaştırmıştır. Ancak metnin çift alfabe ile istinsah edilmesi ve yabancı kelimelerin Türkçe imlâya göre yazılması kelimelerin fonetiğinin tespitinde kolaylık sağlamıştır.

Dizin bölümü: Metinde geçen kelimelerin dizini verilmiştir

Doktora tezimi hazırlarken, Danışman hocam Sayın Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya'dan çok yardım ve destek gördüm. Kendisine çok teşekkür borçluyum. Metnin tercümesi konusunda Sayın hocam Prof. Dr. Kemal Eraslan'ın da çok yardımlarını gördüm. Kendisine çok teşekkür ederim. Ayrıca bana her zaman manevi destek veren ve sorduğum konularda beni aydınlatan arkadaşım Dr. Ayşegül Sertkaya'ya da burada çok teşekkür ederim.

Ayet Abdülaziz GOCA

¹ Reşid Rahmeti Arat, Edib Ahmed b. Mahmud Yükneci. *Atebetü'l-hakayık*, İstanbul, 1951.

² Osman Fikri Sertkaya, "Osmanlı Şâirlerinin Çağatayca Şiirleri III Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Manzum Parçalar I", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XX, İstanbul 1973, s. 157-184.

³ Ayşe Gül Sertkaya, *Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı. Hayatı ve Eserleri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 1997, 260 s.

3. Yabancı asıllı kelimelerin imlâ özellikleri

1. Bazı kelimelerin imlâsı değişik yazılmıştır. Bu kelimelerdeki u/ü sesleri vav ile gösterilmiştir.

1) u sesi vav ile gösterilenler:

bī-uşūl (F.A.)	(7b/66)	Bu kelimedeki ilk u sesi vav ile gösterilmiştir.
burc (A.)	(7b/69, 6b/54)	
şuğrā (A.)	(15b/154)	
ķule (A.)	(22b/228)	

2) ü sesi vav ile gösterilenler:

güher (F.)	(7b/69, 9b/91, 2b/11, 4a/31, 14a/138, 9b/88)
füsün (F.)	(11b/112)
sürüd (F.)	(13a/125)
nüfūs (A.)	(13b/132)
cülūs (A.)	(13b/132)
külbe (F.)	(13b/134)
sülük (A.)	(16a/160, 19b/195)
göl (F.)	(35b/369, 20b/207)
mün-fa'il (A.)	(25a/255, 42a/438)
türbet (F.)	(44a/458), (44b/462)
büzürgāne (F.)	(8a/72). Bu kelimedeki ilk ü sesi vav ile gösterilmiştir.

Bazı kelimeler bazan değişik imlâda yazılmış, bazan da aslı şeklinde yazılmıştır:

sürme (F.)	(25b/262, 48b/505).	Bu kelime (51a/527, 8a/74) örneklerinde aslı şekli ile geçiyor.
dükān (A.)	(38a/393), (40b/421).	Bu kelime (37a/386)da aslı şekli ile yazılmıştır.
dür (A.)	(14a/139).	Bu kelime başka bütün örneklerde (47b/496, 52b/545, 7b/68, 52b/545) aslı şekli ile geçiyor.

2. Bazı tamlamaların imlâsı değişik yazılmıştır. Yani bu tamlamalarda tamlama y'si yazılmıştır.

ḥıṣāl-ı şenī' (A.) (1b/2)	müşk-i nāb (F.) (48b/504)
ğayr-ı söz (A. T.) (4b/37)	devr-i felek (A.) (50a/522)

dūd-i dilim (F.) (5a/40)	pīr-i rāh (F.) (50b/525)
āh-ı ciger-süz (F.) (5a/42)	cuvāb-ı faşīh (A.) (51b/532)
ṭāyir-i endīşe (A. F.) (6a/53)	vākıf-ı esrār (A.) (52a/538)
cām-ı zülāl (F. A.) (9a/85)	şehir-i şafā-baḥş (F. A. F.) (23b/239)
nazar-ı gayb (A.) (13b/133)	nefes-i derd-nāk (A. F. F.) (31a/321)
sipāh-i cān (F.) (24b/249)	kāsib-i şāhib-‘ayāl (A.) (36b/378)
seyr-i nebāt (A.) (29a/301)	pīr-i muḥakkıķ (F. A.) (41b/429)
yed-i beyzā (A.) (34a/350)	bī-renc-i ḥvāst (F.) (49a/509)
dem-i ‘isī (F. A.) (34a/350)	tāc-ver-i bī-sipāh (F.) (50b/525)
dürr-i yitüm (A.) (34b/357)	ķuknūs-ı bīçāre-vār (F.) (5b/48)
rāh-ı rāst (F.) (36a/375)	anber-i sārā (A. F.) (34b/359, 53a/552)
vāris-i mīrās (A.) (37b/390)	pīr-i ledünnī-sebaķ (F. A. A.) (38b/397)
ḥūy-ı zişt (F.) (43b/451)	meḥekk-i imtiḥān (A.) (11b/111, 54a/559)

3. Bazı kelimelerdeki kısa ünlüler yazılmıştır:

1) Kısa ünlü i sesi yazılmış olanlar:

rin-dāne (F.)	(9a/83)
fāyize (A.)	(10a/96)
līkin (F.)	(11a/105)
ķā‘ide (A.)	(13b/131)
her-giz (F.)	(17b/176, 21a/213, 25a/257)
sālik (A.)	(19a/195)
ḥisīb (A.)	(22a/222)
raḥim (A.)	(24a/244)
perveriş (F.)	(24a/245)
münfa‘il (A.)	(25a/255, 42a/438)
münteşir (A.)	(27a/275)
şikīb (F.)	(32a/330)
lāyık (A.)	(39b/409)
mihmān (F.)	(44b/461, 45b/474)

firih (Peh.)	(38a/395). Bu kelimedeki ikinci i sesi yazılmıştır.
girih (F.)	(38a/395). Bu kelimedeki ikinci i sesi yazılmıştır.
silsile (A.)	Bu kelimedeki ilk i sesi şu örneklerde (7a/64), (24b/250) yazılmıştır. Şu örnekte ise (8a/71) her iki i sesi yazılmıştır.

Bazı kelimelerdeki kısa ünlü i sesi bazan yazılmıştır bazan yazılmadan aslı şekli ile yazılmıştır:

menzil (A.)	(17a/168).	Bu kelime diğer iki örnekte (2a/10, 21b/217) aslı şeklinde yazılmıştır.
'âkil (A.)	(35b/366).	Bu kelime diğer üç örnekte (4a/30, 34a/353, 36b/377) aslı şeklinde yazılmıştır.
gerdiş (F.)	(35b/370).	Bu kelime diğer iki örnekte (40a/412, 48a/502) aslı şeklinde yazılmıştır.
kâfile (A.)	(44a/457, 45b/472).	Bu kelime diğer örnekte (44a/459) aslı şeklinde yazılmıştır.

2) Kısa ünlü a sesi yazılmış olanlar:

baht (F.)	(19b/198)	
gaflet (A.)	(52b/542).	Bu kelime şu örnekte (35b/365) aslı şeklinde yazılmıştır.

3) Aşağıdaki kelimedeki kısa ünlü e sesi yazılmıştır:

kevkebe (F.)	(20a/202).	Bu kelimedeki ikinci e sesi yazılmıştır.
--------------	------------	--

4) Bazı kelimelerdeki uzun ünlüler yazılmamıştır:

taḥkīk (A.)	(36b/376).	Bu kelimedeki uzun ī sesi yazılmamıştır.
allām[e] (A.)	(4a/27).	Bu kelimedeki uzun ā sesi yazılmamıştır.

5) Bir çok yerde z sesi d olarak yazılmıştır:

güz̄er (F.) > güder	(16a/157, 23a/237, 32a/328, 41b/433, 44a/457)
güz̄âr (F.) > güdâr	(22a/225)
pez̄îr (F.) > pedîr	(28b/293, 29a/300)

6) Aşağıdaki kelimelerde z sesi z ile yazılmıştır:

z̄evk̄ (A.) > zevk̄	(2b/12)
z̄ihn (A.) > zihn	(28a/287, 29a/299)
lez̄îz̄ (A.) > lezîz̄	(14a/136)
cez̄b (A.) > cezb	(42a/439)

mezheb (A.) > mezheb (46a/480)

7) Aşağıdaki kelimelerde **z** sesi **z** ile yazılmıştır:

lafz (A.) > lafz (25a/259)

naẓīr (A.) > nazīr (28a/288)

8) Aşağıdaki kelimelerde **z** sesi **z** ile yazılmıştır:

hazm (A.) > hazm (9a/86)

ẓabt (A.) > zaft (23b/240)

9) Bir çok yerde **ş** sesi **s** ile yazılmıştır:

şarrāf (A.) > sarrāf (2b/11)

şalā (A.) > salā (9a/84)

şarf (A.) > sarf (3b/22)

şuġrā (A.) > suġrā (15b/154)

şıfr (A.) > sıfr (4a/29)

şarfe (A.) > sarfe (51b/534)

şıfat (A.) > sıfat (4a/29)

hırş (A.) > hırs (17a/170)

Yine aşağıdaki kelime de **ş** sesi **s** ile yazılmış:

şābit (A.) > sabit (46a/479)

Nadir olarak aşağıdaki kelime de **s** sesi **ş** ile yazılmıştır:

sefer (A.) > şefer (15b/157)

Yabancı kelimelerde görülen diğer bir özellik ise Türkçe kelimelerde olduğu gibi ikili şekillerin çok geçmesidir. Meselâ.

āşikār (F.)	(1 örnek)	āşkār (F.)	(3 örnek)
cevāb (A.)	(2 örnek)	cuvāb (A.)	(1 örnek)
dür (A.)	(5 örnek)	dürr (A.)	(2 örnek)
esīr (A.)	(1 örnek)	isīr (A.)	(1 örnek)
fāyde (A.)	(1 örnek)	fāyide (A.)	(1 örnek)
gireh (F.)	(1 örnek)	girih (F.)	(1 örnek)
gevher (F.)	(3 örnek)	güher (F.)	(6 örnek)
henüz (F.)	(1 örnek)	hinüz (F.)	(1 örnek)
hisāb (A.)	(1 örnek)	hisīb (A.)	(1 örnek)
hōn (F.)	(1 örnek)	hūān (F.)	(1 örnek)
hümā (F.)	(1 örnek)	hümāy (F.)	(1 örnek)
‘īsā (A.)	(1 örnek)	‘isī (A.)	(1 örnek)
keten (A.)	(4 örnek)	kettān (A.)	(1 örnek)

naht (A.)	(3 örnek)	naqd (A.)	(1 örnek)
pād-şāh (F.)	(1 örnek)	pād-şeh (F.)	(1 örnek)
sır (A.)	(2 örnek)	sırr (A.)	(4 örnek)
şāh (F.)	(14 örnek)	şeh (F.)	(1 örnek)
ümīd (F.)	(1 örnek)	ümmīd (F.)	(1 örnek)
vāh (A.)	(1 örnek)	veh (A.)	(1 örnek)

Yukardaki yabancı kelime örneklerinden şunu açık görebiliyoruz ki Şeyh-zâde Abdürrezâk Bahşı zaman-zaman Osmanlıca imlâ geleneğinin dışında kalmıştır. Onun için bir takım değişik imlâ şekillerini ve yanlışları ortaya çıkartmıştır. Bu sebepten dolayı *Mahzenü'l-esrâr* 'ın bu nüshası başka nüshalarından bayağı farklılıklar göstermektedir.

Aşağıda metinde geçen bazı çekim ve şekiller üzerinde kısaca duracağız.

4. İsimler

Hâller

Nominatif hâli (yalın hâl)

Nominatif hâli eksizdir.

Msl. ev (27b/282), taş (11a/105), güher (7b/69)

Genitif hâli (ilgi hâli)

Genitif eki: -nîng, -nîng

Msl. boğuz-nîng (48a/501), saç-nîng (48b/503), kişi-nîng (49a/511), tive-nîng (45b/475)

Bir örnekte , -îng şeklinde geçmektedir: biz-îng (30a/310)

Akkuzatif hâli (yapma hâli)

Akkuzatif eki: 1) -nı, ni; 2) -n

1) -nı, ni:

Msl. aş-nı (14a/136), aşıklı-nı (43a/448), böz-ni (39a/405, 40a/417, v.b.),

2) -n:

Bu ek 3. şahıs iyelik eklerinden sonra gelir.

Msl. aş-ı-n (05, 4a/31), at-ı-n (05, 4a/31), boğuz-ı-n (48a/501), iş-ı-n (7a/59, 48a/502, v.b.), köz-ı-n (48b/505), öz-ı-n (18a/179, 48a/500)

Metin geçiş dönem özelliği taşıdığı için 3. şahıs iyelik ekinden sonra yine de -nı, -ni eki kullanılan örnekler de az değildir.

Msl. at-ı-nı (012), ot-ı-nı (14b/142), barça-sı-nı (1b/4, 36b/376), bil-ı-ni (32b/333), böz-ı-ni (39a/406), sikke-si-ni (26b/271), mîve-si-ni (4b/32)

Aynı kelimeye 3. şahıs iyelik ekinden sonra bazan -n eki bazan da -ni eki kullanmıştır.

Msl. iş-i-n 7a/59, 48/502, v.b.), iş-i-ni (33b/345, 38b/399), yüz-i-n (9a/83), yüz-i-ni (49a/509)

v.b.

Datif hâli (yaklaşma hâli)

Datif eki: 1) -ğa, -ge, -ka, -ke 2) -a, -e

1) -ğa, -ge, -ka, -ke:

Msl. ara-ğa (11b/111), barça-ğa (17b/177, 47b/496), er-ge (6b/58, 35a/362), köz-ge (4a/28), derd-ka (53b/555), meclis-ka (53b/556), iş-ke (17b/175) v.b.

2) -a, -e:

Bu ek genellikle iyelik ekli sözlerden sonra gelir.

Msl. baş-ı-n-a (33b/344), kan-um-a (6a/51), iv-i-n-e (25a/255, 40b/418), köz-üm-e (5b/46) v.b.

Bu ek bazan yalın sözlerde de görülmektedir.

Msl. kim-e (35b/368), hân-a (48a/500)

Lokatif hâli (bulunma hâli)

Lokatif eki: -da, -de, -ta, -te

Msl. ara-da (8b/79), başım-da (5b/44), öy-de (18b/184), yir-de (48b/505), 'ışk-ta (30b/315), gayb-ta (35b/368), imgek-te (34b/356), tüzlük-te (43b/450)

Ablatif hâli (uzaklaşma hâli)

Ablatif eki: -dın, -din, -tın, -tin

Msl. ata-dın (28a/289), orun-dın (21a/215), kim-din (43a/449), keten-din (40b/421, 42a/436), ulus-tın (2a/6) yırağ-tın (45a/469), sebep-tin (30a/308), şahâvet-tin (46a/479)

İnstrumental hâli (vâsıta hâli)

Vâsıta hâli metinde bile, birle, bilen ile, ilen edatları ile ifade edilmektedir.

Ekvatif hâli (eşitlik hâli)

Eşitlik eki: -ça, -çe

Msl. cev-çe (18b/184), özge-çe (38b/400)

Aitlik

Aitlik eki: -ğı, -kı, -ki

Msl. kayda-ğı 5a/41, esâs-ı-n-da-ğı (15a/149), öy-de-ki (18a/180), sonğ-ğı (54a/558), taş-kı (31a/322, 31a/323), iç-ki-ge (31a/322, 31a/323), iç-ki-ni (31a/323)

İyelik Ekleri

Teklik 1. şahıs: -m

Msl. idi-m (09), at-ı-m (23b/238), baş-ım-da (5b/44), iley-im-ge (39a/405), iz-im-din (13a/128), dimâğ-ım-nı (12b/121)

Bu ekte uyum dışı örnekler de görüyoruz:

cân-um-a (6a/316), çan-um-a (6a/51)

Çokluk 1. şahıs: sadece iki örnekte geçiyor.

barı-mız (13b/130), tüş-ümüz-ge (45b/473)

Teklik 2. şahıs: -nġ

Msl. ata-nġ (18a/178, 21b/218), mi'de-nġ (21b/218), çan-ınġ (47a/489), at-ınġ (23a/236, 44b/460), bil-inġ (13b/131), iş-inġ (8a/70), kol-unġ (46a/478), yol-unġ (18a/182), yük-ünġ (17a/168), köz-ünġ (15b/155, 41a/424)

Bu ekte umumiyetle uyum sağlanmıştır.

Çokluk 2. şahıs şekli metinde geçmiyor.

Teklik 3. şahıs: -sı, -si; -ı, -i

Msl. ata-sı (25b/263), arka-sı (39a/402), bökse-si (33a/339), eye-si (10a/93, 24a/245), boy-ı (18a/181, 39a/402, v.b.), boy(ü)n-ı (2b/12), bil-i 33a/339, dem-i (10b/103, 25b/261)

Çokluk 3. şahıs: -ları, -leri

Msl. yamanlık-ları-n (17a/172), böz-leri-ninġ (41a/423), endişe-leri (12a/117), imgek-leri-din (19a/191)

Şahıs Zamirleri

Teklik 1. şahıs: men

Msl. men (6b/56, 9a/83, 50a/519), meniġ (9a/82, v.b.), mendin (11a/109), maġa (24b/253, v.b.)

Metinde akkuzatif ve lokatif şekli geçmiyor. Tek bir örnekte **bendin** (13b/131) şeklinde geçiyor.

Çokluk 1. şahıs: biz

Msl. biziġ (30/a310), bizni (1b/2, v.b.), bizge (1b/2, v.b.), bizde (2a/9), bizdin (1b/3, v.b.)

Teklik 2. şahıs: sen, sin

Msl. sen (7b/68, v.b.), sin (17b/175), seniġ (21b/219), siniġ (19a/190), sini (21a/213, v.b.), saġa (13b/130, v.b.), sende (16a/162, v.b.), sinde (15a/150), sendin (13b/131, v.b.)

Metinde çokluk 2. şahıs şekli geçmiyor.

Teklik 3. şahıs: ol

Msl. ol (2a/8, v.b.), anı (22b/228, v.b.), anıġ (2a/9, v.b.), aġa (2a/8, v.b.)

Çokluk 3. şahıs: alar, olar

Msl. alar (25a/257, v.b.), alardın (26a/267), olardın (45b/475), alarga (26a/267)

5. Fiiller

Fiil Çekimi

Görülen Geçmiş Zaman

Metinde geçen görülen geçmiş zaman şekilleri şunlardır:

Teklik 1. şahıs: -dım, -dim, -dum, -düm, -tım, -tim, -tum

Msl. al-dım (45b/475), sal-dım (40a/416), bir-dim (40a/414), er-dim (24a/244), bol-dum (12b/121), koy-dum (9b/87), keltür-düm (40a/414), kör-düm (43a/448), aç-tım (9a/83, 12a/115, v.b.) ayıt-tım (36b/376), eşit-tim (8a/72), it-tim (9a/85), kop-tum (14a/137)

Teklik 1. şahısın olumsuz şekli geçmiyor.

Çokluk 1. şahıs: Metinde sadece -dük şekli geçiyor.

Msl. bir-dük (13b/130), kil-dük (24a/243), ti-dük (30a/310, 30a/310).

Çokluk 1. şahısın olumsuzu sadece bir yerde geçiyor: kör-medük (43a/448)

Teklik 2. şahıs: -dınġ, -dinġ, -dunġ, -dünġ, -tinġ

Msl. al-dınġ (19a/190), kıl-dınġ (21b/220, 30a/311, v.b.), bir-dinġ (18b/184), i-dinġ (15a/148, 21b/221, v.b.), bol-dunġ (15a/149, 31a/319), öl-dünġ (16b/165), it-tinġ (42a/436), nit-tinġ (21b/221).

Çokluk 2. şahıs şekli, teklik ve çokluk şekillerinin olumsuzu metinde geçmiyor.

Teklik 3. şahıs: -dı, -di, -tı, -ti

Msl. al-dı (8b/80, 48b/504), atlan-dı (22b/227), ber-di (6b/56, 32a/330), imle-di (4a/28), aç-tı (12a/119, 48b/505, v.b.), sat-tı (41a/428), silk-ti (22a/226), it-ti (22a/224, 31b/325), sor-dı (23a/236), sür-di (8b/78), yarut-tı (13b/133), tök-ti (17b/178).

Teklik 3. şahıs şeklinin olumsuzu olarak şunlar geçiyor:

bir-medi (29a/302), kal-madı (18b/184, 22a/224, 36a/370), kıl-madı (23a/234, 24a/247), kör-medi (29a/302)

Çokluk 3. şahıs: Teklik şekline -lar, -ler çokluk eki ilâvesi ile yapılır.

Msl. sor-dılar (45b/472), bir-diler (15a/150, 15a/150), tut-tılar (37a/386), öksüt-tiler (37b/386), iy-diler (21b/221), kiltür-diler (49b/516), tüş-tiler (44a/458).

Çokluk 3. şahısın olumsuz şekli geçmiyor.

Öğrenilen geçmiş zaman

Metinde öğrenilen geçmiş zaman şekli sadece teklik 3. şahısta görülür.

Msl. aç-mış (46b/481), bir-miş (010), i-miş (44a/456), kör-memiş (41a/424)

Öğrenilen geçmiş zaman ifadesi için kullanılan bir diğer şekil de -p gerundium ekine tur-yardımcı fiilinin eklenmiş şekli -tur getirilip tasrif edilmesidir. Metinde sadece teklik 3. şahıs şekli geçiyor.

Msl. bol-uptur (31a/321), kıl-ıptur (51b/533)

Geniş zaman

Geniş zaman ekleri -ur, -ür; -ar, -er ve -r olmak üzere üç şekildedir.

1) -ur, -ür

Teklik 1. şahıs:

Teklik şekli metinde geçmiyor.

Teklik 2. şahıs:

Sadece teklik şekli geçiyor.

Msl. bar-ur sen (21b/217), bir-ür sen (21b/217, 52b/542))

Teklik 3. şahıs:

Sadece teklik şekli geçiyor. Msl. al-ur (27b/284, 38a/392, v.b.), ol-ur (37b/390), bir-ür (10b/100, 36a/371, v.b.), ir-ür (2a/8, 16a/158, v.b.)

2) -ar, -er

Teklik 1. şahıs:

Msl. or-ar men (43a/448)

Teklik 2. şahıs:

Msl. tut-ar sen (21a/215)

Teklik 3. şahıs:

Msl. ar-ar (18b/188), tut-ar (34a/352), kez-er (19a/192),

3) -r

Teklik 3. şahıs:

Msl. iste-r (30b/314), öksü-r (34b/357), tanı-r (4a/31, 31a/318)

Şimdiki zaman

Eski metinlerde olduğu gibi Mahzenü'l-esrar'da da umumiyetle şimdiki zaman ifadesi için geniş zaman kullanılmaktadır. Ancak, üç yerde (bil-edür 17b/177, saç-adur 48b/ 504, tilmür-edür 40a/415) teklik 3. şahıs için, bir yerde (kıl-adur sen 30a/308) teklik 2. şahıs için -a, -e gerundiumuna tur-, dur-yardımcı fiilinin ekleşmiş şekli getirilerek şimdiki zaman ifade edilmiştir.

Gelecek zaman

Metinde teklik ve çokluk 1. şahıs şekli geçmiyor.

Teklik 2. şahıs :

Bir yerde aşağıdaki şekilde geçiyor:

Msl. it-key sen (24b/253)

Diğer yerlerde -ğa, -ge şeklinde geçiyor:

Msl. kıl-ğa sen (24b/251), anğla-ğa sen (16a/161), kıl-abilge sen (24b/251)

Bir yerde olumsuz şekli geçiyor, tap-mağa sen (41b/431)

Çokluk 2. şahıs:

Çokluk 2. şahıs şekli geçmiyor.

Teklik 3. şahıs:

Teklik 3. şahıs şekli -ğay, -gey, -kay, -key şeklinde geçiyor.

Msl. aşur-ğay (27b/281), bol-ğay (5a/38, 11a/109), ber-gey (18a/183, 32a/ 332), bir-gey (32a/331), kop-kay (28a/286), sat-kay (37a/385), it-key (28b/294, 35b/367)

Teklik 3. şahısın olumsuzu sadece üç yerde geçiyor:

Msl. bağla-mağay (11a/104), bol-mağay (40b/421), di-megey (48a/500)

Çokluk 3. şahıs:

Çokluk 3. şahıs sadece bir yerde geçiyor:

Msl. yi-geyler (10b/98)

Emir

Teklik 1. şahıs emir eki: -ayın, -eyin

Msl. kıl-ayın (51b/531), tap-ayın (39b/410), yığıdur-ayın (23b/240), iç-eyin (49b/515), it-eyin (23b/240), kir-eyin (41b/430), kör-meyin (6a/50)

Çokluk 1. şahıs emir eki: Tek bir yerde “-alı” olarak geçiyor.

ur-alı (30a/312)

Teklik 2. şahıs emir eki: -ğıl, -gil, -kıl; -ğın, -gin

Msl. bağla-ğıl (45a/466), bol-ğıl (35b/366), bil-gil (15a/148, 46b/484), bir-gil (48b/507, 49b/515), baş-kıl (16b/164); bil-gin (19a/195, 36b/378), işle-gin (7a/59), kıl-ğın (7a/64) v.b.

Teklik 2. şahıs emir şeklinin yukardaki ekli şekillerinden başka eksiz emir şekilleri de çok geçiyor.

Msl. kıl! (7a/63, 12b/124, v.b.), kiç! (21a/215), öt! (16a/158), tart! (7b/67), til! 05, v.b.

Çokluk 2. şahıs emir eki: -nğ, -nğuz, -nğler

Msl. kol-unğ (46a/478), yitkür-ünğ (46a/477), koy-unğuz (36a/374), yiber-inğler (14b/143)

Teklik 3. şahıs: -sun, -sün

Msl. bağla-sun (51a/528), kıl-sun (46a/478), bil-sün (31a/322), yi-sün (47a/488), bol-masun (40b/422)

Çokluk 3. şahıs metinde geçmiyor.

6. Zarf Fiiller (Gerundiumlar)

-a, -e gerundiumu:

Msl. kıl-a (8a/80, 12a/117, v.b.), kop-a (40b/418), it-e (38b/397), tüş-e (33b/344) v.b.
Yardımcı fiillerde: it-e bilgey (53a/549), kızgan-a bilge (9b/91), tap-a bilgey (9b/92), ur-a bilmen (31a/320).

u, -ü gerundiumu:

Bu gerundiumun -ü şekli sadece iki yerde geçiyor: kiy-ü (51a/527), yi-yü (17b/173).

BİBLİYOGRAFYA

Reşid Rahmeti ARAT, Edib Ahmed b. Mahmud Yükneki. *Atebetü'l-hakayık*, İstanbul, 1951.

Reşid Rahmeti ARAT, "Bir Yazı Nümûnesi Münâsebeti İle II" *Makaleler*, Ankara, 1987, s. 763-782,

Mustafa CANPOLAT, 'Ömer Bin Mezîd, *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*, Ankara 1982.

JÁNOS ECKMANN, *Çağatayca El Kitabı*, Tercüme eden: Günay KARAAĞAÇ, İstanbul, 1988.

Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1970

JÁNOS ECKMANN, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Yayına hazırlayan Osman Fikri SERTKAYA, Ankara 1996.

Seyf-i SARÂYÎ, *Gülistan Tercümesi*, Hazırlayan Doç. Dr. Ali Fehmi KARAMANLIOĞLU, Ankara 1989.

Ayşegül SERTKAYA, *Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı Hayatı ve Eserleri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 1997, 260 s.

Osman Fikri SERTKAYA, "Abdürrezzak Bahşı, XV. yüzyılda Fâtih Sultan Mehmed ile oğlu II. Bayezid'in sarayında yaşayan kâtip (bahşı)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1, (1988), s. 297b-298a.

Osman Fikri SERTKAYA, "Osmanlı Şâirlerinin Çağatayca Şiirleri III Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Manzum Parçalar I", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XX, İstanbul 1973, s. 157-184.

Osman Fikri SERTKAYA, *İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerine Toplu Bir Bakış*, Bochum, 1977.

Ahmed-i YESEVÎ, *Divan-ı Hikmet'ten seçmeler*, Hazırlayan Prof. Dr. Kemal ERASLAN, Ankara 1993.

A. CAFEROĞLU, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, 1993.

Kemal ERASLAN, *Mevlânâ Sekkâkî Divanı*, Ankara, 1999.

Şeyh Süleymân Efendî-i Buhârî, *Luğat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî*, İstanbul, 1298.

Mehmet Kanar, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1993.

İslâm Ansiklopedisi (ilgili maddeler)

İÇİNDEKİLER

1. ÖN SÖZ	I
2. BİBLİYOGRAFYA	II
3. İÇİNDEKİLER.....	III
4. GİRİŞ	IV-XXVI
5. MESNEVİDE ADI GEÇEN ŞAHSLAR	XXVII-XXXVII
6. METİN VE TERCÜME.....	1-56
7. AÇIKLAMA NOTLARI	57-58
8. DİZİN	59-242

GİRİŞ

I. Mahzenü'l-esrâr Hakkında

Mahzenü'l-esrâr "Sırlar hazinesi" aslı Mir Haydar Tilbe'nin mesnevisidir. Haydar bu mesnevisini Nizâmî'nin aynı adlı mesnevisine nazîre olarak yazdığını aşağıdaki mısralarda ifade etmiştir.

*şeyh nizâmî demi-din cân tapıp
ma'nîsi-din yarlıg u fermân tapıp*

*men ki pişürdüm bu lezîz aş-nı
şeyh nizâmî-din alıp çâşnî*

Mesnevîde yer alan fahriyelerden, Haydar'ın XV. yüzyılda büyük bir şöhrete sahip olduğu anlaşılmaktadır. Haydar bu eserini Timur'un torunlarından İskender b. Ömer Şeyh Mirza adına kaleme almıştır. Mesnevinin Türkiye ve dünya kütüphanelerinde bir çok yazma nüshaları bulunmaktadır.

II. Haydar Tilbe'nin Hayatı

Haydar Tilbe'nin hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Doğum ve ölüm tarihi de bilinmemektedir. Kendi eserinde ve ilgili eserlerde onun mahlası Haydar Tilbe, Haydar Hârizmî, Haydar Türki-Gûy ve Haydar Meczûb olarak geçiyor. Fakat bu mahlasların tek kişiye ait olduğu hakkında farklı görüşler vardır. Bu konuda kaynaklarda fazla bilgi olmadığı için kesin bir şey söylemek zordur. Ben burada önce sayın hocalarımın görüşlerini sunuyorum.

Kemal Eraslan: "Türkîgûy" (Türkçe söyleyen) lakabı ile şöhret bulan Mîr Haydar veya eserindeki şekliyle Haydar Tilbe'nin hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Ali Şîr Nevâî *Muhâkemetü'l-lugateyn*'de Hârizmli olduğunu kaydetmektedir. Timur'un torunlarından İskender b. Ömer Şeyh Mirza adına kaleme aldığı *Mahzenü'l-esrâr* adlı mesnevisi, onun XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın ilk yarısında yaşadığını göstermektedir. Haydar Tilbe'nin Mevlânâ Lutfî'den sonra XV. yüzyılın en güçlü şairi olduğu kabul edilmektedir.⁴

R. Rahmeti Arat:⁵ makalesinde Haydar'ı Mîr Haydar Meczûb (veya Türk, Tilbe) olarak adlandırıyor ve hayatı hakkında Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-nefâis*' de verdiği malumatı örnek veriyor: "Ali Şîr Nevâî *Mecâlisü'n-nefâis*'in, gençliğinde yetişmiş olup, kendileri ile görüşmüş olduğu, fakat eser yazılırken (896=1491) artık vefat etmiş bulunan âlim ve şâirleri içine alan ikinci meclisinde, 7. olarak Mîr Haydar Meczûb (bk. Üniversite kütüp. Edebiyat 716, var. 22b10-23a8 ve Süleymaniye (Fâtih) kütüp. nr. 4065, var. 21a) hakkında şu kısa malumatı vermektedir: Mîr Haydar Meczûb dervâze-i hoş taşı-da Mîr Faḫr-yâbı mezârı başıda sâkin irdi. Yigitliki-de zâhir 'ulûmın tekmlî kılip

⁴ Kemal Eraslan, "Çağatay Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8, s. 168-176, , İstanbul. 1993.

⁵ "Bir Yazı Nümûnesi Münâsebeti İle II"

irdi. Hem ol vakt-da anğa cezbe yitişti kim 'aklı zâil boldı. Gâhî ki öz hâli-ğa kilse irdi 'ulemâ bile 'ulûm bahşın andak kılor irdi kim barça müsellemler tutar irdiler. Müvecceh sözleydürgen-niñ arası-da sözi perişân bolur irdi hayâlî cünûn vakti hâtem-ül saltane-lık-ğa râsih bolup irdi. Halknı öz nûgerlikige da'vet kılıp hürûc kılor sözün aytur irdi. Nazmî-da garîb ebyât vaqî' bolur irdi... Daha sonra Mevlânâ Muhammed Arab'dan bahsedilirken, Haydar'ın ismi tekrar zikredilmektedir. (bk.23a9: Ol dağı dânişmend kişi irdi dimâğı zabt kıldı ve hayâlî Haydar barğan sarı bardı. Daim saltanat sözün kılor irdi... Son olarak şâirin eserini ithâf etmiş olduğu İskender Mîrza'dan bahsederken, Ali Şîr Nevâî Mîr Haydar'ı bir daha zikreder: Sultân İskender-i Şîrâzî hem nebîre-dur saltanat tecemmüli-ni dirler-ki salâtin ezli ança kılmış bolgay. Yetti yâ sekiz yıl-lık saltanatı-da güyâ ki üç genç tapıp-dur. Mevlâne Haydar-ı Türkî-güy anıñg mâdihi iken-dur kim bu anıñg mesnevisi-dindür:

himmət ili-dür (yed-i) beyzâ digen

ir nefesi-dür dem-i 'isî digen

(bk. Ali Şîr Nevâî *Mecâlisü'n-nefâis*, Süleymaniye (Fatih) kütüp, nr. 4065, var. 101b...)”⁶

Bundan başka Londra British Museum Nüshasının 116/1b-1'de müellifin adı Haydar Tilbe olarak geçiyor.

M. Fuad Köprülü: Yukarıdaki bilgiler bize Mîr Haydar Meczûb (veya Türkî-Güy, Tilbe)'un aynı kişi olduğu hakkında aydınlatmaktadır. Ancak, M. Fuad Köprülü ayrı görüş ileri sürmektedir. O Haydar hakkında şöyle bahsediyor: “Haydar H'vârizmî. Timur'un torunlarından olup, babasının ölümünden sonra 1414 (817) yılına kadar fars ve Irak-ı Acem'de hâkim olan ve Şiraz'da oturduğu için, bazı kaynaklarda Şîrâzî lâkabı ile anılan İskender b. 'Omar Şayh Mîrzâ namına yazmış olduğu *Maḥzan al-asrâr* adlı mesnevînin sâhibi olan Haydar H'vârizmî, her hâlde daha XIV. asır sonlarında türkçe şiiirler yazmış ve Türkî Güy diye Şöhret kazanmış bir şâirdir. Niẓâmî'nin aynı isimdeki meşhur eserine nazîre olarak, taklit ve tercüme yolu ile, yazdığı bu güzel mesnevisinde şiiirlerinin şöhreti ile bütün dünyayı doldurduğundan bahsetmesi, türkçe şiiirlerinin türk edebî mahfillerinde kazandığı haklı rağbet ve şöhreti gösterebilir. Şimdiye kadar bu şâirden bahseden bütün müsteşriklerin, *Macâlis al-nafâ'is*'te adı geçen Mîr Haydar Maczûb ile karıştırdıkları bu Haydar Türkî-Güy'un onunla hiç bir münâsebeti olmadığını, ilk defa E. Blochet (Catal., Paris, 1933, II, 116) ortaya koymuştur. Nevâî'nin şahsen tanımış olduğu, hattâ Badâ'i' *al-vasa'at* adlı divanındaki bir kıt'asında “sırtına kaplan derisi” giydiğinden bahsettiği bu Maczûb veya Kalandar unvanlı adam ile, *Macâlis al-nafâ'is*'te, İskender Mîrzâ'dan bahsederken, zikrettiği ve *Muhâkamat al-luğatayn* 'de ilk çağatay şâirleri sırasında saydığı Haydar Türkî-Güy'un birine karıştırılması, hakikaten büyük bir dikkatsizlik eseridir ki, Rieu ve Barthold gibi çok dikkatli âlimlerin de bu hataya düşmeleri cidden gariptir.”⁷

Osman Fikri Sertkaya: Danışmanım Osman Fikri Sertkaya ise *Haydar H'vârezmî* adlı bir şâirin hiç var olmadığını, Nevâî'de geçen ve bir çok kişi tarafından *Haydar H'vârezmî* şeklinde okunan ismin gerçekte *Haydar* ve *H'vârezmî* şeklinde iki isim olarak okunması gerektiğini ileri sürmekte ve Haydar'ın *Mahzenü'l-esrâr* müellifi, H'vârezmî'nin ise *Muhabbet-nâme*'nin müellifi olduğunu söylemektedir.⁸

⁶ R. Rahmeti Arat, “Bir Yazı Nümûnesi Münâsebeti İle II”, *Makaleler*, Ankara, 1987, s. 766 - 767.

⁷ M. Fuad Köprülü, “Çağatay Edebiyatı” *İslâm Ansiklopedisi*, 3, İstanbul, 1945, s. 290-291.

⁸ Osman Fikri Sertkaya, “Osmanlı Şâirlerinin Çağatayca Şiiirleri III Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Manzum Parçalar I”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XX, İstanbul 1973, s. 157-184.

Haydar Tilbe'nin *Mahzenü'l-esrâr* 'dan başka 30 beyitlik bir kasidesi vardır. Uygur harfleri ile yazılan metin Tahran (Imp. Library of Iran, Ms. 647)'da kayıtlı *Müntehabât-ı Eş'âr* adlı 369 sahifelik bir mecmuada bulunmaktadır. Metin T. Gandjei⁹ tarafından yayınlanmıştır.¹⁰

III. *Mahzenü'l-esrâr* 'ın Nüshaları

Mahzenü'l-esrâr adlı bu mesnevinin Türkiye ve dünya kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunmaktadır. Belli başlı nüshaları şunlardır:

1. **İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası:** Özerinde Doktora çalışması yaptığım nüshadır. Bu nüsha İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümü, no. 4757/2'de kayıtlıdır. 53 yk. 11st. Talik ve meşin ciltlidir. Şeyh-zâde Abdürrezâk Bahşı tarafından Milâdî 30 Ocak 1480 (H. 17 Zilkade 884) tarihinde, İstanbul'da üstte Uygur altta da Arap harfleri ile istinsah edilmiştir.

2. **İstanbul Topkapı Sarayı Nüshası:** Bu nüsha halen TSMK, Hazine, nr. 1460'de kayıtlıdır. Bu nüshayı görmedim.

2. **Paris Bibliothèque Nationale Nüshası:** Paris Bibliothèque Nationale, Suppl. Turc. nr. 978'de kayıtlı olan bu nüsha Arap harfleri ile yazılmış 12 satırlı, 52 yaprak, 3 minyatürlüdür.

4. **Viyana Staatsbibliothek Nüshası:** Bu nüsha Viyana Staatsbibliothek, nr. 647'de kayıtlıdır.

5. **Londra British Museum Nüshası:** British Museum, Add. nr. 7914/4'de kayıtlı olan bu nüsha Arap harfleri ile yazılmıştır (vr. 115b-141b, 15str. Talik). Hattat Muhammed b. Hasan Cihan Ensârî tarafından Arap harfleri ile Herat'ta 914 (1508) yılında istinsah edilmiştir.

6. **İstanbul Millet kütüphanesi Nüshası:** Millet Kütüphanesi Ali Emîrî, Manzum, nr. 951'de kayıtlı olan bu nüsha Arap harfleri ile yazılmıştır. Bu nüsha 39 yk, 9 str. Talik. 9 minyatürlü, Meşin ciltlidir.

7. **Zeynü'l-abidin Nüshası:** Bu nüsha *Mahzenü'l-esrâr* 'dan seçilerek istinsah edilmiş olup, toplam 33 beyitten müteşekkildir. Hattât Zeynü'l-abidin tarafından Uygur harfleriyle istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi ve yeri belli değildir. Bu nüshanın Zeynü'l-abidin tarafından Semerkand'da 1444 civarında istinsah edildiği tahmin edilmektedir.¹¹

8. **Ali Şah Bahşı Nüshası :** Bu nüsha Uygur harfleriyle yazılmış nüshadır. Bu nüsha Guy Le Strange tarafından Tahran'da satın alınarak Paris'e getirilmiştir. Yazmayı tetkik eden Pavet de Courteille *Mirâdj-nâme* (Paris 1882) adlı eserinin ön sözünde bu nüshanın 55 sahifeden müteşekkil olduğu ve Ali Şah Bahşı tarafından istinsah edildiği hakkında bilgi vermiştir. Bu nüsha şimdi kaybolmuştur.¹²

9. **Kazan Nüshası:** Bu nüsha hakkında Özbekistanlı Abduvahidova M. "Haydar Harazmiy ve oniñ '*Gulşah ul-esrâr* adlı makalesinde bahsediyor. Fakat detaylı değildir. Bu nüshayı da görme imkanı bulamadım.

⁹ T. Gandjei, "Note on an unknown poem of Haidar in Uighur characters", *A Locust's Leg. Studies in honour of S. H. Taqizadeh*, London 1962, s. 64-69.

¹⁰ Osman F. Sertkaya, *İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerine Toplu Bir Bakış* Bochum, 1977, s.15.

¹¹ Osman F. Sertkaya, *a. g. e.*, s.15.

¹² Osman F. Sertkaya, *a. g. e.*, s.15.

IV. *Mahzenü'l-esrâr* Üzerindeki Çalışmalar

1. **Pavet de Courteille:** 1882'de eserin eski Uygur yazısında istinsah edilmiş Ali Şah Bahşı nüshasının 44 sahifesini (9 bölümünü) Paris'ta *Merâdj-nâme* ile beraber yayımlamıştır. Yine bu metne ait dört sahife Radloff'un *Kutadgu Bilig* 'in tıpkıbasım neşrinde¹³ metne ilave edilen Uygur harfli örnekler arasında yayınlanmıştır. Bu dört sahifenin fotokopisi için bk.TDK. Kutadgu Bilig, Tıpkıbasım, I, Viyana Nüshası, İstanbul, 1942, s. 195.¹⁴

2. **Reşid Rahmeti Arat:** "Bir yazı nümunesi münasebeti ile II" adlı makalesinde eserin British Museum, Add. nr. 7914/4'de kayıtlı olan (vr. 115b-141b), hattat Muhammed b. Hasan Cihan Ensârî tarafından, Herat'ta 914 (1508) yılında istinsah edilmiş nüshasının içindekiler hakkında bilgiler vermiş, 33 beytinin transkripsiyonunu, tercümesini ve *Zeynü'l-abidin* nüshasıyla olan karşılaştırmasını yapmıştır.¹⁵

3. **M. Abduvahidova:** "Haydar Harazmiy ve oniñ '*Gulşah ul-esrâr*' eseri" adlı makalesinde eserin aşağı yukarı 1409-1414 yılları arasında yazıldığı hakkında, kimlerin eser üzerinde çalıştığı hakkında, bu eserin önemi hakkında bilgi vermiştir ve British Museum, Add. nr. 7914/4'de kayıtlı olan (vr. 115b-141b) nüshasından bir kaç beyiti alıp yorum yapmıştır.¹⁶

4. **Kemal Eraslan:** "XV. yüzyıl Çağatay edebiyatı" adlı makalesinin "Haydar Tilbe" bölümünde¹⁷ *Mahzenü'l-esrâr* 'ın Topkapı Sarayı nüshasından "Söz Ta'rifide (Söz Tarifi Üzerine), Pâdişâh-ı Zaman Sultân İskender Medhide (Zamanın Padişahi Sultan İskender'in Medhi Hakkında), Üçüncü Makale Aytkuçını Şerh-i Hâlî (Üçüncü Makâle Söyleyicinin Hâlinin Şerhi) gibi üç bölümden toplam 33 beyitin transkripsiyonu ve tercümesini vermiştir.

5. **N. Abdullayev:** 1974. yılında *Gulşah ul-esrâr (Mahzenü'l-esrâr)*'ı Nizami'nin aynı adlı mesnevisine karşılaştırarak Doktora tezi yazdı. Hangi nüsha üzerinde çalıştığı belli değildir.¹⁸

6. **N. N. Berezin:** Eserin Viyana nüshasından bir kaç sayfayı *Türk hrestametiyesi*'nde yayımlamıştır.¹⁹

7. **İ. O. Gotvald:** Kazan Üniversitesi Profesörü olan bilim adamı Kazan ve Viyana nüshaları esasında bu eseri *Gulşah ul-esrâr* adı ile yayımlamıştır.

Ben doktora tezi olarak İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümü, no. 4757/2'de kayıtlı olan nüshanın transkripsiyonu, tercümesi ve kelime dizinini yaptım.

¹³ V. V. Radlov, *Kudatku Bilik, Faksimile uygurskoy rukopisi imperatorskoy i korolevskoy pridvornoy biblioteki v Vene, Spb.*, s. 195.

¹⁴ Osman F. Sertkaya, *a. g. e.*, s.15.

¹⁵ Reşid Rahmeti Arat "Bir yazı nümunesi münasebeti ile II", *Makaleler*, s. 763-782.

¹⁶ Geniş bilgi için bk. M. Abduvahidova "Haydar Harazmiy ve oniñ '*Gulşah ul-esrâr* ' eseri" *Edebiy Meras* Özbekistan SSR Fenler Akademiyesi H. S. Sulaymanov Namidagi Kolyezmalar İnstitutı, Özbek Edebiyatı Tarihiden Material ve Tedkikatler İlmîy Eserler Toplami 1985/3(34), s. 56-61.

¹⁷ *Büyük Türk Klâsikleri Tarih, Antoloji, Ansiklopedi*, 3, Ötüken ~ Söğüt, İstanbul, 1986, s. 69 -71.

¹⁸ Geniş bilgi için bk. M. Abduvahidova, "Haydar Harazmiy ve oniñ '*Gulşah ul-esrâr*' eseri" *Edebiy Meras* Özbekistan SSR Fenler Akademiyesi H.S. Sulaymanov Namidagi Kolyezmalar İnstitutı, Özbek Edebiyatı Tarihiden Material ve Tedkikatler İlmîy Eserler Toplami 1985/3(34), s. 56-61.

¹⁹ Cilt I, Kazan, 1857.

V. Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı hakkında Osman F. Sertkaya şu bilgileri veriyor:²⁰

“XV. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Türkleri’ne gönderilen mektup (bitig) ve fermanları (yarlıg) Uygur ve Arap harfleriyle ve Doğu Türkçesi (Çağatayca) ile yazan Abdürrezzak Bahşı hakkında doğu (çağatay) ve batı (Osmanlı) Türk kaynaklarında herhangi bir bilgiye rastlanmadığından, doğum ve ölüm tarihleri de bilinmemektedir. Adı, istinsah ettiği eserlerin ketebe kayıtlarında ve okuduğu eserlerde Abdürrezzak Şeyh-zâde Bahşı ve Şeyh-zâde Abdürrezzak Bahşı şekillerinde, Uygur harfli tuyuğlarının sonundaki Arap harfli bir beytin ilk mısrasında ise sadece Abdürrezzak olarak geçmektedir...”

Abdürrezzak Bahşı’dan bugüne intikal eden metinler, kendi manzumeleri ile istinsah ettiği metinlerdir. Kendi manzumeleri yirmi parçadır. Bunlardan beş tuyuğ Uygur harfleri ile, üç kaside ve iki gazel üstte Uygur, altta Arap harfleri olmak üzere çift alfabe ile, bir kaside, yedi gazel, bir kıta ve bir manzum ve mensur Baháriyye Arap harfleriyle yazılmıştır. İstinsah ettiği yirmi bir parça eser ise, üstte Uygur ve altta Arap harfleriyle olmak üzere, Edib Ahmed’in Atabetü’l-hakâyık’ı, Mîr Haydar Tilbe’nin Mahzenü’l-esrâr’ı, Lutfî’nin on, Sekkâkî’nin üç gazeli, Arap harfleriyle de Lutfî ve Nevâî’nin ikişer gazeli ile Lutfî’nin iki tuyuğudur. Bu metinlere üstte Uygur altta Arap harfleriyle istinsah ettiği *Fâtih Sultan Mehmed Yarlığı*’nı da ekleyebiliriz. Böylece Abdürrezzak Bahşı’nın yirmi iki parçası istinsah, yirmi parçası telif olmak üzere çeşitli hacim ve türlerde kırk iki parça metni bugüne ulaşmıştır. Bu metinler Viyana Millî kütüphanesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi’nde bulunmaktadır. Bazı kaside ve gazelleri ile *Fâtih Sultan Mehmed Yarlığı*, Türkistan tarzında “rulo” şeklindedir. *Atabetü’l-hakâyık* ve *Mahzenü’l-esrâr* gibi eserler ise kitap şeklinde hazırlanmıştır. Bu metinlerden *Fâtih Sultan Mehmed Yarlığı* R. Rahmeti Arat tarafından Türkçe ve Fransızca olarak, Arap ve Uygur harfli metinlerden bazıları ise Osman F. Sertkaya tarafından Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanmıştır.” (bk. Prof.Dr. Osman F. Sertkaya, “Abdürrezzak Bahşı, XV. yüzyılda Fâtih Sultan Mehmed ile oğlu II. Bayezid’in sarayında yaşayan kâtip (bahşı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1, (1988), s. 297b-298a).

Şeyh-zâde Abdürrezzak Bahşı hakkında arkadaşım Ayşegül Sertkaya *Şeyh-zâde Abdürrezzak Bahşı Hayatı Ve Eserleri* adlı doktora tez çalışmasında ilgili bütün bilgileri vererek, iyi bir çalışma ile bizi bu konuda aydınlatmıştır. Burada fazla söze gerek yoktur. (Geniş bilgi için bk. Ayşegül Sertkaya, *Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı hayatı ve eserleri* Doktora tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı, 1997 İstanbul)

Aşağıda Şeyh-zâde Abdürrezzak Bahşı’nın istinsah ettiği Mahzenü’l-esrâr adlı mesnevisi üzerinde duracağız.

VI. Mahzenü’l-esrâr ’ın İçindekiler

Bu nüsha toplam 559 beyitten müteşekkil olup, şu kısımları ihtiva eder:

1. [yüce Tanrının münacatıdır] 01-014
(yüce Tanrının münacatıdır)
2. [server-i enbiyâ Muhammed Muştafâ nâ’atıdır] 015-2a/9²¹
(Peygamberlerin başı Muhammed Mustafa’nın na’atıdır)

²⁰ Osman F. Sertkaya, “Abdürrezzak Bahşı, XV. yüzyılda Fâtih Sultan Mehmed ile oğlu II. Bayezid’in sarayında yaşayan kâtip (bahşı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1, (1988), s. 297b-298a.

²¹ Metinde 01-016’ye kadar olan beyit eksik istinsah edildiği için (?) nüshasından alındı.

3. Maḥzenü'l-esrâr-ı Mevlânâ Ḥaydar 'aleyhi'r-raḥme 1b/1
(Mevlânâ Ḥaydar'ın, rahmet üzerine olsun, Maḥzenü'l-esrâr adlı eseri)
4. [müellifin beyanındandır] 2a/10-5a/38
(müellifin beyanındandır)
5. Beyân-ı ḥâl-i kâ'il-i kitâb u eyẓan sebeb-i nazm kerden-i u 5a/39-11b/113
(Kitabın durumu ve nazmedilişinin sebebi hakkında)
6. Tefe'ül be-nâm-ı memdûh ve medḥ-i u u 'acz-i nefsi kâ'il 12a/114-14b/143
(Övülen kimsenin adına fal açma, onu methetme ve söyleyenin güçsüzlüğü)
7. Der mertebe-i insân 14b/144-16b/163
(İnsan mertebesi içinde)
8. El-maḳâletü'l-ülâ fi'l-mev'ize 16b/164-19b/199
(Mevizenin birinci makalesi)
9. El-maḳâletü'l-uḥrâ eyẓan 20a/200-22a/226
(Yine diğer makale)
10. Ḥikâyet-i sulṭân maḥmûd 'aleyhi'l-raḥmatü ve'l-gufrân 22b/227-26a/269
(Sultan Mahmûd'un hikâyesi, Allahın rahmeti ve merhameti onun üzerine olsun)
11. mîrzâ iskender-niṅ ḥüsn-i taḥallüsi 26b/270-29b/305
(Mirza İskender'in mahlasının güzelliği)
12. Ya'kûb-ı peygâmbere ḥikâyeti 'aleyhi's-selâm 29b/306-31b/324
(Hazreti Ya'kûb peygamberin hikâyesi, üzerine selâm olsun)
13. Sulṭân Timür big-niṅ bu bir ḥikâyeti taḳrîb üçün aytur 31b/325-34a/352
(Sultan Timür beyin hikâyesinden biridir, takrip için söyler)
14. Maḳâlâtun eyẓan der-mev'ize 34a/353-36b/377
(Mevizede öteki gibi makale)
15. Maḳâlâtun der-mev'ize 36b/378-38a/396
(Mevize içinde makaleler)
16. Kûfede bir pîr-i şâhib-bâṭın bilen ḥvâce-i bezzâz bilen ol bî-çâre ḳarı ḥâtûn ḳıssa-sı 38b/397-42a/439
(Kûfe şehrinde bir ilâhî sır sahibi ihtiyar ile bezzaz hoca ve o çaresiz yaşlı kadın hikâyesi)
17. Maḳâletun mev'ize ve naşîḥat 42b/440-44a/456
(Mevize ve nasihat makaleleri)
18. Kârvânîler içinde bir fazûl big bile ve ḥâtem-i tayy ḥikâyeti 44a/457-46a/478
(Kervan içinde bir fuzulî lâf eden bey ile Hâtem-i Tayy'ın hikâyesi)
19. Cüvânmerd-lıḳ-niṅ fâyide-si daḡı baḡîl mezemmetini aytur 46a/479-48b/507
(Cömertliğin faydasını ve cimriliğin kınanmasını söyler)
20. Süleymân-i peygâmbere 'aleyhi's-selâm-niṅ ḥikâyeti taḳrîb üçün keltürüp turur 49a/508-50b/523
(Süleymân Peygamberin hikâyesi, selâm üzerine olsun, yaklaştırma için söyledi)

21. Hârûn-ür-Reşîd bilen Behlûl-ı dîvâne-niñg manâzara üze hikâyet-leri rahmatu'llâhi 'alayhi
50b/524-52a/537

(Hârûn-ür-Reşîd ile divane Behlûl'un münazara şeklindeki hikâyesi, Allahın rahmeti üzerine
olsun)

22. Mev'ize
(mevize)

52a/538-54a/559

Eser şöyle sonuçlanıyor:

târih sekiz yüz seksen dört-de
tonğuz yıl[ı] zül-qa'de ayı-
nıñg on yiti-side şenbih
küni tamâm boldı kutluğ
bolsun devlet kilsün
miñnet kitsün tip
şeyh-zâde 'Abdürrezzâk Bañşı
ķostantiniyye-de bitidi

(Sekiz yüz seksen dört tarihinde, domuz yılının Ocak ayının on yedisinde, Cumartesi günü
tamam oldu. Kutlu olsun, devlet gelsin, miñnet gitsin diye, Şeyh-zâde Abdürrezzak Bañşı
Kostantiniyye'de yazdı.)

Bu ketebe kaydında zikredilen Hicrî 17 zilka 'de 884 (Domuz) yılı, Milâdî 30 Ocak 1480 tarihine
tekâbül eder.

VII. MAHZENÜ'L-ESRÂR 'IN DİL ÖZELLİKLERİ

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bañşı bu mesnevide saf Çağatay Türkçesi kullanmamıştır. Batı Türkçesi
ile Doğu Türkçesini karışık kullanmıştır. Meselâ:

i-	(55 örnek)	ir-	(14 örnek)	er-	(38 örnek)
ne	(56 örnek)	ni	(19 örnek)		
ol-	(6 örnek)	bol-	(117 örnek)		
o	(yok)	ol	(76 örnek)		

Aşağıda metinde geçen bazı ses değışmeleri üzerinde duracağız:

1. Türkçe kelimelerdeki ses özellikleri

Vokaller:

e - i değışmesi: Bu değışimde durum karışık. Daha çok ikili şekiller geçiyor. Meselâ.

eski	(1 örnek)	iski	(1 örnek)
ber-	(2 örnek)	bir-	(5 örnek)
keltür-	(2 örnek)	kiltür-	(4 örnek)

kerek	(15 örnek)	kirek	(9 örnek)
yet-	(1 örnek)	yit-	(3 örnek)
key-	(1 örnek)	kiy-	(1 örnek)
kez-	(2 örnek)	kiz-	(5 örnek)
kel-	(2 örnek)	kil-	(15 örnek)
sen	(19 örnek)	sin	(1 örnek)
sende	(3 örnek)	sinde	(1 örnek)
seniñg	(3 örnek)	siniñg	(1 örnek)
meniñg	(4 örnek)	miniñg	(1 örnek)
ne	(56 örnek)	ni	(19 örnek)
neçe	(2 örnek)	niçe	(23 örnek)
ev	(1 örnek)	iv	(4 örnek)
emgek	(1 örnek)	imgek	(1 örnek)
et-	(3 örnek)	it-	(33 örnek)
et	(1 örnek)	it	(2 örnek)

e - ö değişmesi: Meselâ.

erük	>	örük	(1 örnek)
ev	>	öy	(2 örnek)
eksü-	>	öksü-	(2 örnek)
eksük	>	öksük	(1 örnek)

Vokal kaynaşması: Meselâ.

niçe + ök	>	niçük	(3 örnek)
ni + it-	>	nit-	(7 örnek)

Konsonantlar

1. b > m: Meselâ.

ben	>	men	(4 örnek)
ben	>	min	(1 örnek)
bin-	>	min-	(2 örnek)
bin	>	miñg	(3 örnek)

banbuḡ > mamuḡ (4 örnek)

2. b > v: Meselâ.

seb- > sev- (1 örnek)

seb- > siv- (1 örnek)

tebe > tive (7 örnek)

eb > ev (1 örnek)

eb > iv (6 örnek)

ḡulabuz > ḡulavuz (1 örnek)

3. d > y: Meselâ.

bod > boy (5 örnek)

ḡod- > ḡoy- (16 örnek)

adaḡ > ayak (10 örnek)

adaḡ > ayag (11 örnek)

adır- > ayır- (1 örnek)

ud > uy (1 örnek)

yad- > yay- (1 örnek)

4. p > f: Meselâ.

opra- > ufra- (1 örnek)

opran- > ufran- (1 örnek)

topraḡ > tofraḡ (3 örnek)

topraḡ > tofraq (2 örnek)

5. ḡ > v: Meselâ.

soḡıḡ > savuḡ (1 örnek)

yaguḡ > yavuḡ (3 örnek)

6. ḡ > ḡ

oḡṣa- > oḡṣa- (1 örnek)

7. Kelime başındaki t sesi çoḡunlukla ikili şekilde geçiyor. Meselâ.

tört (2 örnek) **dört** (1 örnek)

ti-	(9 örnek)	di-	(27 örnek)
tur-	(2 örnek)	dur-	(1 örnek)
tiŋgiz	(1 örnek)	diŋgiz	(2 örnek)

8. Kelime sonundaki **ğ ~ g, ƙ ~ k** karışıktır. Meselâ.

adağ	(3 örnek)	adağ	(1 örnek)
ayağ	(12 örnek)	ayağ	(10 örnek)
artuğ	(5 örnek)	artuğ	(3 örnek)
sağlamağ	(1 örnek)	sağlamağ	(1 örnek)

2. Yabancı Kelimelerdeki Ses özellikleri

Metinde Türkçe kelimelerden daha çok yabancı kelimeler kullanılmıştır. Bu yabancı kelimeler Türkçeleştirilerek ses değişimlere uğramıştır. Belli başlı özellikler şunlardır:

1. Bazı kelimelerdeki **e** sesi **i** olmuştur.

1) İlk hecedeki **e** sesi **i** olanlar:

nehīb (A.) > nihīb	(6b/56, 22a/222, 32a/330)
ceyb (A.) > ciyb	(8b/76)
feşān (F.) > fişān	(14a/137)
tehī(F.) > tihī	(21b/220)
yetīm (A.) > yitīm	(34b/357)
esīr (A.) > isīr	(46b/483)
beh-būd (F.) > bih-būd	(8a/70)
pesend (F.) > pisend	(13a/126, 39b/410)
peyveste (F.) > piyveste	(51b/536)
henüz (F.) > hinüz	(44b/462)

Bu kelime (5b/43)de aslı şeklinde yazılmıştır.

2) Diğer hecelerdeki **e** sesi **i** olanlar:

şāyeste (F.) > şāyiste	(7b/66)
ğazne (A.) > ğazni	(23a/236, 23b/238)
zülfe-ğār (A.) > zülfi-ğār	(27b/281)

ümmehât (A.) > ümmihât (29a/301)

3. Bazı kelimelerdeki i sesi e olanlar:

rikve (A.) > rekve (22b/230)

zirih (F.) > zireh (24b/250)

ser-firâz (F.) > ser-ferâz (28a/290)

girih (F.) > gireh (24b/250)

Bu kelime (38a/395)de aslı şekli ile yazılmıştır.

3. Bazı kelimelerde ilk hecedeki u, ve o sesi a olmuştur:

fuzûl (A.) > fazûl (7b/66, 44a/459)

mu'âf (A.) > ma'âf (21a/213)

'urûc (A.) > 'arûc (31b/325)

robâyende (F.) > rabâyende (42b/440)

4. Bazı kelimelerdeki f sesi b ve p olmuştur.

1) f sesi b olanlar:

şıfrü'l-ḥisâb (A.) > şıbrü'l-ḥisâb (3b/23)

sayrefî (A.) > sayrebî (43a/449)

2) Şu kelimedede f sesi p olmuştur:

fiğân (F.) > piğân (5a/40)

5. Şu kelimelerdeki b sesi f olmuştur.

maḥbûs(A.) > maḥfûs (12a/118)

zabt (A.) > zaft (23b/240)

6. Bazı kelimelerdeki d sesi t olmuştur:

1) Kelime sonundaki d sesi t olanlar:

cemâd (A.) > cemât (11a/104)

avd (A.) > avt (16a/161)

nijâd (F.) > nicât (51a/530)

2) kelime ortasındaki d sesi t olanlar:

iz-divâc (A.) > iz-tivâc (3b/24)

-p gerundiumu:

Msl. avuçla-p (49b/514), bağla-p (32b/333), aç-ıp (51a/530), bağ-ıp (40a/415), bir-ip (011, 8b/77), et-ip (26a/265), bol-up (1b/4, 3a/17 v.b.), boz-up (6a/52), kültür-üp (40a/417), körün-üp (49b/513)

Bir örnekte yardımcı ses uyum dışında kalmıştır: sev-üp (30a/310).

-ban gerundiumu:

Msl. kıl-ıban (8b/81, 24b/254, v.b.), tap-ıban (10b/103), yat-ıban (20b/210), tut-uban (31b/327)

-may, -mey ve -mayın, -meyin gerundiumu (menfi gerundium):

-may, -mey gerundiumu, -a, -e ve -p gerundiumlarının menfi şekillerini yapar.

Msl. aya-may (14b/143), bağ-may (46a/477), kıl-may (31b/326), tap-may-dur (31b/325), tile-mey (5b/45), tin-mey (5b/43).

-mayın, -meyin gerundiumu, -ban gerundiumunun menfi şeklini yapar.

Msl. tokta-mayın (21a/211), kör-meyin (6a/50)

Bundan başka metinde yine şu gerundium şekilleri geçiyor:

tebre-geli (21a/211), sal-ğaç (3a/19), aş-kaç (18b/188), aç-ğunça (18a/179, 19a/192), yetiş-kinçe (33a/342), bol-ğuça (33b/346), uqlamağ-unça (18b/186), i-geç (41b/432), iken (41a/427), ikin (46a/478).

7. İsim-Fiiller (Partisipler)

-ğan, -gen, -қан, -ken partisipi:

Geçmiş zaman partisipidir.

Msl. toku-ğan (39b/407, 41a/426), bir-gen (38a/392, 50b/523), siv-gen (30b/314), iyt-қан (25a/259), қоп-қан (49b/512), kiç-ken (7a/59).

İyelik ve isim çekim ekleri ile: bol-ğanıdın (06), bir-genige (17a/171, 37b/388), sözle-genidin (25a/255), sözle-genindin (44b/464), yıqıl-ğanға (33a/341).

Bundan başka az sayıda aşağıdaki partisipler geçer:

yan-ar otnı (24a/246), anğla-ğutek köz (11a/108)

Yukardaki ses değişimleri ve gramer şekillerinden eserin Doğu Türkçesinde yazıldığı sonucuna varıyoruz. Ancak müstensih Şeyhzâde Abdürrezzâk Bahşî'nin esere Batı Türkçesi özelliklerini soktuğu da görülmektedir.

VIII.KELİME KADROSU

Dizin kısmında toplam 1910 madde başı geçiyor. Bunların içinde Türkçe kelimeler 732 olup % oranı 38.33' dir.

Yabancı kelimelerin sayısı 1178 olup % oranı 61.67'dir. Bu kelimelerin dillere göre dökümü şöyledir:

Türkçe	732	% 38.33
Arapça	696	% 36.44
Farsça	439	% 22.99
Türkçe-Farsça birleşik kelime	1	% 0.05
Arapça-Farsça birleşik kelime	18	% 0.94
Farsça-Arapça birleşik kelime	19	% 1.00
Moğulca	2	% 0.10
Pehlevîce	2	% 0.10
Yunanca	1	% 0.05
Toplam	1910	% 100

Bu dökümden şunu açıkca görebiliyoruz ki metinde Türkçe kelimedenden daha çok yabancı kelimeler kullanılmıştır. Bu Çağatay dilinin tipik özelliklerinden biridir.

MESNEVİDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR

1. Abdürrezzak Bahşı

Bk. Giriş bölümü “Abdürrezzak Bahşı” kısmı

2. ADEM (Hz. Adem)

Künyesi Ebu'l-beşer, lâkabı Safiyyu'llâh'tır. İlk insan ve ilk peygamberdir. *Kur'ân-ı kerîm*'in XV. “el-Hicr” sûresinin 26. ayetine göre “kuru çamurdan, biçim verilmiş kara balçıktan” yaratılmıştır. Hz. Adem, kendisine sahife gönderilen ilk peygamberdir. İnanışa göre Allah, kendisinden sonra gelecek peygamberleri ve ömürlerini ona göstermiştir. Bin yıllık ömrünün kırk yılını Hz. Dâvûd'a bağışlamıştır. Zevcesi Havva ile cennetteki yasak yemiştten yedikleri için cennetten kovulup yer yüzüne sürülmüşlerdir. Serendip (Seylan) adasına düşen Hz. Adem burada iki yüz yıl zevcesi Havva'dan ayrı yaşamış, vaktini tevbe ile geçirmiş, Allah tarafından kendisine telkin edilen duaları okuyarak günahlarından arınmıştır. Bu sebeple Hz. Adem Sayfîyyu'llâh “Allah'ın saf, temiz, günahsız kulu” lakabı ile anılır. Bundan sonra Cebrâil vasıtasıyla Arafat'a gidip eşi Havva ile buluşmuş, kalan ömrünü eşiyile geçirmiştir. (Geniş bilgi için bk. Kemal Eraslan, *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler* Kültür bakanlığı yayınları / 546 Yayınlar Dairesi Başkanlığı *Türk Klasikleri Dizisi* / 22, s. 353-354, Ankara 1993)

3. Ahmed-i Muhtâr (Hz. Muhammed)

Hâtemü'l-enbiyâ (peygamberlerin en sonuncusu) Hz. Muhammed, Mekke şehrinin doğusunda yer alan Hâşim-oğulları mahallesinde Hicret'ten elli üç yıl önce fil yılının rebî'ül-evvel ayının ikinci pazartesi günü (13 Nisan 571) sabaha doğru dünyayı şerefliendirdiler. Doğduğu gece, İran'da bin yıldan beri mecusîlerin yaktıkları ateşin sönmesi, Medâyin şehrinde hükümdar sarayının kısmen yıkılması, Sâve gölünün yere geçmesi, kurumuş olan Semave deresinin suyunun taşması ve Kâbe'deki putların yere devrilmesi gibi harikulâde haller zuhur etmiştir.

Hz. Muhammed'in babası Mekke'nin idaresini elinde bulunduran Kureyş kabilesinin reisi Abdulmuttalib'in on oğlundan en küçüğü olan Abdullah, annesi ise Zühre-oğulları'ndan Vehb'in kızı Âmine idi. Soyuz Hz. İbrâhîm'in oğlu Hz. İsmâil'in torunlarından Adnân'a kadar uzanmaktadır.

Doğumundan yedi gün sonra dedesi torununa Muhammed, annesi de Ahmed adını verdi. Babası bir ticaret işi için gittiği Suriye'den dönüşte Yesrib (Medine) şehrinde iki ay önce yirmi beş yaşındayken vefat ettiği için Hz. Peygamber yetim olarak dünyaya gelmişti. Hz. Peygamber süt annesi Halime'nin yanında dört yaşına kadar kaldı. Sonra Mekke'ye getirilip annesine teslim edildi. Altı yaşında iken annesi, babasının kabrını ziyaret için gittiği Medine'ye kendilerini de birlikte götürdü. Ziyaretten dönüşte annesi Abva köyünde vefat etti. Bu sıra Âmine yirmi bir yaşında bulunuyordu. Böylece Hz. Peygamber hem yetim, hem de öksüz kalmıştı. Mekke'ye getirilip dedesi Abdulmuttalib'e teslim edildi. Sekiz yaşında iken dedesi vefat edince Hz. Peygamber'i amcası Ebû Tâlib himayesi altına aldı.

Hız. Muhammed de ailesi gibi gençliğinden itibaren ticarete atılmıştı. Dürüstlüğü sebebiyle kendilerine "El-emîn" lâkabi verilmişti. Hız. Peygamber'in üstün meziyetlerine Kureyş kabilesine mensup Esed-oğulları'ndan Hız. Hadîce de duymuş bulunuyordu. Hız. Hadîce kırk yaşlarında tahsilli, dirayetli, zengin ve güzel bir duldu, ticaretle meşgul bulunmaktaydı. Hız. Peygamber'e ortaklık teklif etti. Hız. Peygamber bu teklifi kabul etti ve daha sonra Hız. Hadîce ile evlendi. Bu sıra Peygamber Efendimiz yirmi beş yaşlarında bulunuyorlardı. Peygamber Efendimizin Hız. Hadîce'den Kasım, Zeyneb, Rukiye, ümmü Kulsum, Fâtîme ve Abdu'llah adlarında altı çocuğu dünyaya geldi. Hız. Fâtîme hariç, diğer çocukları Peygamber Efendimiz sağlıklarında vefat ettiklerinden soyu en küçük kızı ve amcası oğlu Hız. Ali ile evlendirdiği Hız. Fâtîme ile devam etti. Hız. Fâtîme babasının vefatlarından altı ay sonra vefat etmiştir. Hız. Peygamber'in kızı Fâtîme'den Hasan ve Hüseyin adlarında iki torunları olmuştur. Hız. Peygamber'in bir de İslâmiyeti kabul eden Mısırlı Mariye'den İbrâhim adında bir erkek çocuğu dünyaya gelmiş, bu çocuk da Peygamber Efendimiz sağlığında vefat etmiştir.

Hız. Peygamber ilk eşi Hız. Hadîce Hicretten üç yıl önce Mekke'de vefat ettikten sonra, Hız. Ebû Bekir'in kızı Âişe ile evlendi. Daha sonra Hicret'in üçüncü yılında Hız. Ömer'in dul kızı Hafsa ile evlendi. Uhud savaşından sonra Hilâl-oğulları kabilesinden "Ümmü'l-mesâkin" adı ile şöhret bulan Zeyneb ile evlendi.

Hız. Muhammed kırk yaşlarında iken ilahî vahiy geldi ve yirmi üç yıl kadar süren peygamberlik devri başladı. Peygamberliğinin on üç yılı Mekke'de, on yılı da Medine'de geçti. Onun için peygamberlik devri Mekke devri (M. 610-622) ve Medine devri (M. 622-632) olmak üzere ikiye ayrılır.

Hız. Muhammed'in Resûlüllüğüne ilk inanan ve İslâmiyeti kabul eden Hız. Hadîce oldu. Ondan sonra sırasıyla Alî, Zeyd, Ebû Bekir İslâmiyeti kabul ettiler. Daha sonra da Osman, Abdurrahman, Sa'd, Zübeyr ve Talha Müslüman oldular.

Hız. Muhammed Mekke ve Medine'de müşriklerin İslâm dinini kabul etmeleri için çok mücadele etmiş ve çok zorluklarla karşılaşmıştı. Sonunda, Hicret'in onuncu yılında bütün Arabistan yarımadası İslâmiyet'i kabul etmiş, merkezi Medine olan kuvvetli bir İslâm devleti kurulmuştu. Hicret'in onuncu yılının (M. 632) Zilhicce ayında Hız. Peygamber Hac farızasını edâ etti. "Vedâ Haccı" denilen bu hac, Hız. Peygamber'in İslâm dinine göre edâ ettikleri ilk Hac, kendilerinin son haccı idi.

Vedâ Haccı'ndan sonra Hız. Peygamber Medine'ye döndü. Son âyetin Vedâ Haccı sırasında nâzil olmasıyla *Kur'ân-ı kerîm* tamamlanmış bulunmaktaydı. Hicret'in on birinci yılının Safer ayında Hız. Peygamber hastalandı. Hastalığı sırasında imameti Hız. Ebû Bekir'e havale ettiler. On üç gün süren hastalıktan sonra Hız. Peygamber Rebi'ül-evvel'in birinci (27 Mayıs 632) pazartesi günü altmış üç yaşlarında buldukları sıra âhirete intikal ettiler. Mübarek kabirleri son nefeslerini verdikleri Hız. Âişe'nin hücreesindeki döşegün bulunduğu yerde hazırlandı ve salıyı çarşambaya bağlayan gece defnedildiler.

Hız. Peygamberden sonra Hız. Ebû Bekir ilk halife seçildi. (Geniş bilgi için bk. Kemal Eraslan, *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler* Kültür bakanlığı yayınları / 546 Yayınlar Dairesi Başkanlığı *Türk Klasikleri Dizisi* / 22, s. 372-384, Ankara 1993)

4. Hız. Alî

Hız. Muhammed'in amcası oğlu ve damadıdır. Doğum tarihi kesin olmamakla beraber M. 598, vefat tarihi ise M. 661 yılıdır. Ehl-i sünnet tarafından dördüncü halife olarak kabul edilen Hız. 'Alî'nin babası 'Abdu'l-Muttahib'in oğlu olan Ebû Tâlib, annesi ise Hâşim oğullarından Fâtîme binti Esed b. Hâşim'dir. Hız. Peygamber'in himayesinde yetişen Hız. 'Alî, Hız. Muhammed'in peygamberliğini tasdik

eden ilk erkektir. Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtîme ile evlenerek Hz. Peygamber'e damad oldu. Hz. Peygamber tarafından kendisine Ebû Tûrâb lakabı verilen Hz. 'Alî, kendilerine cennet vaadedilen on kişiden (aşere-i mübeşşere) biridir. Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra halifelîği önce kabul etmediyse de sonra kabul etti. Hz. 'Alî, M. 661 yılında hâricîlerden 'Abdu'rrahmân İbn el-Mulcam es-Sârimî tarafından Kûfe câmiinde namaz esnasında katledildi. Önce Kûfe'ye defnedildi, daha sonra Necef'te bina edilen Kabre nakledildi. Geniş bir ilim ve irfan sahibi olan Hz. 'Ali'den bir çok hadis rivayet edilmiştir. Kuvvetli bir takva ve cömertlik sahibi olan Hz. 'Alî'nin kahramanlık ve cesareti, hakkında bir çok menkıbelerin doğmasına sebep olmuştur. Kendisine Esedu'llâh "Allah'ın arslanı" lakabı bu sebeple verilmiştir. (Geniş bilgi için bk. Kemal Eraslan, *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler* Kültür bakanlığı yayınları / 546 Yayınlar Dairesi Başkanlığı *Türk Klasikleri Dizisi* / 22, s. 354-355, Ankara 1993)

5. Âsaf-i bin Berhiyâ

ÂŞAF B. BARAÛYÂ (İbrânîce Asaf b. Berekyah), gûya Süleyman peygamberin vezirinin ismi. Efsaneye göre, Süleyman'ın mûtemedi idi ve daima yanında bulunuyordu. Süleyman'ın zevcesi Carâda putperestliğe döndüğü zaman, Âşaf, halka verdiği bir vaiz ile, Allahın resûllerini ve bu meyanda, fakat münhasıran gençliğinde göstermiş olduğu mezîyetler dolayısıyla, Süleyman'ı methetmiştir. Buna hid-detlenmiş olan Süleyman kendisinden sebebini sormuş ve o da, putperestliğin saraya idhâlinden dolayı, Süleyman'ı muaheze etmiştir. Bunun üzerine Süleyman, putperestliği ilga ve zevcesini tecziye ettiği gibi, kendisi de tövbe ve istiğfar eylemiştir. (bk. A. J. Wensinck, "ÂŞAF", *İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya lugatı*, 1. cilt, s. Milli Eğitim Basımevi İstanbul 1950)

6. Behlûl

BEHLÛL-ı DÂNÂ

Ebû Vüheyb b. Amr b. el-Mugire el-Kûfî es-Sayrafi (ö. 183/799 [?]) Şahsiyeti meçhul bir sûfi ve hakîm.

Ukalâ-yi mecânînden (deli görünüşlü akıllılar) olan Behlûl-i Dânâ Behlûl-i Divâne, Sultânü'l-meczûbîn ve Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd (788-809) ile olan münasebeti dolayısıyla Behlûl er-reşîd diye de anılır. Hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmı menkıbe mahiyetindedir. Diğer behlûllere ve meczuplara ait söz ve hikâyeler çoğunlukla ona bağlandığı gibi bir takım halk fıkraları da kendisine mal edilmiştir. Rivayetler Behlûl'ün aslen Kûfeli olduğunu ve Bağdat'ta yaşadığını göstermektedir. Kaynakların verdiği bilgilere göre Behlûl başlangıçta saf ve deli değildi. Sonradan ilâhî cezbeye tutularak kendinden geçtiğine, bir daha kendine gelemediğine ve nefsinin tamamıyla silinip gittiğine inanılan Behlûl'ün bundan sonraki hal ve hareketleri oldukça gariptir. Yarı deli haline gelmesine rağmen sözleri nükteli ve iğneleyici, davranışları anlamlı ve uyarıcıdır. Hakkındaki menkıbelere göre mezarlarda ve harabelerde dolaşır, yalnızlığı sever, zaman zaman çocukların maskarası olur, onlar tarafından taşlanır, ama o bunları hep hoş karşılardı.

Bazı menkıbeler onu Hârûnürreşîd'in kardeşi, bazıları yeğeni, bazıları da nedimi olarak gösterir. Hârûnürreşîd'e gerçekleri hiç çekinmeden söylediği, hatalarını çeşitli biçimlerde yüzüne vurarak onu doğru yola getirmeye ve uyarmaya çalıştığı, bunun için de eline geçen fırsatları kaçırmadığı rivayet edilir. Behlûl-i Dânâ diğer behlûller gibi gülmesi ve kahkahasıyla da meşhurdur. Sorulan sorulara ekseriya gülerken, bazan kahkaha atarak cevap verir, ancak bu alayıcı tavırları genellikle bir uyarı ve öğüt anlamı taşırdı. Behlûl-i Dânâ'nın vefatı bazı kaynaklarda 190 (806) olarak da belirtilmektedir.

Behlûl tasavvufî eserlerde Allah âşığı bir sûfî ve velî olarak gösterilmiştir. Onun menkıbe ve fıkraları Arap ve İran edebiyatında olduğu gibi Türk halk edebiyatında da önemli bir yer tutmaktadır. (Süleyman Uludağ, “Behlûl-i Dâna”, Türkiye Diyanet Vakfı *İslâm Ansiklopedisi*, c.5, s.352-353, İstanbul. 1992)

7. Cebrâ’îl (Cebre’îl)

Cebrâ’îl, Cibrîl, İbrânicce “Allahın kulu” mânasında yahut arap İbrânicede “az çok zorla olgunlaştırmak” mânasına gelen *cibr* ile, İlâh isimlerinden *îl*’ den mürekkep olan bu kelime, *mukarrab* ve *mursal* meleklerden birinin adıdır. *Kur’an*’da *Cabraîl*, *Cabrîl* ve *Cibrîl* şekillerinde kıraati vardır. Allah ile peygamberleri arasında elçilik ifâ etmesi ve Allahın emir ve vahiylerini tebliğe memur bulunması itibarı ile müslümanlıkta salât ve selâma lâyük pak (mukaddes) bir şahsiyet sayılır. (Geniş bilgi için bk. Halim Sabit Şibay, *İslâm Ansiklopedisi*, *İslâm Âlemi Tarih*, *Coğrafya*, *Etnografya ve Biyografya* lugaatı, 3. cilt, s. 41-42, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945)

8. Hz. Eyyûb peygamber

Kur’ân-ı Kerîm’de adı geçen ve kıssası anlatılan İsrâîl oğulları peygamberlerindedir. Sabrın timsali olarak gösterilir. Çeşitli belâlara uğradığı, yaralarına kurt düşecek kadar hastalandığı, evlatlarını, malını mülkünü kaybettiği halde Allah’a olan imanının sarsılmadığı ve sabrederek katlandığı, Allah’ın lutfuna mazhar olduğu, duasının kabul edildiği, Allah’ın emriyle ayağını yere vurup, fişkırın sudan içtiği ve yıkandığı, böylece içte ve dışta bütün dertlerinden kurtulduğu, tekrar eski sıhhat ve servetine kavuştuğu anlatılır (bk. *Kur’an-ı Kerîm*, sûre: XXXVIII “Sâd”, âyet: 41-44). İslâm kaynaklarına göre babası Hz. İbrâhîm’in oğlu Avs, karısı Hz. Yûsuf’un oğlu Efrâim (Ephraim)’in kızı Rahma veya Hz. Ya’kûb’un kızı İlyâ’dır. Bazı müelliflere göre vefat ettiğinde doksan üç yaşında bulunuyordu. Vefatından sonra yerine oğlu Bîşr geçip peygamberlikle vazifelendirildi. (Geniş bilgi için bk. Kemal Eraslan, *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmet’ten Seçmeler* Kültür bakanlığı yayınları / 546 Yayınlar Dairesi Başkanlığı *Türk Klasikleri Dizisi* / 22, s. 361, Ankara 1993)

9. Ferîdun

İran millî destan kahramanı.

Pişdâdilerin altıncı padişahı olup, Lakâbı Ferruh’dur.

İran’ın destanî hükümdarlarından Cemşîd’in soyundan gelen Atbîn’in (Abtîn) oğludur. Efsaneye göre Ferîdun’u doğurduğu sırada permâye adlı inek de doğum yapar. Zulmü ile tanınan hükümdar Dahhâk saltanatı için tehlikeli gördüğü Ferîdun’u öldürmeye karar verir. Önce babası Atbîn’i öldürtür, beynini de omuzlarında yaşayan yılanlara yidirir. Durumu öğrenen Ferîdun’un annesi ineğin bakıcısına giderek Ferîdun’u ineğin sütüyle beslemesi için onun yanına bırakır. Üç yıl sonra Dahhâk bunu haber alınca da annesi çocuğunu geri alır ve Elburz dağına götürür, orada dindar bir kişiye teslim eder.

Ferîdun on altı yaşına girince annesinden Dahhâk’ın babasını öldürdüğünü öğrenir ve intikam için kendini hazırlamaya başlar. Bu sırada Kâve, Dahhâk’e karşı ayaklanır ve Ferîdun’un yanına gelip onu padişah olarak ilân eder...

Ferîdun efsanesine başta Firdevsî’nin *Şâhnâme*’si olmak üzere birçok eserde geniş yer verilmiştir. İran’da Ferîdun’un Dahhâk’i yendiği gün olarak kabul edilen Mihrigân (Arapça şekliyle Mihricân) bayramı Nevruz gibi kabul edilir. (Geniş bilgi için bk. Tahsin Yazıcı, “Ferîdun” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 12, s. 396, İstanbul 1995)

10. Halîl (Hz. İbrahim)

Kitâb-ı Mukaddes'te ve *Kur'ân-ı Kerîm*'de zikri geçen Hz. İbrâhîm'in babası Âzer, put yapıp satarıdı (bk. sûre: VI el-En'âm, âyet: 74). Bir rivayete göre de babası Azer, Nemrûd'un veziri idi. Anasının adı Üşâ'dır. Nemrûd korkulu rüyalar görüp gebe kadınları öldürttüğü için anası Hz. İbrâhîm'i Kûsâ civarında bir mağaraya sığınıp orada dünyaya getirmiştir. Babasının put yapıp sattığını gören Hz. İbrâhîm, babasını bu bâtil işten vazgeçiremeyince ondan ayrılır. Babil hükümdarı olan Nemrûd'u imana dâvet ettiyse de Nemrûd iman etmediği gibi onu cezalandırmak için ateşe attırdı. Üç veya yedi gün ateşte kalan Hz. İbrâhîm salim olarak ateşten çıktı. Bir rivayete göre ateş yığını gül bahçesi, odunlar gül haline, bir başka rivayete göre de ateş yığınının bulunduğu yer bir göl, ateşler de birer balık haline geldi, böylece Hz. İbrâhîm Allah'ın kudretiyle yanmaktan kurtuldu. *Kur'ân-ı kerîm*'in IV. "en-Nisâ" sûresinin 124. âyetinde Hz. İbrâhîm "Allah'ın dostu" manasına gelen Halîlü'llâh ünvanı ile anılır. Hz. İbrâhîm yüz yirmi yaşında kendisini sünnet etti ve yüz yetmiş beş yaşında vefat ettikten sonra yerine oğlu Hz. İshâk geçti. Hz. İbrâhîm'in kabri Habrun'dadır. Hz. İbrâhîm Kâbe'nin bânisi olarak da gösterilir. Kıyamet günü arkasında beyaz harmanisi ile cennete girecek mü'minlere delil vazifesi görecektir. Hz. İbrâhîm'e yirmi sahife inmiştir. (Geniş bilgi için bk. Kemal Eraslan, *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler* Kültür bakanlığı yayınları / 546 Yayınlar Dairesi Başkanlığı *Türk Klasikleri Dizisi* / 22, s. 364-365, Ankara 1993)

11. Hârûn (HÂRÛNÜRREŞİD)

HÂRÛN AL RAŞİD (766-809), Abbâsî halifelerinin en meşhurdur. Rey'de zilhicce 145 (mart 763) ve yahut daha doğruya benzeyen bir rivâyete göre, muharrem 149 (şubat 766)'da doğmuştur. Babası halife Muḥammed al-Mahdî olup, anası Ḥayzurân isminde bir câriye idi. 159 (775/776) senesinde Mahdî bu câriyeyi azâd etmiş ve aynı sene içinde nikâh ile almıştır. Hârûn rebîülevvel 170 (eylül 786) senesinde tahta çıktı. 3 cemâziyelâhır 193 (24 mart 809)'te vefat etti.

Hârûn san'at ve ilme çok alâka gösterdi; gâyet parlak sarayında her zümreden âlimler toplanırdı. Bâzı tek - tük istibdâd tezâhürlerine rağmen, Hârûn'un Abbâsî halifelerinin en iyilerinden addedilmesi lâzım geldiği şüphesizdir. Ancak Abbâsî imparatorluğunun zevâle yüz tutması da Hârûn'un zamanında başlamıştır; fakat menkıbe ve rivâyetlerde Hârûn al-Raşîd dâimâ şark kudret ve azametinin hakikî temsâli olarak gösterilmektedir. Nâm ve şöreti, *Bin bir gece* hikâyeleri vâsıtası ile, şarkta ve garpta yayılmış bulunmaktadır. (Geniş bilgi için bk. K. V. Zetterstéen, *İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya lugatı*, 5/1. cilt, s. 304-305, Milli Eğitim Basımevi İstanbul 1950)

12. HÂTİM TÂ'İ (Hâtem-i Tayy)

Arap kabileleri arasında tanınmış "Tayy" kabilesine mensup ve cömertliğiyle meşhur olan şair ve asılzâde "İbnü Abd-illâh bin Sa'd" ın lâkabıdır. VI. asrın son yarısından VII. asrın başlangıcına kadar yaşamıştır. Şairlerden al-Nâbiğa, Bişr b. Abî Ḥâzim, 'Abîd b. al-Abraş'ın muâsırdır. Bilhassa misafir-severlikte ve cömertlikte, kendi ihtiyaçlarını düşünmeyecek kadar, ileri giderdi. Menkıbelerde islâmiyetten evvelki arap tipinin ideal bir nümûnesi olarak tasvir edilmektedir.

Cömertliği darb-ı mesel hâlini almıştır: birinin cömertliği övülürken, *acvad min Ḥâtim* ("Ḥâtim'den daha cömert") denilirdi ve kendisi de al-Cavâd yahut al-Acvad lakabı ile anılırdı. Ölümünden sonra dahi mezarına gidip, misâfirperverliğine sığınanları barındırmakta olduğu hikâyeye edilmiştir. Mezarı Vâdî Ḥâ'il kenarında Tunğa'da bir dağ üzerinde bulunuyordu ki, Ḥâtim'in ömrünü de orada

geçirmiş olduğu hikâye edilir. (Geniş bilgi için bk. C.Van Arendonk, HÂTİM TÂ'İ, *İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya lugatı*, 5. cilt, s. 371-372 Milli Eğitim Basımevi İstanbul 1950)

13. Haydar

Bk. Giriş bölümü "Haydar Tilbe" kısmı.

14. Hızır Aleyhisselâm

İçenlere ölmezlik veren âb-ı-hayat'ı içmiş bulunan ve kul sıkıldığı zaman imdadına yetişmekle meşhur olan peygamberdir.

15. İskender

Makedonya kralı Phiylippe'in oğlu olup, Aristo'dan ders almış ve yirmi yaşında hükümdar olmuştur. Divan Edebiyatı'nda İskender-i zü-l-karneyn (=iki boynuzlu İskender), İskender-i Rumî, şeklinde geçer. Yunanistan'ı, İran'ı, bütün Anadolu'yu ve Suriye'yi ve Mısır'ı, Hindistan'ı istilâ eden bu meşhur kumandan 33 yaşında ölmüştür...(M.Ö. 356-323)

16. Mahmûd Sultân (Gazneli Mahmûd)

Gazneliler devletinin büyük Türk hükümdarıdır. Adı Nizâmü'd-din Ebu'l-Kâsım Gâzî Mahmûd, lâkabı Seyfe'ddîn'dir. M. 970-1031 yılları arasında yaşayan Mahmûd Sultân, Adil Nâsirü'd-din Sebük-Tigin Kara Beçkem b. Kara Arslan adlı birinin oğludur. H.360/M.970 yılında doğan Mahmûd, küçük yaşta cesaret ve zekâsı ile tanındı, babası ile savaflara katıldı. M. 994 yılında Horâsân valiliğine getirildi. M. 998 yılında da kardeşi İsmâ'il'i bir taraf ederek Gazne tahtına oturdu. M. 1030 yılında Gazne'de vefat etti. Cesur, zeki ve adil bir hükümdar olan Gazneli Mahmûd, bilhassa putperestlere karşı mücadelesi ile İslâmiyet'e hizmet etmiştir. (Geniş bilgi için bk. Kemal Eraslan, *Ahmed-i Yesevî Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler* Kültür bakanlığı yayınları / 546 Yayınlar Dairesi Başkanlığı *Türk Klasikleri Dizisi* / 22, s. 369, Ankara 1993)

17. Mûsâ-i Kelîm (Hz. Mûsâ)

Kur'ân-ı kerîm'de kıssası tafsilatlı şekilde anlatılan Benî İsrâil "İsrâil-oğulları" peygamberlerindedir. (bk. *Kur'ân-ı kerîm*, sûre: XX "Tâhâ" ve XXVIII "el Kassas"). Hz. Mûsâ'nın yaşadığı çağda Fir'avn Mısır hükümdarı bulunuyordu. Hz. Yûsuf'un Mısır'a yerleştirdiği İsrâil-oğulları zamanla çoğalıp zenginleştikçe, Fir'avn zulmüne uğrayıp köle olarak çalıştırıldılar. Kâhinler Fir'avn'a Mısır'da bir çocuk doğacağını, büyüünce Mısır tahtına oturacağını haber verince, Fir'avn veziri Hâmân'ın tavsiyesine uyarak doğacak bütün erkek çocukların öldürülmelerini emretti. Hz. Mûsâ'nın *Kur'ân-ı kerîm*'de yer alan kıssası bu hadise üzerine anasına gönderilen bir vahy ile başlar. Bu vahye uyarak anası Hz. Mûsâ doğduktan sonra onu bir tabuta yerleştirerek Nil'in sularına bırakır. Fir'avn'ın ailesi Âsiye tarafından kurtarılan çocuk sarayda büyütülür. Bir gün şehirde dolaşan Hz. Mûsâ bir Mısırlının bir Yahudiye kötü muamele ettiğini görünce Yahudiyi kurtarmak için Mısırlıya bir yumruk atar. Mısırlının ölmesi üzerine öldürüleceğini haber alan Hz. Mûsâ Medyen'e gider. Orada Hz. Şu'ayb ile karşılaşır ve onun kızı ile evlenir. Medyen'de on yıl kalan Hz. Mûsâ Mısır'a dönerken peygamberlik dâveti alır. Bu sırada asasının bir yılan olması, elinin bembeyaz bir renk alması gibi mucizelere şahit olur. İsrâil-oğullarını Fir'avn'ın zulmünden kurtarmak ve Mısır'dan çıkarmak emrini alan Hz. Mûsâ Fir'avn'la mücadeleye girer. Fir'avn'ın karşısına çıkan Hz. Mûsâ onu imana dâvet ederse de kabul etmez, mucizeler göstermesini ister. Bunun üzerine Hz. Mûsâ asasının yılan olması, bembeyaz

eli gibi dokuz mucize gösterdiği halde Fir'avn yine inanmaz. Bu sıra şiddetli bir baş ağrısına yakalanan Fir'avn dua edip kendisini iyileştirirse, dâveti kabul edeceğini bildirir. Hz. Mûsâ'nın duasıyla iyileştiği halde yine sözünü tutmaz. Kavmine sabır ve dua tavsiye eden Hz. Mûsâ nihayet kavmiyle Mısır'dan ayrılma emrini alıp harekete geçer. Kızıldeniz'i asasıyla yarıp kavmiyle aştıktan sonra kendilerini takip eden Fir'avn ve ordusu denizin kapanmasıyla boğulurlar. Bundan sonra Hz. Mûsâ kırk gün için civardaki Tûr dağına çekilir ve Allah'ın emirlerini alır. Yanında bulunan İsrâil ileri gelenleri Allah'ı apaçık görmek ister. Bunun üzerine Hz. Mûsâ , Allah'a yalvararak kendisine görünmesini diler. Bu dilek kabul edilince ilahî tecelli Tûr dağına iner. Şiddetli bir sarsıntı ile hepsi kendilerinden geçerler. Kendisine gelen Hz. Mûsâ'nın duasıyla diğerleri de kendilerine gelirler. Bu sıra kendisine diğer peygamberlere vahyolunduğu şekilde Tevrât vahyolunur. Hz. Mûsâ'nın Kerîm, Kelîmu'llâh" sıfatına mazhar oluşu bu hadise üzerindedir (bk. *Kur'ân-ı kerîm* , sûre: IV "en-Nisâ", âyet: 163).

Hz. Mûsâ şeriat sahibi ve İsrâil milletinin (kavminin) bânisi olan bir peygamberdir. Şeriatı sadece İsrâil kavmine münhasır idi. Dört asırdan beri Mısır'da köle olarak yaşayan kavmini kurtarmak onun ilk vazifesiydi. Bu bakımdan Mûsevîlik, İslâmîyet gibi bütün beşeriyetin dini olmayıp, sadece bir kavmin dinidir. İsrâil-oğullarına Hz. Mûsâ'dan sonra daha bir çok peygamberler gönderilmiş, şeriatinde değişiklikler yapmışlardı. Halbuki Hz. Muhammed'le peygamberlik kemale erip son bulmuştur. (Geniş bilgi için bk. Kemal Eraslan, *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler* Kültür bakanlığı yayınları / 546 Yayınlar Dairesi Başkanlığı *Türk Klasikleri Dizisi* / 22, s. 385-386, Ankara 1993)

18. Mustafa (Hz. Muhammed)

Bk. Ahmed-i Muhtar (Hz. Muhammed)

19. Nizâmî

NİZÂMÎ (1150?-1214?), CAMÂİ AL-DİN ABŪ MUḤAMMED İLYÂS B. YŪSUF B. ZAKÎ B. MU'AYYAD NİZÂMÎ, Azerbeycan ve İran'ın, belki de dünyanın büyük şâirlerinden biridir. Kendi adı ile babasının adı türlü kaynaklarda türlü şekillerde kaydedilmiştir.

Nizâmî, Gancavî nisbesinin gösterdiği gibi, Gence şehrendir. Nizâmî'nin doğum yılı olarak kaynaklarda türlü kayıtlara tesâdüf olunur. Doğum tarihinin, bugün umûmiyetle kabul edilen 535 (1140) tarihinden bir az daha sonra, 545 (1150) yıllarında olması çok muhtemeldir.

Nizâmî'nin ilk tahsil senelerinden sonra, şâirlik mesleğine girip, 572 (1116/1117)'de *Ḥamsa*'sının ilk eseri olan *Maḥzan al-asrâr*'ı yazdığı zamana kadar nasıl bir hayat geçirdiği mâlum değildir. Sonraki eserlerinde çok sıkı bir riyâzat hayatı geçirdiğini ve bir köşede oturup çok sâde yiyecekler ile kanaat ettiğini bildiriyor, hatta binlerce defa halvete çekilip, 40'tan fazla çile çıkardığını söylüyor.

Nizâmî üç defa evlenmiştir. İlk zevcesi Derbend melikinin gönderdiği Türk câriye olup, gâlibâ yegâne oğlu olan Muhammed ondan dünyaya gelmiştir. Nizâmî çok sevdiği bu zevcesini, genç yaşında, *Ḥusrav u Şîrin*'ini yazarken kaybetmiştir. Bundan sonraki iki izdivâcını son eseri olan *İkbâl-nâma* (s. 60 v.d.)'de zikreder. Kendisinin esfle söylediğine göre *Laylî u Macnûn*'u yazarken, ikinci zevcesini, *İkbâl-nâma*'yı yazarken de aslen bir câriye olan üçüncü zevcesini kaybetmiştir.

Gence'de oturarak yazdığı kısa şiirleri ve mesnevilerini türlü vesîleler ile, civar hükümdarlarla gönderen Nizâmî, memdûhlarının bir çokları tarafından dâvet edilmiş ise de Gence'den ayrılmamıştır.

Nizâmî, sâkin ve zâhidâne hayatının oldukça erken zamanlarında, çok yaşlandığı hissine kapılmış görünmektedir. Kendini gittikçe daha kuvvetli bir ihtiyarlık duygusuna teslim eden Nizâmî'nin ölüm tarihi olarak 610 (1213/1214) yılı gösterilebilir.

Nizâmî'nin türbesi Gence şehrinin şark tarafında ve şehrin bir az dışarısında bulunuyordu. Zamanla harâp olan bu türbenin yerinde şimdi yeni Azerbaycan mimârîsinin en güzel eserlerinden biri sayılabilecek olan bir türbe yapılmıştır.

Nizâmî'nin eserleri: Nizâmî'nin bugüne kadar gelmiş olan bir Divan'ı ile Hamsa adı altında toplanmış, türlü mevzûlar hakkında yazdığı ve manzûm birer roman olan mesnevileri vardır. Hamsa son derece beğenilen bir eser olduğu için, sayısız denecek kadar çok nüshalarına tesâdüf edilir. Nizâmî'nin *Hamsa*'sı şu mesnevilerden meydana gelmiştir:

1. *Mağzan al-asrâr*
2. *Ḥusrav u Şîrin*
3. *Laylî u Macnûn*
4. *Haft paykar* veya bazan *Bahrâm-nâma*
5. *İskandar-nâma* (veya *Sikandar-nâma*)

Şâir Nizâmî İran edebiyatında mühim bir merhaleyi temsil eder. O dile hakimiyeti ile diğer İran şairlerinin en büyüklerinden bile üstündür. Bu bakımdan ancak Ḥākânî kendisi ile mukayese edilebilir. Nizâmî'nin İran ve Türk edebiyatlarındaki te'sirleri pek büyük olmuştur. (Geniş bilgi için bk. Ahmed Ateş, *İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya lugatı*, 9. cilt, s. 318-327 Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960)

20. Nûh peygamber

Nûh *Kur'an*'daki kronolojik sıraya göre yirmi beş peygamberin baştan üçüncüsü.

NŪḤ, *Kitab-ı mukaddes*'teki Noé, *Kur'an*'da ve islâm enbiyâ kıssalarında ehemmiyetli bir mevkî işgâl eden bir peygamberin adıdır. Şa'labî Nûh'a diğer peygamberler arasında seçkin bir mevkî te'min eden 15 vasıf saymaktadır. *Kur'an* (XI, 36)'da Nûh kendisine vahiy nâzil olan ve ümmeti tövbe ve istiğfâra dâvet için gönderilen ilk peygamber olarak görülmektedir ki, ondan sonra sırası ile Hüd, Şâlih, Lût, Şu'ayb ve Mûsâ peygamberler gelir. Allah, Muḥammed, İbrâhîm, Mûsâ ve 'İsâ'dan olduğu gibi, Nûh'tan da bir mîsak almıştır (XXXIII, 7); İbrâhîm, Mûsâ, Hârûn ve İlyâs'a olduğu gibi, ona huzûr ve rahmet (XI, 48) ve her iki dünyada da selâmet (XXXVII, 79) vaad edilmiştir.

Kur'an'da hâdiseler şöyle tasvir edilmektedir: Allah Nûh'u günahkâr kavme gönderir. Nûh'un ismini taşıyan LXXI. sûre bu yolda vaaz ve nasîhatleri ihtivâ eder; kavminin kendisini hakir görmesi üzerine, Allah Nûh'a bir gemi yapmasını emreder. Bunun üzerine, "ocak feveran eder" (XI, 40; XXIII, 27); her şey su altında kalır; yalnız her canlı varlıktan birer çift ile Allaha îman edip de Nûh'un gemisine aldığı kimseler kurtulur; fakat îman edenler çok azdır; Nûh bir oğlunu çağırır ise de, o gelmez ve bir dağa sığınır, orada sulara gömülür. Nûh sulara yatışmasını emredince, gemi Cüdî dağına iner (XI, 25-49). Nûh'un yalnız oğlu değil, karısı da (Lût'un karısı ile birlikte) günahkârlar arasındadır (LXVI, 10). (Geniş bilgi için Bernhard Heller, bk. *İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya lugatı*, 9. cilt, s. 344-346, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960)

21. Süleymân peygamber

SÜLEYMÂN B. DÂVÛD, *Kitab-ı Mukaddes*'teki peygamber ve hükümdar Süleyman, islâmî menkıbelerde ilk plânda bir şahsiyettir. Arap tarihçilerinin sözlerine göre, dünya hâkimi 4 büyük şahsiyet vardı: ikisi, Nemrud ile Buht al-Naşar kâfir, ikisi de, büyük İskender ile Süleyman, mü'mindiler. Bunlar arasında Süleyman en ihtişamlı şahsiyet idi. Bilhassa onun sihr ve kehânetle ilgili insan-üstü kudretleri tebârüz ettirilir. En halledilmez muammalar, en nâdir gizli mes'eleler onun için bir çocuk oyuncuğu idi. Keskin zekâsı ve açık anlayışı gözlerinden okunurdu; fetânet ve adâlet alnına hakkedilmişti; ilmi, Ürdün nehri yatağından daha derindi. Süleyman bizzat *Kur'an*'da sık sık zikredilir ve Allahın gerçek bir resûlüdür. Bir nebi olarak Peygamberin bir nümûnesi olmak şerefini İskender ile paylaşır. O, mucizevî istidatlar ile techiz edilmişti. Allah ona gizli bilgiler ihsan etmişti. Kuşların ve hayvanların dilini biliyordu (XXVII, 16, 19); *Kitab-ı Mukaddes, Mülûk* I, IV, 33'te de bundan bahsedilmektedir. Fırtına ona itaât ederdi (XXI, 81 XXXVIII, 36). Rüzgârın sabah gidişi bir ay, akşam dönüşü de bir ay idi; erimiş bakır menbâ da ona sel gibi akıtılmıştı (XXXIV, 12) isteği üzerine, bütûn arzularını yerine getirmek için şeytan tâifesi emrinde bulunmakta idi, onlar meselâ inci avı için kullanılmışlardı (XXI, 82; XXXVIII, 37). Cinn'ler onun istediği gibi çalışmağa mecbur edilmişlerdi. İtaât etmedikleri takdirde, cehennem azapları ile tehdit ediliyorlardı (XXXIV, 12). Onun için sandıklar, heykeller ve kıymetli vazolar yapıyorlardı (XXXIV, 13). Orduları insanlardan, cinn'lerden ve kuşlardan müteşekkildi.

Bir müddet için müşrikliğe kaymış görünür. Cezâ olarak hükümdarlığını kaybetti ve tahtı kendisine benzer bir kimse tarafından işgal edildi. Tövbe ve istiğfar edince, tahtına iâde edildi ve Allah ona cennette lutuflar vâad etti (XXXVIII, 34, 35, 40). Öldüğü zaman, esasına dayanıyordu ve bir kurd bu desteği kemirip, vücudu yıkılıncaya kadar kimse onun öldüğünü anlamadı: cinn'ler ancak o zaman onun için çalışmayı bıraktılar (XXXIV, 14)

Öldüğü zaman 58 yaşında idi ve 40 yıl hüküm sürmüştü. Mezarının yeri tâyin edilememektedir. (Geniş bilgi için bk. K.V. Zetterstéén, *İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya lugatı*, 11. cilt, s. 172-176, Milli Eğitim Basımevi İstanbul 1970)

22. Timür

TİMUR. İranlıların Timur-leng, Türklerin Aksak Timur, Avrupalıların ise, Tamerlane diye adlandırdıkları Asyalı fâtilh ve büyük emîr olup, kaynakların hepsinde doğum tarihi 25 şâban 736 (9 Nisan 1336) olarak verilmektedir. Türk kavimine göre, sıçan yılında Keş şehri yakınlarında Hoca İlgar köyünde dünyaya gelen Timur'un, annesi Tekina Hatun, babası ise Çağatay ulusunun en mühim unsurlarından birisi olan Barulas aşîretinin başbuğlarından Emîr Turagaydır. Cengiz Han, oğlu Çağatay Han (1227-1242)'a Türkistan ülkesini verdiği zaman, Barulas başbuğlarından Karaçar Noyan'ı da kabilesi ile birlikte onun hizmetinde bulunmak üzere vazifelendirmişti. Mezar kitabesinden ve Timurlular devri kaynaklarından Karaçar Noyan'ın, Timur'un beşinci dereceden atası olduğu anlaşılmaktadır.

35 yıl devam eden bir hükümdarlıktan sonra 69 yaşında vefat eden Timur'un 36 oğlu ve 18 kızı olmuştur. Timur, orta boylu, sağlam bünyeli idi. Sağ ayağı aksak ve eli de çolaktı. 1405 tarihindeki ölümüne kadar ömrünü savaş yapmakla geçiren Timur, 1360-1364 yılları arası Hind-İran sınırında Mukran bölgesindeki düşmanlarına karşı savaşan Sistan hükümdarı Kuţb Al-Din'in yardımına geldiği ve Emîr Hüseyin ile birleşerek zaferle biten bu muhârebede Leng (topal) veya Aksak lakabıyla anılmasına sebep olan yarayı almıştır. Timur "üç yıllık seferi", "beş yıllık seferi" gibi binlerce sefer ve savaş yapmıştır, Doğuda Çin, Kuzeyde Altın -Ordu, Batıda Ukraina-Kiev, Anadolu'da Ankara ve İzmir, Suriye'de Şam, Güneyde Hindistan'ın Dehli gibi geniş alana yayılan bölgeleri işgal etmiştir.

Tarihin büyük cihangirlerinden biri olan Timur, bir çok farklı tarafları olmakla beraber, hayat mücâdelesini bakımından, Cengiz Han'ı andırmakta ise de, kurduğu imparatorluk, Cengiz'in aksine, ölümünden kısa bir müddet sonra sarsılmış ve dağılmaya yüz tutmuştur. Bütün bir hükümdarlık devresi dâima seferlerde geçmiş gibi görünen Timur, bu seferler sırasında elde etmiş olduğu bol ganîmetler ile, hükümet merkezi olan Semerkand'ı ve kendisinin neş'et ettiği Keş şehrini imar etmiştir. Altın - Ordu hanlığına vurduğu darbe ile müstakbel Rus devletinin gelişmesine kolaylık sağlamıştır. Filhakika Altın - Ordu hanlığı, bu darbeden sonra bir daha kendine gelememiştir. Bayezid'in Timur karşısındaki mağlubiyeti, İstanbul'un fethini geciktirdiği gibi, Dehli sultanlığına vurulan darbe de Hind müslümanlığının gelişmesini kısa bir müddet için geciktirmiştir. Ancak torunu Babur Şah, yıllar sonra bu vazifeyi devralarak dedesinin hatasını tâmir etmiştir. (Geniş bilgi için bk. Mustafa Kafalı, *İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya lugatı*, 12/1. cilt, s. 336-346, Milli Eğitim Basımevi İstanbul 1974)

23. Yakûb peygamber

Kur'ân-ı Kerîm'de zikri geçen peygamberlerdendir. Babası Hz. İbrâhîm'in oğlu Hz. İshâk'tır. Hz. Eyyûb'un kızı Rahme ile evlenmiş ve on iki oğlu olmuştu. On iki oğlundan en çok Hz. Yûsuf'u severdi. Kendisini kıskanan kardeşleri gezme bahanesi ile şehirden çıkarıp kuyuya atmışlardı. Akşam eve dönünce babalarına Hz. Yûsuf'u kurt kaptığını bildirip delil olarak kana buladıkları gömleğini gösterdiler. Buna çok üzülen Hz. Ya'kûb'un gözlerine ak düştü. (Bu kıssa için bk. *Kur'ân-ı kerîm*, sûre: XII "Yûsuf") (Geniş bilgi için bk. Kemal Eraslan, *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler* Kültür bakanlığı yayınları / 546 Yayınlar Dairesi Başkanlığı *Türk Klasikleri Dizisi* / 22, s. 391, Ankara 1993)

24. Hz. Yûsuf (Yûsuf-i Ken'ân)

Hz. Ya'kkûb'un on iki oğlundan biri olan Hz. Yûsuf'un kıssası *Kur'ân-ı kerîm*'in XII. "Yûsuf" sûresinde anlatılır. Kıssaya göre Hz. Ya'kûb, oğlu Hz. Yûsuf'u diğer oğullarından daha çok sever, üstüne titrer ve yanından hiç ayırmak istemezdi. Kardeşleri bu durumu kıskandıkları için onu yok etmeyi kararlaştırdılar. Bir gün babalarına gelerek Yûsuf'la birlikte gezmeye gitmek istediklerini bildirdiler. Hz. Ya'kûb razı olmadıysa da onlar ısrar edip Hz. Yûsuf'u gözeteceklerini, sağ salim geri getireceklerini söylediler. Şehir dışında Yûsuf ve kardeşleri gezip dolaştıktan sonra eve dönerken Yûsuf'u bir kuyuya attılar. Eve döndüklerinde Yûsuf'u bir kurdun yediğini bildirdiler, delil olarak da kana bulaştırdıkları gömleğini gösterdiler. Buna çok üzülen Hz. Ya'kûb, Allah'a sığınarak acısına katlanmaya çalıştı, ağlamaktan gözlerine ak düştü. Oradan geçen bir kervan kuyudan su çekerken Yûsuf'u görüp kurtardı. Mısır'a götürüp köle olarak sattılar. Onu satın alan Mısırlı zengin'in karısı Zeliha onu kendisine râmetmek istediysede muvaffak olamadı. Bunun üzerine Hz. Yûsuf'a iftira ederek onu zindana attırdı. Yûsuf zindanda kaldığı sıra Mısır meliki olan Fir'avn rüyasında yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini, yedi yeşil başak ile yedi kuru başak gördüğünü söyledi ve kâhinlerin bunu tâbir etmelerini istedi. Kâhinler bu rüyayı tâbir edemeyince Hz. Yûsuf'un zindan arkadaşlarından biri Yûsuf'u haber verdi. Hz. Yûsuf rüyayı tâbir ederek yedi bolluk yılını yedi kıtlık yılının takip edeceğini, bu yüzden yedi yıl ekecekleri ekinin ihtiyaçları kadar olanını yemelerini, kalanını yedi kıtlık yılı için saklamaları gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine Fir'avn onu zindandan çıkardı ve kendisine mevki vererek mükâfatlandırdı. Hz. Yûsuf'un isteği üzerine kendisini hazine nazırı olarak tayin etti. Ayrıca hakkındaki iftiranın da gerçek olmadığı ortaya çıktı. Kıtlık yılları gelince zahire almak için Yûsuf'un kardeşleri Mısır'a geldiler. O kardeşlerini tanıyıp zahire vererek gönderdi. Bir dahaki seferde küçük kardeş-

lerini getirmelerini yoksa zahire vermeyeceğini söyledi. Bunun üzerine kardeşleri tekrar zahire almak için küçük kardeşlerini de yanlarına alarak Mısır'a geldiler. Hz. Yûsuf küçük ve öz kardeşi Bünyamin'e durumu anlatıp kendisini tanıttı ve maşrabayı bahane ederek onu yanına aldı. Allah'ın inayetiyle Hz. Ya'kûb oğullarının Mısır'da olduğunu anladı ve Hz. Yûsuf'un dâvetiyle kendisi, karısı ve kardeşleri Mısır'a gidip yerleştiler. Daha önce gelen habercinin beraberince getirdiği Hz. Yûsuf'un gömleğini gözlerine sürünce gözleri de açıldı. Mısır'da aziz olan Hz. Yûsuf ailesiyle birlikte mesud bir hayat yaşadı. Zeliha ile de evlendi. Zamanı gelince de Allah'tan vefat edilmesini diledi, dileği kabul edildi.

Hz. Yûsuf güzelliğın ve doğruluğın sembolü olarak edebiyatta yer aldığı gibi kıssası birçok şahıslar tarafından manzum ve mensur olarak işlenmiştir. (Geniş bilgi için bk. Kemal Eraslan, *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler* Kültür bakanlığı yayınları / 546 Yayınlar Dairesi Başkanlığı *Türk Klasikleri Dizisi* / 22, s. 392-394, Ankara 1993).

Kitâbü Mahzen-i esrâr'ın

Metni ve Tercümesi

Kitâbü mahzen-i esrâr

[Yüce Allahın münacaatıdır]

- 01. bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'r raḥîm
feth ü zafer âyeti-dür ay ḥakîm**

Ey hakîm! *Bismillâhirrahmânurrahîm* fetih (başlangıç) ve zafer âyetidir.

- 02. ḥaḳ-mıḡ atı birle ḡafûr u raḥîm
başlasa her işni biliglik ḥakîm**

Ey bilgili hakîm! Her işe ḡafûr (bağışlayıcı) ve raḥîm (rahmet edici) olan Allahın adı ile başla.

- 03. başlasaḡ her işni munı yaḡşı bil
tiḡri atı birle anı ḥatm kıl**

Bunu iyi bil! Başladığın her işi Allahın adı ile bitir.

- 04. her ni kim iş başlasaḡ ay nîk-zâd
tiḡri atıdın tapar ol iş küşâd**

Ey iyi yaradılışlı kişi! Başladığın her iş, Allahın adı ile yoluna girer.

- 05. tiḡri atın tilge revân 'arza kıl
ger dimese ortadın ol tilni til**

Allahın adını daima dilinde tut! Eğer dil (Allahın adını) söylemese o dili ortadan ikiye ayır.

- 06. til ki tüşer tiḡri atıdın yıraḳ
bolḡanıdın bolmaḡanı yaḡşıraḳ**

Eğer dil Allahın adından uzak kalırsa, onun olmasından, olmaması daha iyidir.

- 07. çarḡ-ı felek devr urar atı-dın
cümle cihân boldı 'ayân zâtıdın**

Felek çarkı onun adı ile döner. Bütün âlem onun zâtından belli oldu.

- 08. yok idi bu yir bile kök şöhreti
barçanı bar kıldı amıḡ kudreti**

Bu yer ile göğün şöhreti yok iken, onun kudreti hepsini var etti.

09. kudret iyesidür idim kirdigâr
bende sırrını bilür ol âşikâr

Rabbim, Allahım kudret sahibidir. O kulunun sırrını açıkça bilir.

010. bir niçege birmiş idi 'izz ü câh
bir niçeni kıldı gazabdın tebâh

Rabbim bazılarını ululuk ve mevkii verdi. Bazılarını da gazap ile mahvetti.

011. bir niçege tâc-ı risâlet birip
bir niçege nür-ı hidâyet birip

Bazılarını peygamberlik tacı verip, bazılarını da hidayet nuru verip,

012. bir niçeni kıldı cihânda nebî
bir niçeniñ koydı atını velî

Bazılarını cihanda peygamber yaptı. Bazılarının adını da velî koydu.

013. barça ulusnıñ kirekin ol bilür
kudret iyesi ni tilese kıılır

Bütün ulusun ihtiyacını o bilir. Rabbim kudret sahibidir. O, neyi istese yapar.

014. yoktur anğa hiç şerîk ü vezîr
mişli anıñ yoktur özi bî-nazîr

Onun hiç ortağı ve veziri yoktur. Onun benzeri yoktur. Kendisi eşsizdir.

[Peygamberlerin serveri Muhammed Mustafa'nın natıdır]

015. cümle rüsül serveridür muştafâ
kân-ı kerem ma'den-i şıdķ u şafâ

Hz. Muhammed Mustafa bütün peygamberlerin başıdır. O, cömertlik kaynağı ve doğruluk ile saflığın madenidir.

016. kurb maķâmında habîb-i ilâh
'âlem ü âdemğa kıldı anı şâh

Allaha yakın olmada Allahın sevgilisidir. Allah onu âleme ve insan oğluna şah etti.

1b

Maḥzenü'l-esrâr-ı Mevlânâ Haydar 'aleyhi'r-rahme
[Mevlânâ Haydar'ın, -Rahmet onun üzerine olsun!- Maḥzenü'l esrâr adlı eseri]

1. vaşl bisâtını kılıp tekyegâh
boldı biz ümmetler için 'özü-ğvâh

Hz. peygamber, kavuşma kilimine dayanarak, biz ümmetler için özür dileyen oldu.

2. bizge eger bolmasa andağ şeffi'
bozğay idi biz-ni hışâl-ı şeni'

Eğer bize onun gibi şefaath eden olmasa idi, bizi kötü huylar bozmuş olacaktı.

3. bar idi köp tayıfe bizdin burun
çerge bile dünyî-de tutkan orun

Bizden önce, dünyada saf bağlayarak yer tutan bir çok kavım var idi.

4. barçasını kulluğ için emr ü şer'
keşf bolup vahy bile aşl u fer'

Hepsini Allahın emirlerine ve şeriatına yöneltmek için, vahiy ile asıl ve netice keşf oldu.

5. biri eger kılsa idi bir günâh
barçasına kahr iter erdi ilâh

Eğer bir kimse bir günâh işlerse, Allah hepsini mahv ederdi.

6. biz kim ayak-tın baş erür biz harâb
biz-din ayamas keremin hiç bâb

Baştan ayağa harap olan bizden Allah hiç bir şekilde başışlamasını esirgemez.

7. bolma himâyet-ka hamiyet-ni kör
kalma 'anâ içre 'inâyetni kör

Himayeci olma, hamiyeti gör! Güçlü duruma düşme, inayeti gör!

8. ol kim irür nûh bile hem-ka dem
cümle-i tûfân-dın anığ a hōd ne ga m

Nûh peygambere uyan o kimse, bütün tufandan niye gamlansın?

9. neçe ki yok biz-de 'ibâdet atı
şükr ki bar-dur biz anığ 'ümmeti

Her ne kadar bizde ibadet adı yok ise de, Allaha şükür ki Hz. peygamberin ümmetleriyiz.

[müellifin beyanındandır]

10. emri çü kaş' etti 'adem menzili
söz-ge raşam urdı kalem-niğ tili

Onun işi yokluk menziline aşınca, [2b] kalemin dili de söze başladı.

11. söz güherin bilgüçi şarrâf-ı râz
boldı bilig nuçkı-da manşübe-bâz

Söz cevherini bilen sır sarrafı, bilgiyi anlatmada maharet gösterdi.

12. cilve kılıp söz tutuğu içre zevk
şevk u taleb boynı üze saldı tavk

Söz tutuğu içinde zevk belirince, arzu ve isteğin boynu üzerine halka koydu.

13. 'ışk bu hengâme-de urdı nidâ
ğayb u şehâdet-ğa yayıldı şadâ

Aşk bu hengamede seslendi. Seda gayb ve şahadete yayıldı.

14. 'ilm maḥal taptı vü kıldı zuhūr
şu'le urup pertevi-dîn cümle nūr

İlim kendisine yer buldu ve zuhur etti. Onun ışığından bütün nurlar parıladı.

15. ğayb içinde nikim erdi <veh> nihân
barça bu kudret bile boldı 'ayân

Gayb içinde gizli ne varsa, hepsi bu kudret ile açıklığa çıktı.

3a

16. saldı 'aded sāye-i tekrârını
şıfr-ğa tapşurdı öz izhârını

Adet (sayı) tekrar gölgesini saldı ve kendi izharını sifra teslim etti.

17. boldı 'aded şıfr ivi-niñg lâmi'i
seyr bolup şıfr ivi-niñg câmi'i

Adet, sıfır evinin aydınlatıcısı oldu ve sıfır evinin toplayıcısı da dolaşmaya başladı.

18. nokta bile nokta tapıp imtizâc
koydı elip farkına şâhâne tâc

Nokta ile nokta uyum sağladı ve elif başına şahane taç koydu.

19. salgaç elip kâmeti-niñg sāye-si
taptı uşol sāye-ni hem-sāye-si

Elif boyunun gölgesini salınca o gölgeyi komşusu buldu.

20. tâc sîli nokta elip sîli bî
ism elip nokta elip l[âm] u bî

21. boldı bu bir nokta mu'ammâ-yı ğayb
nokta nikim nokta-ı tuğrâ-yı ğayb

Bu bir nokta gayb âleminin muamması oldu. [3b] Ne nokta o gayb âlemi tuğrasının noktasıdır.

22. nokta nikim sırr-ı vilâyet-ka şarf
harf nikim bâ-yı bidâyet-ka {z} zarf

Ne nokta vilayet sırrına sarf oldu, ne harf bidayetın basına zarf oldu.

23. nokta bolup harf-ka şıbrü'l-hisâb
harf bolup nokta-ğa ümmü'l-kitâb

Nokta harfe hesabın sıfırı oldu, harf de noktaya kitabın anası oldu.

24. ebcedi ta'rîf kılp iz-tivâc
ma'rifet erkâmına birdi nitâc

İzdivaç ebcedi tarif ederek, marifet yazılarını neticelendirdi.

25. ülfet ilen yîge ulandı elif
vaqfe-sindin kâfiye taptı redîf

Elif ülfet ile yeye bağlandı, durağından kafiye redif buldu.

26. maḥzen-i esrâr bu remz erdi bil
nâḩka bu közgü-din öğrendi til

Sırlar mahzeninin bu şekilde olduğunu bil. Dil bu aynadan konuşmayı öğrendi.

4a

27. ehl idi 'allâm[e] âdem tidi
barça uluğ ism-din a'zam tidi

Hız. Adem'in her şeyi bildiğini söyledi. Bütün ulu isimlerden daha ulu olduğunu söyledi.

28. imledi imlâ nazarı köz-ge köz
dâyire birle uladı söz-ge söz

İmlâ nazarı göze göz işaret etti. Dayire ile söze söz ekledi.

29. mundın ulaşıldı merâtib tamâm
sıfır şıfatı uşbu turur ve's-selâm

Bütün mertebelere buradan ulaşıldı. Sıfır sıfatı işte budur vesselâm.

30. 'âkil eger söz bile söz-ni tapar
'ârif uşol söz-de özini tapar

Eğer akıllı kişi söz ile sözü bulursa, arif kişi o sözde kendisini bulur.

31. ol ki bilür söz güheri kıymetin
söz-de tanır söz-legüci-niğ atın

Söz cevherinin kıymetini bilen kişi, sözde söyleyenin adını tanır.

32. ehl-i nazar şive-sini söz bilür
nür-ı başar mîve-sini köz bilür

Nazar ehlinin şivesini söz bilir, [4b] Görme nuru meyvesini de göz bilir.

33. söz közi-dür ol ki körer hâl-ni
öz sözi-dür ol ki sorar kâl-ni

Hâli gören söz gözüdür, sözü soran da kendi sözüdür.

34. söz-de köz ü söz-legüçi-de nazar
yok ise söz kiz-legüçi-de haber

Sözde göz ve söyleyende bakış olmasa idi, sözü gizleyende haber olmazdı.

35. zâhir ü bâtın haberi sözde-dür
özge-de yok her niki bar özde-dür

Açık ve gizli olan her şeyin haberi sözdedir. Başkasında olmayan her ne varsa kendisindedir.

36. ol kişi kim tapmadı söz gencini
kıldı hebâ vü heder öz rencini

Söz hazinesini bulmayan o kişi boşuna eziyet çekti.

37. her ki nazar mazharı-dın yumdı köz
koymadı mîrâş özi-din gayr-ı söz

Nazar mazharından göz yuman kişi, kendisinden sözden başka bir şeyi miras bırakmadı.

5a

38. 'ömr-i girân-mâye çü bolğay telef
söz-dür ü söz dünyî-de kalgay halef

Kıymetli ömür boşa harcanınca, dünyada onun yerine geçecek olan şey sözdür.

Beyân-ı hâl-i kâ'il-i kitâb u eyzân sebep-i nazm kerden-i u
[Kitabın durumu ve nazmedilişinin sebebi hakkında]

39. bir kiçe gam birle idim hem-nefes
mûnis ü dem-sâzım ol erdi vü bes

Bir gece gam ile arkadaş oldum, o benim munisim ve dostum idi.

40. köz yaşı-dın bade bağır-dın kebâb
dûd-i dilim nuql u pigânım rebâb

Şarap göz yaşından, kebab ciğerden idi. Gönül dumanı meze ve figanım rebap idi.

41. kaydağı endîşe-lerim cüş itip
boyumı baş-dın ayak âğuş itip

Neredeki endişelerim coşarak, baştan başa boyumu kucaklayarak,

42. âh-ı ciger-süz sunup dest-i {z} zür¹
.....

Ciğer yakan ahım üstün gelerek, [5b] [gönül yakan nale de karışıklık meydana getirerek,]

¹Aşağıdaki musranın gelmesi beklenirken musra atlanmıştır.
nale-l dilsüz kılip şerr ü şür

43. derd sipip iski cerāhat-ka tuz
şū[r]iştir ü şūrabe-si tinmey henüz

Karıklık ve gözyaşı henüz dinmeden, dert eski yaraya tuz serperek,

44. şem' şıfat-lık yürekim şu'le-zen
dūd başım-da ayağım-da leken

Mum gibi yüreğim alevlendi, duman başımda ayağımda halka hâlini aldı.

45. cān tilemey bir yolu ten şohbetin
eyle ki ten gūr u kefen şohbetin

Tenin mezar ve kefen sohbetini dilemediği gibi, can da bir kere beden sohbetini dilemedi.

46. közüme kiñg dünyi bolup teng ü tār
rüz-1 kıyāmet-ni körüp āşkār

Geniş dünya gözüme karanlık ve dar olarak, kıyamet gününü açıkça görerek,

47. her tamar her lahza bir otka yanıp
ğāyeti yok od bilen imgenip

Her damar her lahza bir ateşe yanarak, sonsuz ateşte ızdırap çekerek,

48. ot içinde kuknūs-1 biçāre-vār
nāle-i can-süz tüzüp şad-hezār

Ateş içindeki zavallı Kaknus kuşu gibi, [6a] can yakan yüzbinlerce inilti çıkararak,

49. her nefes āheng kılıp bir nevā
dünyā-da her lahza kılıp bir şadā

Her an bir nağme ahenk ederek, her lahza dünyaya bir seda salarak,

50. 'ömri-de körmeyin ol uyğunı tuş
nāle-lerim-din uyumay kurt u kuş

Ömür geçtiği hâlde o, uykuya rastlamadan, iniltilerimden kurt ve kuş uyumadan,

51. çarh-1 felek teşne bolup kanuma
dünyā-yı dūn kaşd kılıp cānuma

Felek çarkı kanıma teşne olarak, alçak dünya canıma kastederek,

52. şabr bināsını beküllī bozup
hāşılı yok 'ömr-din ümmīd ozup

Sabır binasını tamamen harap ederek, neticesi olmayan ömürden ümidi terkederek,

53. şāyir-i endişe urup bāl u per
fikir adağı birle kizip huşk ü ter

Endişe kuşu kol ve kanat çırparak, fikir ayağı ile karaları ve denizleri gezerek,

6b

54. gâh felek evci-de tayrân itip
gâh felek burcı-da seyrân itip

Bazen gök yüzünde uçarak, bazen de feleğin burcunda dolaşarak,

55. gâh tilep derd-i diline devâ
gâh sorup renc ü gamına şifâ

Bazen gönül derdine deva dileyerek, bazen de eziyet ve gamına şifa dileyerek,

56. men bu gam u tãsa bile tınsınıp
gayret açık üstide berdi nihîb

Ben bu gam ve tãsa ile nefes almak isterken, gayretim acıdan korku verdi.

57. neçe bu bî-şabr-lık iy nâ-şabûr
er kerek emgek bile tapsa huzûr

Ey sabırsız kişi! Bu ne sabırsızlıktır. Er kişi emek ile huzur bulması gerek.

58. bend ü belâ dünyî-de erge tüşer
er kişi-ge munça belâ ni tüşer

Dünyada bent ve belâ er kişiye düşer. Er kişiye bu kadar çok belâ niye düşer?

59. er isenġ âhîr yürekiġ tişle-gin
kişken erenler-niġ işin iş-legin

Erkek isen sonunda yüreğini ısır! [7a] geçmiş olan er kişilerin yapmış işini yap!

60. tut gam u miñnet bile kõġlũġni hoş
gâfil isenġ merhem u dermânıġ oş

Gam ve mihnet ile gönlünü hoş tut, gafil isen merhem ve dermanın budur.

61. 'ãm şıfat bolma ferâgat-perest
hâş bigin bol ayak astıda pest

Cahil gibi rahatlığa düşkün olma! Seçkin kişiler gibi ayak altında alçal!

62. şabr ile eyyüb-ka hem-dest bol
cür'a-sı-nıġ sargutı-dın mest bol

Sabır ederek Hz.Eyyüb'a ortak ol, Yudumunun artığından mest ol!

63. şıdķ namâzın kılur ersenġ edâ
yûsuf-ı şıddîķ-ka kıl ıktidâ

Sadakât namazını yerine getirip, pek doğru olan Yûsuf'a uy!

64. ehl-i belâ silsile-sindin nuñust
meşrebiġ esbâbını kılġın dürüst

Belâ ehli silsilesinde ilk sırada ol! Meşrebinin esbabını da dürüst yap.

7b

65. ger yürekiñg süst ise mi'deñg za'if
bolmasañg ol şive-lik ilge harif

Eğer yüreğin gevşek ve miden zayıf ise, o tür kimselerle arkadaş olma!

66. ma'nisi yok lâf-nı koy iy bül-fazül
rakş-ka şâyiste degül bî-uşul

Ey boş boğaz kişi! Anlamı olmayan sözü bırak! Usulsüzlük raksa uygun düşmez.

67. kışşa uzun kılma köterme 'alem
tart bu da'vî raqamına qalem

Hikâyeyi uzatma ve bayrak kaldırma! Bu davayı yazmaya başla!

68. zerre kim ü künge hevâ-dâr-lık
sen kim ü ol dürge sezâvâr-lık

Zerre kim ve güneş dostu kim? Sen kim ve inceye lâyık olmak kim?

69. lâyık imes[s]en bu şeref burcına
müşteri olma bu güher dürcine

Eğer bu şeref burcuna lâyık değilsen, bu cevher kutusuna müşteri olma!

70. mâye qanı kim tilesenq sūd-nı
bilseñg işiñg gâyet-i bih-būdını

Faydayı dileycek sermaye nerede? [8a] İşinin iyiliğinin hududunu düşün.

71. yolqa qadem urma ki bîgâne sen
sil-sile tebretme ki dîvâne sen

Yola ayak basma, çünkü yabancısin. Silsileye katılma, çünkü divanesin.

72. çün kim eşittim bu büzürganē söz
tüştü vücūdum-qa bir ot özdin öz

Bu büyükçe sözleri işitince, vücuduma kendiliğinden bir ateş düştü.

73. tilbe-likim tuttu dimāğım yolın
tolgadı bu nağme qulağım yolın

Deliliğim dimağımın yolunu tuttu. Bu nağme kulağımın yolunu tıkadı.

74. tarttı ol mâye-i hüşyâr-lık
cân közine sürme-i bîdâr-lık

O aklımı başına topladı. Can gözüne uyanıklık sürmesi çekti.

75. 'aşe urup nâtıqa müsta'cili
yerhamek-allah tidi cān-nıñg tili

Natika acele aksırıp, can dili ile yerhamükallah "Allah sana merhamet etsin" dedi.

76. baş çıkarıp 'ışk köngül ciybi-din
başladı söz nüsha-ı lâ-reybî-din

Aşk gönül cebinden baş çıkarıp, söze *lâ-reybi* "şüphesizlik" nüshasından başladı.

77. zevk ü heves til-ge revân-lık birip
söz demine rûh nişân-lık birip

Zevk ve heves dile akıcılık verip, söz nefesine ruh nişanı verip,

78. ger-çi kim endîşe yitik sürdi raşş
fikir bu terkîb-ge bağladı naşş

Gerçi endişe hızlı at sürdü, fikir bu terkibe nakş bağladı.

79. ara-da kim tüşti bu gül-bāng-ı tîz
nâtıka lebbeyk urup kıldı hîz

Araya bu keskin gülbank girince, natıka *lebbeyk* "buyurunuz" diyip ayağa kalktı.

80. ma'nî-yi fikr aldı yüzündin nişâb
cılve kıla başladı hoş bî-hicâb

Düşünce mânâsı yüzünden örtüsünü kaldırdı, örtüsüz güzel şekilde görünmeye başladı.

81. cām-ı şabūhî kılıban ref'-i şām
sākî-yi gayb eyledi hengāme-kām

Sabah içkisi içilen kadeh akşamı giderince, [9a] gayb sakisi istek gürültüsüne başladı.

82. tüşti h̄arābāt içinde h̄ay[a]-h̄ūy
saldı meniṅ boynuma bu güft ü gūy

Meyhanenin içinde gürültü patırtı meydana geldi, benim boynuma bu dedikoduyu saldı.

83. men dağı rin-dāne çağım çağladım
söz yüzün aç-tım u bilim bağladım

Ben de rinler gibi coştum, söz yüzünü açtım ve o işe başladım.

84. yaydım ulus üsti-de h̄ōn-ı şafā
ik[k]i cihān h̄alkına urdum şalā

Halka bu safa sofrasını yaydım, iki cihan halkını davet ettim.

85. kim-deki bar iştahı ittim h̄elāl
kursağına nūş bu cām-ı zülāl

Kimin iştahı varsa, onun midesine bu berrak suyu içmesini helâl ettim.

86. hażm kıla bilmese köp yime-sün
küç bile h̄elvānı açık dime-sün

Hazım edemeyecekse çok yemesin, [9b] zorla helvayı acı demesin.

87. men ki bu niyyet bile koydum kadem
cân tamurı ucını kıldım kalem

Ben bu maksatla işe başladım, can damarı ucunu kalem yaptım.

88. hâş köngül naqdi-dür uşbu remüz
ğavvâş-ğa körsetme güher-ni ucuz

Bu rumuz seçkin gönüller servetidir, dalgıca cevheri ucuz gösterme.

89. 'aql diñgiz erdi vü endişe kân
ortasında gevher-i ma'nî nihân

Akl denizdir ve endişe de madendir, ortasında mânâ cevheri gizlenmiştir.

90. cân tişi birle kazıp ol kân-nı
kıldım özüm gavş bu 'ummân-nı

O madeni can dişi ile kazarak, bu ummana kendim bizzat daldım.

91. ol kişi koyğay çü nizâmî bu genc
kazğana bilge<y> güheri dest-renc

Nizâmî gibi bu hazineyi bırakan kişi, el emeği ile cevheri kazanabilir.

92. yoq ise her müflis-i kem dest-gâh
hiç tapa bilgey mü bu mağzen-ğa râh

Her yeterince zengin olmayan müflis olmasaydı, [10a] bu mahzene gidecek yol bulabilir miydi?

93. genc eyesi kân bile deryâ kerek
cümle-i esbâbı müheyyâ kerek

Hazine sahibi maden ocağı ile deniz gibi olmalıdır, gereken şeylerin tamamı hazır olmalıdır.

94. birse nikim istese her cevheri
hüvâce bile öksüme-se gevheri

Kim istese her cevheri vermelidir. Hoca ile cevher eksilmemelidir.

95. ger tileseñg sa'yı bile bu şıfat
sa'yıñg erür herze-i bî-ma'rifet

Eğer çabalayarak bu sıfatı istersen, çaban marifetsiz saçma olur.

96. her niçe kim saçsa yana kılsa cüş
bare-si-din fâyize gevher-fürüş

Her ne kadar saçsa ve tekrar çoşsa, hepsinden cevher satan muradına ulaşandır.

97. er nazarı-dın açılur er közi
er nefesi birle yürür er sözi

Er kişinin gözü er kişinin bakışı ile açılır, [10b] er kişinin sözü er kişinin nefesi ile geçer.

98. hükmi bile dâne-de bar-dur şecer
fi'il-ğa keltür-se yigey-ler şemer

Allahın hükmü ile ağaç tohumda gizlidir, ağaç meydana geldiği zaman meyvesi yenilir.

99. tökmese dihkân 'araķı bay bil
yimiři-niň fâyde-sini tapmas il

Çiftçi ter dökmeşe onu zengin bil, dolayısıyla halk onun yemişinin faydasını bulmaz.

100. terbiyet ü sa'y kıllur bāğ-bān
tāze bolup mīve birür būstān

Bahçıvan bakar ve gayret eder ve bostan taze olup (canlanıp) meyve verir.

101. ol kim idi rūh-ı kelīm ü ħalīl
tapmadı bī-vāsīta-i cebre'īl

Hz. Mûsâ ve Hz. İbrâhim'e benzeyen o kimse, Cebrâil vasıta olmadan Hakka ulaşamadı.

102. yolnı kılavuz bile tapsa bolur
remznî ħikmet bile bilse bolur

Yol kılavuz ile bulunur, remiz hikmet ile bilinir.

103. bir demi tapsa kıruğan ölüğ
rūh tapıban tirilür [ol] belgü-lük

Ceset hâlini almış ölü bir defa nefes alıp verse, [11a] onun ruh bularak dirilmesi açıktır.

104. ol kim erür neşv ü nemâ-sız cemād
bağlamağay nâmiye-ğa i'tikād

O büyümeyen cansız bir varlıktır, var olmaya itikat etmez.

105. ger-çi kıllur tabl özi-din bu ħurūş
līkin urur taş kıazan örtük-li cūş

Gerçi davul kendisi gürlütü çıkarır, lâkin örtülü olan taş kıazan coşar.

106. key-de dağı bar-dur uluğ bāl u per
bar mu hümâ ħaşıyyeti-din eşer

Büyük hükümdarda yüce kol ve kanat vardır, buna rağmen Hümâ kuşu hasiyetinden eser var mı?

107. ol kim urur lāf bu da'vī bile
rāst kerek da'vī-si ma'nī bile

Bu iddia ile söz eden kimsenin iddiası mânâ ile uygun olmalıdır.

108. ol kim anğa mu'cize tek söz kirek
yāħūd anğa anğla-ğu tek köz kerek

Ona mucize gibi söz gereklidir, veya ona anlayacak gibi göz gereklidir.

109. söz bile hem bolsa ne bolğay idi
men-din acun söz bile tolğay idi

Söz ile beraber olsa ne olacaktı? [11b] Benden dünya söz ile dolacaktı.

110. sözde kerek ma'nî vü ma'nî-de zevk
sözlegüci-de söz için derd ü şevk

Sözde mânâ ve mânâda zevk gereklidir, söyleyende söz için dert ve istek gereklidir.

111. ara-ğa kilse mehekk-i imtiḥān
naḥt ü 'ayârı bolur ol dem 'ayān

Eğer imtihan mihengi araya gelse, onun değeri ve ayarı hemen belli olur.

112. bu ne füsün u bu ne efsâne-dür
bu ne ır-dur u nağme-i mestâne-dür

Bu ne sihir ve bu ne efsanedir, bu ne şarkıdır ve mest edici nağmedir.

113. tuttı cihān zemzeme-i ḥaydarî
toldı şadā günbed-i nilū-ferî

Haydarî'nın güzel sesi cihanı kapladı ve nilüfer renkli gök kube sedaya doldu.

Tefe'ül be-nām-ı memdūḥ ve medḥ-i u u 'ac-z-i nef-s-i kā'il
[Övülen kimsenin adına fal açma, onu methetme ve söyleyenin güçsüzlüğü]

12a

114. anda ki bu 'azm ile yondum kalem
şāh du'āsı bile urdum raqam

Bu niyetle kalemi yonttum, şaha dua ederek, yazmaya başladım.

115. açtım anıḡ medḥi-de bu yaḥşî fāl
fātiḥa-sı ḥātîme-ğa kildi dāl

Onu methetmek için, bu uğurlu işe başladım; başlangıcı sonunun delili oldu.

116. boldı ma'ānî-de köḡül naqş bend
cān tili gül-bāḡını kıldı belend

Gönül mânâları vücuda getirdi, can dili gülbangını yükseltti.

117. cilve kıla başladı rāz-ı nūḥūft
ḥāḫırım endişe-leri boldı cuft

Gizli sır ortaya çıkmaya başladı, gönlümün endişeleri iki kat arttı.

118. nāmiye ser-çeşme-sine tüşti cūş
būlbūl-i maḥfūs köterdi ḥurūş

Neşvü nemanın pınarı coştı, hapsedilmiş olan bülbül feryada başladı.

119. genc işikin açtı 'ināyet qolı
başladı tevfiḫ [u] 'ināyet yolu

İnāyet eli hazine kapısını açtı, [12b] tevfiḫ ve ināyet yolu başladı.

120. künc-nişîn 'ârif-i şâhib-serîr
genc içi-niñg künci-din urdı şaffîr

İnziva tahtuna çekilmiş olan arif kişi, hazinenin bir köşesinden seslendi.

121. teşne şıfat boldum ayağında pest
cür'a-sıdın kıldı dimâğım-nı mest

Susamışlar gibi onun ayağına düştüm, o bir damlası ile dimağımı sarhoş etti.

122. bu kara tofrağ-ğa kılıp cür'a rîz
luğf bile tuttu kulağım[nı] ki hîz

Son yudumunu bu kara toprağa saçıp, lütuf ile kulağımı tuttu ve - Kalk! - dedi.

123. türk zühûrî-dur acun-da bu kün
başla uluğ yır bile türkâ-ne ün

Bugün türkün dünyada meydana çıktığı gündür, Türke yakışır ses ile büyük şarkıya başla.

124. râst kıl âheng-i nevâ vü hicâz
tüz yatugan birle şudurgunı sâz

Yatugan ile udu ayarlayıp, Neva ve Hicaz ahengini doğru olarak çal.

13a

125. türk sürûdını tüzük birle tüz
yahşî ayalğu bile kög-le çopuz

Türk şarkısını usulü ile terennüm et, güzel ahenkle kopuz çal.

126. söz-de miniñg tavrum erür dil-pisend
def'-ğa gül-ğand bigin sūd-mend

Söz söylemede benim tavrım gönüle hoş gelir, dertleri defetmede gül şekeri gibi faydalıdır.

127. men biti-gen hağf bile yongıl kalem
men yürügen yol bile çoyğıl kadem

Sen de benim üslûbumu takip et, benim yürüdüğüm yoldan yürü.

128. çıkma izim-din kim erür rāh-ı rāst
kim yürümek bar ise köñglüñg-de h'vâst

Gönlünde yol yürüme isteği varsa, benim izimden ayrılma, çünkü bu doğru yoldur.

129. na't seniñg-dür ki sezāvâr sen
genc-ni sen sağla ki bîdâr sen

Övgü sana aittir, çünkü sen buna lâıyıksın, hazineyi sen koru, çünkü sen uyanıksın.

130. 'arşa-da sen sen bu kün iy hüşyâr
kim sañga birdük barı-mız ihtiyâr

Ey akıllı kişi, bugün meydanda olan sensin, [13b] bu sebeple hepimiz irademizi sana verdik.

131. sen-din edeb birle biliñg bağlamak
ben-din edeb kı'ide-sin saklamak

Senden edep ile hareket etmek, benden de edep kaidesini korumak.

132. sen-din ayak basmağ u biz-din nüfüs
tiñgri-din ilhâm u hüner-din cülüs

Senden ayak basmak ve bizden dua, tanrıdan ilham ve hünerden muvaffakiyet.

133. cün nazâr-ı gayb yaruttı çirâğ
pertevi-din boldı münevver dimâğ

Gayb âleminin nazarı kandilini yakınca, onun ışığından dimağ aydınlanmış oldu.

134. taptı anıñg külbe-si nür u şafâ
birdi hüner naqlına neşv ü nemâ

Onun kulübesi nur ve safa buldu, hüner ağacına neşvü nema verdi.

135. şeyh nizâmî demi-din cân tapıp
ma'nîsi-din yarlıg u fermân tapıp

Şeyh Nizâmî'nin ruhaniyetinden can bulup, mânâsından buyruk ve ferman alıp,

14a

136. men ki pişürdüm bu lezîz aş-nı
şeyh nizâmî-din alıp çâşnî

Şeyh Nizâmî'den çeşni alıp, ben bu lezzetli yemeği pişirdim.

137. kıoptum ise öpti elim-ni bilig
genc-fişân-lık bile açtım elig

İşe başlayınca, bilgi elimi öptü, hazineler saçarak elimi açtum.

138. keldim etek-lep güher-i şâh-vâr
kılsa kabûl öz kılı-dın şâh-vâr

Kendi kulundan hediye kabul ederse, iri ve iyi cins inciler ile eteğimi doldurup geldim.

139. çupsalı bolsa saçayın ança dür
eyle ki tolsa yitti iklim pür

Makbule geçerse, o kadar inci saçayım ki, yedi iklim bununla dolsa.

140. dünyî-de cün haydar-ı şâhib-hüner
kim cevâdı munça tükenmes hüner

Dünyada bunca tükenmez hünerleri gösterme cömertliğinde bulunan, hüner sahibi Haydar gibi,

141. her ne ki kazğandım u yığdım tamâm
kıldım alıp sayfaguçı-ğa harâm

Ben de kazandığım ve topladığım her şeyi, [14b] onun değerini bilmeyen müsrife harâm ettim.

142. aşın içip otını sön-dür-meñgiz
sofra başı-dın eyesin kavmañgız

Yemeğini yiyip, ocağını söndürmeyin, sofraya başından ev sahibini kovmayın.

143. māl igesi-din aya-may bir du'ā
fātiha tekbīr yiberiñg-ler aña

Mal sahibinden bir duayı esirgemedi, ona fatiha tekbir gönderiniz.

Der mertebe-i insān
[İnsan mertebesi içinde]

144. iy şeref içre iki 'ālem-ğa tād
yitti felek mesnedünge bir revāc

Ey şeref içinde iki âlemin tacı olan! yedi felek mesnedine bir revac ver.

145. taht-ı hilāfet-ka sezāvār sen
dāyirede noқта-i per-gār sen

Sen hilâfet tahtına uygunsun, dairede pergelin bir ayağının bastığı noktasısın.

146. himmetiñg ol yirge ki silker itek
'aciz ile len 'ilme lenâ dir melek

Himmetin o yere itek silker [15a] melek aciz ile len 'ilme lenâ der.

147. 'aql ise sen-dür sen anıñg mahremi
'ışık ise cānıñg-dur anıñg meskeni

Aklın mahremi sensin, aşkın meskeni de canındır.

148. anda ki sen yok idiñg iy cān-ı cān
hiç nime hem yok idi bilgil 'ayān

Ey canlar canı! senin olmadığın yerde, bil ki hiç bir şeyin olmadığı açıktır.

149. hil'at esāsındağı bu tār u pūd
vāsıta sen bolduñg u taptı vücūd

Hilâat esāsındaki bu arış ve argaca, sen vasita oldun ve onlar meydana geldi.

150. her ne ta'ayyün-ğa ki cān birdi-ler
hāşılı-nı sinde nişān birdi-ler

Ortaya çıkan her ne varsa onlara can verdiler, hasılını sende nişan verdiler.

151. ism disem 'ayn-ı müsemmā-sı sen
{z} zāt disem harf-ı mu'ammā-sı sen

İsim dersem müsemmanın kendisisin, zat dersem muammanın harfisin.

15b

152. kudret ü kuvvet yolu-dın altı kün
kevn ü mekân boldı bu iki ajun

Altı gün kudret ve kuvvet yolundan geçerek, bu iki dünya varlık âlemi oldu.

153. kırk şabâh üstide hikmet eli
kıldı hamîr uşbu vücudum kili

Kırk sabah üstü hikmet eli ile, bu vücudumun balçığını hamur yaptı.

154. 'âlem-i kübrâ sen ü şuğrâ bu-dur
dür-r-i sîmîn sen sen ü deryâ bu-dur

En büyük âlem sensin ve en küçük âlem de budur, gümüş inci sensin ve deniz de budur.

155. sen-de-dür ol genc ki tapmas özünğ
sen sen ü sen gâfil ü körmes közünğ

Bulamadığın o hazine sendedir, sen gafilisin ve gözün onu görmez.

156. bir nefes özünğ bile meşgûl bol
meşgale-ler-din barı ma'zûl bol

Bir an kendinle meşgul ol, bütün meşgalelerden uzaklaş.

157. fikr ayağı birle sefer kııl demî
gayb bezzâzına güder kııl demî

Bir an için düşünerek hareket et, [16a] bir an gayb çarşısına geç.

158. kayda ki yetsenğ öt ü bolma muķîm
kim irür andın narı nâz u na'îm

Nereye gitsen oradan geç ve orada oturup kalma, ondan ötesi naz ve nimettir.

159. sa'y kıılıp her niçe barsanğ yıraķ
her biri-dür bir biri-din yahşı-raķ

Gayret edip her ne kadar uzağa gidersen, her biri bir birinden iyidir.

160. bil kim erür seyr ü sülük aşlı bu
uşbu haber şanı-da-dur ta'nemu

Bil ki seyir ve süluk aslı budur, *ta'nemu* bu haber şanıdadır.

161. 'avt kıılıp yansanğ uşol seyr-din
anğlağa sen kim bu kim deyr-din

Geri dönerek o seyirden geri dönsen, dünyanın bu olduğunu anlayacaksın.

162. sen sen ü sen maķşûd u maķşûd bes
sende erür barçası mevcûd bes

Maksat sensin ve bu maksat yeterlidir, mevcut olan her şey sende vardır.

16b

163. sen tolun ay sen bu tüninġ-dür çü mġg
vay kim özünġ-ni tanı-mas sen dirġg

Sen dolun aysın ve bu tünün kara bulut gibidir, vay yazık ki kendini tanımazsın.

El-maġâletü'l-ülâ fi'l-mev'izet
[Mevizenin birinci makalesi]

164. niçe iy ġâfil köngül aġır uyan
közünġi aç bir daġı baġ-ķıl bu yan

Ey gönül! her ne kadar gafil olsan da sonunda uyan, gözünü aç ve bu tarafa bak.

165. öldünġ ise vaġtı-dür imdi tiril
sözge kir ü bar ise aġzınġ-da til

Öldün ise şimdi dirilmenin zamanıdır, aġzında dil varsa söze gir.

166. teşne isenġ bir ayak al nüş ġıl
sen-de daġı cân bar ise cüş ġıl

Susamışsan bir kadeh alıp iç, sende can varsa coş.

167. yildi pġş-âheng minip sâr-vân
yük-ledi şeb-ġır bile kârvân

Deveci devesine binerek önde hızlı gitti, [17a] sabahleyin kervan yüklendi.

168. yolu yaman çöl-dür ü menzil yıraġ
niçe yükünġ yeġil ise yaġşı-raġ

Yolu yaman çöldür ve menzil uzaktır, yükün ne kadar az olursa o kadar iyidir.

169. her kim erür taġvî vü tâ'at bile
bolsa kirek faġr u ġanâ'at bile

Takva ve tâat ile olan kimse, öġünme ve kanaat ile olmalıdır.

170. hırş u heves nefis ü hevâ boynın üz
faġr u ġanâ'at-ni rızâ bir-le tüz

Hırs ve heves, nefis ve isteġin boynunu kopar, fakirlik ve kanaadı rıza ile yerine getir.

171. nefis-ni ġaġ birgeni-ge râzî it
öz 'amelinġ-ni özünġe ġazî it

Nefsi Hakın verdiğiine razı et, kendi amelini kendine kadı et.

172. bir bir ayıt ġire gümân-lıġ-ların
allı-da ġoy barġa yaman-lıġ-ların

Saçma şüphelerini birer birer söyle, bütün kötülüklerini önünde koy.

17b

173. it-likî tutsa sünġek allı-da oy
ına ki yimiġ bu turur yiyü toy

Köpeklik ederse önüne kemik at, yemin budur yiyerek doy diye kma.

174. ger hōd işiġ bolsa vü Şehvet-perest
iski yaman-lı-ları ıl pāy pest

Eğer işin Şehvet perest olsa, eski kötülükleri ayak altına al.

175. uy bigi dāyim tileme künde ūt
sin daġı hezzār bigin iş-ke tut

Sıġır gibi daima her gün yiyecek dileme, sen de bülbül gibi işe tut.

176. köz yumup araġ-ġa yürüp tile iş
her-giz anıġ rāyı bile ılma iş

Arkana bakmadan iş dileyerek yürü, asla onun reyi ile iş yapma.

177. muna yıl ādem aġı-dın tā bu dem
bara-ġa bāzī bire-dür yek-alem

Hazreti Adem zamanından bu zamana kadar bunca sene, baştan başa herkesi aldatmaktadır.

178. tökti öbekenġ içikenġ-niġ anın
dōst saġın-dıġı mu ataġ düşmenin

Atanın ve ablanın kanını dōktü, [18a] atan düşmanını dost olarak düşündün mü?

179. kör-güzür özin kişi-ge mihrübān
kōz yumup auna ılır aŐd-ı cān

Kendisini kişilere güler yüzlü gösterir, göz yumup açıncaya kadar cana kasıt eder.

180. ādemī yat yaġı yaraġın bilür
öy-deki düşmen-ġa ni tedbīr ılır

İnsan oġlu yabancı düşman hazırlıġını bilir, evdeki düşmana ne tedbir alır.

181. hīle bile alı vü aldaġı köp
meġer ü deġa tonı bile boyı cöp

Hile ile alı ve aldatması çok, meġer hile elbisesi ile boyu uygunmuŐ.

182. gāh ‘ibādet bile tutġay yoluġ
va‘z u naŐıhat bile apay oluġ

Bazen ibadet ile yolunu tutar, vaaz ve nasihat ile elini kapar.

183. Şu‘beze-ler birle itip eŐm-bend
bergey ol iş birle saġa rīŐ-and

Hokkabazlık ile gözü baġlayarak, o iş ile seninle alay eder.

18b

184. birdiñg ise öy-de añg a iħtiyâr
kalmadı bir cev-çe sañga i'tibâr

Eğer evde ona seçme imkânı verirsen, arpa tanesi kader senin itibarın kalmaz.

185. barça uyıñg-nı özi-ge minge-rür
özge kaçan hiç kişini senge-rür

Bütün sığırlarını kendisine mal eder, hiç bir zaman hiç kimseyi önemsemez.

186. at ki yürür yazı-da yay u kışı
uķ-lamağunça tuta bilmes kişi

At ovada yazın ve kışın yürür, uyumadıkça insan onu yakalayamaz.

187. nefş-ni kılgıl hem ol at-tın temiz
saklama ol pāye-de asru semiz

Nefsi o attan daha temiz tut, onu o ölçüden daha fazla semiz saklama.

188. at semiz[i] bir daban aşkaç arar
iti yarağ bolsa yürüş-ke yarar

At semizi bir tepe aşınca yorulur, fazla semiz olmasa yürümeye yarar.

189. bolsa riyâzet bile nefsiñg burâğ
yol kişisige kanı andağ ulağ

Nefsin riyazet ile Burak olursa, yola girmiş kişiye nerede onun gibi binek hayvanı.

19a

190. aldıñg ise nefş ilindin 'inân
bar ki siniñg boldı bu iki cihân

Nefis ülkesinden idare etmeyi aldıysan, git ki bu iki cihan senin oldu.

191. ol kişi-ler ki bu ulağ mindi-ler
barça yol imgek-leri-din tindi-ler

Bu bineğe binen o kimseler , bütün yol zahmetten kurtuldular.

192. köz yumup aç-kunça kezer yir yüzi
öz yiri-din tebre-megen tek özi

Yer yüzü göz yumup açincaya kadar gezer, sanki kendi yerinden hareket etmemiş gibi.

193. bar mu ten merkebi-din yaħşı-rağ
nāka ayağ-lıķ kişi başlığ burâğ

Ten için merkepler içinde deve ayağlı, insan kafalı Buraktan daha iyisi var mı?

194. hiç kişi körgey mü cihân halkı-da
h^vāce yayağ kizgey ü at yılķı-da

Cihan halkı içinde kimse görmüş mü ki, hocce yaya gezsin ve at ise yılķı içinde.

195. bilgin iy sâlik munı bes bel-gülük
barça 'ibâdet başı-dur bu sülük

Ey tarikata girmiş kişi! bunu açıkça bil ki, [19b] bu süluk bütün ibadetlerin başıdır.

196. ayma her iş kılmak için der kerek
yir bu turur iş-lemeke er kirek

Her iş yapmak için kapı gerekir diye söyleme, yer budur işlemeye er kişi gerek.

197. yol bu-dur âhir kanı dīvānī
yolğa qadem urğuçı ferzānī

Yol budur divane nerede? yola adım atacak derviş nerede?

198. ursa harifāne bāde-i şināht
ik[k]i cihān nahtine pūr taht baht

Esnafça ziyafette aşinalık şarabı içilirse, iki cihan sermayesine taht ve baht dolar.

199. meşgale-ge salmasa öz gevherin
bağlasa öz pāye-side lenggerin

Kendi cevherini meşgaleye salmasa idi , kendi payesinde de lengerini bağlasa idi.

El-makāletü'l-uhrā eyzan
[Yine diğer bir makale]

20a

200. mülk erür dilber-i şahib-cemāl
iy hoş eger bolmasa erdi zevāl

Mülk güzel yüzlü bir dilberdir, ey! eğer zeval olmasaydı hoş olurdu.

201. bir niçe kün dünyī-de cān hoş-luğı
saltanat erür bu cihān hoş-luğı

Bir kaç gün dünyada can hoşluğu saltanattır, aynı zamanda bu cihan hoşluğudur.

202. hoş körünür il içi-de i'tibār
kām-i dil ü kevkebe vü ihtiyār

Halk içinde itibar, gönül isteği, gösteriş ve seçme hoş görünür.

203. yıkmak için barça taleb-kār erür
koymağ u kitmek iş[i] düşvār erür

Herkes toplamaya isteklidir, bırakmak ve gitmek işi zordur.

204. yığsa bolur düzd-i nihān bolmasa
dil-keş erür bād-i hazān bolmasa

Gizli hırsız olmasa toplamak iyidir, son bahar rüzgârı olmasa gönül çekici olur.

205. hoş nime-dür 'ömr vefāsı kanı
şāh u gedā birle beķāsı kanı

Hoş bir şey olan ömrün kâfi geldiği nerede? [20b] Padişah ile yoksulun bâki kaldığı nerede?

206. devlet ü 'ömr kim erür h^vâce-dâş
'âkıbetü'l-emr bozar-lar ma'âş

Devlet ve ömür efendinin kapı yoldaşdır, sonuçta yaşayışı bozarlar.

207. gerçi ki hoş-dur bu yigit-lik güli
kilmese soñra qarı-lık gulgulu

Sonra ihtiyarlık gürültüsü gelmese, bu gençlik çiçeği hoşdur.

208. dünyâda kim küldi hoş iy hüş-yâr
kim soñı-da yıglamadı zâr zâr

Ey akıllı kimse! dünyada kim hoş güldü de, sonunda inleye inleye ağlamadı?

209. kıysı köñg ül kim nefesî urdı şād
yil-ge savurdu külini tünd-bād

Hangi gönül bir an sevinçli oldu, külini kasırğa savurdu.

210. kim yatı-ban tinç uyudu bir zamān
kim şebî-ğün urmadı uşbu cihān

Kim bir zaman yatarak sakin uyudu, kim bu cihanda gece baskını yapmadı.

21a

211. tebre-geli bu felek-i tünd hōd
toқта-mayın evrüle-dür baş kıoyı

Bu sert felek kendiliğinden hareket ettiğinden beri, durmadan baş aşağı dönmektedir.

212. munça tümen kıan ki töker bî-kıyās
toymadı vü tolmadı bu yitti řās

Bu kadar ölçüsüz on binlerce kan dökse de, bu yedi tas doymadı ve dolmadı.

213. iy kim urur sen biligiñg birle lāf
bil-güci her-giz sini tutmas ma'āf

Ey bilgi ile lāf eden kimse! bilen asla seni muaf tutmaz.

214. 'aql mudur uşbu ki şām u seher
rızk tiley isķāğa sen der-beder

Akil işi midir böyle akşam ve sabah, sulama için rızk dileyerek kapı kapı gezmen?

215. çün kıçe-lik 'ömr-de yok i'timīd
kıç bu orun-dın ne tutar sen ümīd

Çünkü gecelik ömre güven yoktur, bu yerden geç ne ümit besliyorsun.

216. 'aql huzūrında hıcālet ne çün
herze şama' birle melālet ne çün

Akil huzurunda utanma niye? [21b] saçma sapan şeylere tamah ederek üzölmek niye?

217. menzili yoğ yol-đa barur sen ki ne
öz özüñge bāzī birür sen ki ne

Niye menzili yok yola gidiyorsun? niye kendi kendine oyun yapıyorsun?

218. iy kim atañđ tidi meniñđ-dür bu māl
ilde tamı-sang yürü mīrāşıñđ al

Ey! baban bu mal benimdir diye söyledi, ÷lkede tanısan git mirasını al.

219. bir dem özüñđ birle bol iy nefis-i ĥüb
yād bilür dünyā seniñđ tek-ni köp

Ey güzel nefisli kimse! bir an kendinle meşgul ol, dünya senin gibisini çok hatırlar.

220. kıldıñđ oyun birle tiriglikni şarf
bāde tükendī vü tihī ħaldı {z} zarf

Yaşamı eğlence ile sarfettin, şarap bitti ve kab boş kaldı.

221. ne üçün İydi-ler iy gāfil sini
ħayda idiñđ nittiñđ ü ĥāşıl ħanı

Niçin seni gafil diye söylediler, neredeydin, ne yaptın ve ne elde ettin?

22a

222. niçe felek devrini kılmak ĥisīb
er iseñđ āĥir özüñge ber nihīb

Felek devrini nasıl hesap ediyorsun, er kişi isen sonunda kendinden kork.

223. tebren eger bar ise cān-dın ramaħ
ħıl munı tekrār çevür-me varaħ

Eğer birazcık canın varsa kımıldan, bunu tekrar et ve yaprak çevirme.

224. ol ħişi-ge kim eşer itti bu derd
ħalmadı andın bu cihān içre gerd

Kendisine bu derdin tesir ettiği kişiden, bu cihan içinde ondan toz kalmadı.

225. kūh-nişin boldı vü şaĥrā güdār
dāyire-din çıktı vü tuttı kenār

Sahra gezen dağda oturan oldu, daireden çıktı ve bir kenarı tuttu.

226. silkti bu ħarĥaşā-lar-dın itek
ĥāk-nişin boldı tüşüp kölge tek

Bu kargaşalardan uzaklaştı, gölge gibi toprakta oturan oldu.

Hikâyet-i sultân mahmûd 'aleyhi'l-raḥmat ve'l-gufrân
[Sultan Mahmûd'un hikâyesi, Allahın rahmeti ve merhameti onun üzerine olsun]

22b

227. kış küni mahmûd teferrüc kıla
kuş sala atlandı nâyib-ler bile

Kış günü Mahmûd gezinti yaparak, kuş salarak naipleri ile ata bindi.

228. kordi kıle tüz yazı-da bir ḥarâb
şâh anı kör-mege kıldı şitâb

Düz ovada bir harap olmuş kule gördü, şâh onu görmeye acele etti.

229. bardı kıtında ne körer bir kıarı
saçı perîşân kırayı sap-sarı

Vardı ve orada bir ihtiyar gördü, saçı dağınık, suratı sapsarı idi.

230. dünyâda ne rekve vü ne büryâ
ne su vu ibrik u ne keş ü 'aşâ

Dünyasında ne su kabı ne hasır vardı, ne su ne ibrik ne ayakkabı ne de sopa vardı.

231. baş-tın ayak boyı-da bir levḥ bes
levḥ ü kıalem sırrı bile hem-nefes

Başından ayağına kadar boyunda sadece bir levha vardı, levha ve kalem sırrı ile dosttu.

232. hâline müstagraḥ u vakti-ne mest
yitti felek himmeti al[l]ında pest

Hâline batmış ve vaktine mest olmuştu, [23a] yedi felek himmeti onun önünde aşağı seviyede idi.

233. şâh körüp saçradı at-tın revân
turdı edeb şartı bilen köp zamân

Şâh onu görüp hemen attan indi, edep şartı ile uzun süre ayakta durdu.

234. pîr anğa kılmadı hiç iltifât
ne didi oltur ne sorup didi kit

Pir ona hiç bir iltifat etmedi, ne otur dedi ne bir şey sordu ne de git dedi.

235. pîr çü ev-râdını kıldı tamâm
şâh yavuk kıldı vü kıldı selâm

Pir evradını bitirince, şâh yaklaştı ve selâm verdi.

236. sordı bu kılmek-te murâdıng nedür
ne kışi sen gazni-de atıng ne-dür

Pir sordu ki, ne maksatla geldin, kimsin, Gazne şehrinde adın nedir?

237. munda kışi kılmes ü kılmas güder
kılmek ü tüşmek ne idi bî-ḥaber

Buraya kimse gelmez ve buradan kimse geçmez, habersiz gelmenin ve durmanın sebebi nedir?

23b

238. şāh tidi bar-dur uluğ şöhre-tim
gazni-de maḥmūd atar-lar a-tım

Şah dedi ki ulu şöhetim vardır, Gazne'de adıma Mahmūd derler.

239. kış küni-dür yazı havāsı savuḡ
şehir-i şafā-baḡş u 'imāret yavuḡ

Kış günü ova havası soğuk olur, Gazne şehri safa veren şehirdir ve imaret yakındır.

240. tā'at üçün zaft iteyin küşeī
her nime-din yıḡdurayın tūşeī

Tâat için bir köşe tutayım, azığı her şeyden toplatayım.

241. baḡla bu vīrāne-din iy pīr raḡt
kılma tirig-likni öz özünḡ ge saḡt

Ey pir! bu viraneden yol levazımını al, hayatı kendi kendine zorlaştırma.

242. pīr taḡayyür bile kıldı 'itāb
silkip açığı üstide birdi cevāb

Pir taḡayyür ile azarladı, tersleyerek öfke ile cevap verdi.

243. biz ki bu yol üstide {de} ötküci biz
eyle ki kildük yana kitküci biz

Biz bu yol üzerinden geçiciyiz, [24a] geldiğimiz gibi yine gideceğiz.

244. men ki raḡim cevvi-de erdim cenīn
ne sen idiḡ anda ne rūḡü'l-emīn

Ben ana rahminde küçük cenin idim, orada ne sen vardın ne Cebrâil vardı.

245. rızḡ eyesi yaz u küz ü yay u kış
vāsıḡa-sız kıldı mini perveriş

Rızık sahibi (Allah), ilk bahar, son bahar, yaz ve kış, beni vasıtasız besledi.

246. ol ki yanar ot-nı gülistān kılar
imdi daḡı kış yaraḡını bilür

O (Allah), yanmakta olan ateşi gül bahçesine çevirir, şimdi de kışın ihtiyacımı bilir.

247. faḡr u fenā devleti-de ol ganī
kılmadı muḡtāc seniḡ tek mini

O gani (Allah), fakirlik ve fena devletinde, beni senin gibi muhtaç etmedi.

248. ger ḡama' itsem saḡa sendin beter
rızḡ dümi-de kezeyin der-beder

Eğer senden tamah edersem, senden beter olurum, rızık kuyruğunda kapı kapı gezerim.

24b

249. iy sipâh-i cân içide şehir-bend
oğrı bigin baş-tın ayak der-kemend

Ey canı ordusu içinde olan tutuklu, hırsız gibi baştan ayağına kadar kemende vurulmuşsun.

250. her süñge-kiñg bendi-de yüz miñg gireh
silsile-i bend ü zireh-ber-zireh

Her kemiğinin boğumunda yüzbinlerce bent silsilesi ve zırh üstüne zırh gibi düğüm vardır.

251. tâki ecel kilse niçük kılga sen
kay birini kaç' kıla bilge sen

Ecel gelirse ne yapacaksın? hangi birini kat edebilirsin?

252. kildi bu söz şah-ka bî-ḥadd ağır
tîre bolup didi kim iy taş bağır

Bu söz şaha fazla ağır geldi, kederlenip söyledi ki ey taş bağır!

253. sen ki kılur sen mañga bu ser-zeniş
sen nitük itkey sen eger tüşse iş

Sen bana böyle takaza ediyorsun, eğer iş başına gelirse sen ne yapacaksın?

254. pîr tebessüm kılıban urdı cüş
tüşisi uçtı vü kafes kaldı boş

Pir gülümseyerek coştı, [25a] papağanı uçtu ve kafesi boş kaldı.

255. şah bolup söz-legeni-din hacil
koptı vü kitti ivine münfa'il

Şah söylediğine mahcup olarak, kalktı ve gücenerek evine gitti.

256. bu ne dem ü bu ne şıfat cân biriş
bu ne yürüme bu ne âsân yüriş

Bu ne nefes ve bu nasıl can verme sıfatıdır, bu ne yürüme ve bu nasıl kolay yürümedir.

257. özge-lere oḥşamas ebdâl işi
hergiz alar tavrına yitmes kişi

Abdal işi başkalarına benzemez, kişi onların tavrına asla ulaşamaz.

258. şerbeti ḥünâb u gızâ derd ü renc
şüreti vîrâne vü ma'nîsi genc

Şerbeti göz yaşı ve gıdası dert ve zahmettir, görünüşü virane ve mânâsı hazinedir.

259. gerçi kizer çirkin ü 'uryân özi
lafz u 'ibâret-siz ıytқан sözi

Gerçi kendisi çirkin ve çıplak gezer, sözü lâfızsız ve ibaresiz söyler.

25b

260. arğlasa her remz-de miñg sırrı bar
kim bilür ol remz-ni cüz bir ü bar

Anlayabilse her remizde bin sırrı vardır, o remzi ancak bir ve var olan Allah bilir.

261. bir demi 'İsâ demi-din çâşnî
kim tişer elmâs bigin taş-nı

Bir nefesi İsâ peygamber nefesinden çeşni alıp, elmas gibi taşı deler.

262. kökteki-ler tit-rep alar derdi-din
sürme kıllurlar ayağı gerdi-din

Gökte bulunanlar onların derdinden titrerler, ayağının tozundan sürme yaparlar.

263. hem-demi vü hem-nefesi barı 'ışk
hem atası hem anası barı 'ışk

Cancığer arkadaşı ve arkadaşının hepsi aşktır, atası da anası da hepsi aşktır.

264. pîşe-leri rahmet ü şıdk u şafâ
şîve-leri himmet ü şıdk u vefâ

İşi rahmet ve doğruluk ve saflıktır, şiveleri himmet ve sadakat ve vefadır.

265. 'ilm ü 'amel bahs u cedel-din kitip
mü'min ü kuffâr bile şulh etip

İlm ve amel, bahis ve münakaşadan uzaklaşarak, [26a] mümin ve kafir herkes ile barış içindeler.

266. mahv köngül-lü iyter illâ vü lâ
tayy kıliban pâk gedâyız semâ

Mahvolan gönlü ile Allahdan başka yok der, semayı aşan temiz dilenciyiz der.

267. âlet ü tāmât alar-dın muhâl
mâzî vü müstaķbel alar-ğa çü hâl

Onlarda âlet ve uygunsuzluk mümkün olamaz, çünkü geçmiş ve gelecek onlara şimdiki zamandır.

268. ders içide hıızr bile hem-sebaķ
cū' içide 'İsî bile hem-ṭabaķ

Derste Hızır aleyhisselâm ile ders arkadaşı olurlar, açlıkta İsâ peygamber ile tabak arkadaşı olurlar.

269. müzahîr-i âyâtı kelâm-ı kelîm
mazhar-ı ahlâķı şîfât-ı kadîm

Ayetlerinin müzahiri Mûsâ'nın sözleridir, ahlâkının mazharı da önceki sıfatlardır.

mîrzâ iskender-niğ ħüsni taĥallüsi
[Mirza İskender'in mahlasının güzelliği]

26b

270. anda ki bu dâyre urdı ħayâl
ortaġa kiltürdi bu tağsuġ mişâl

Orada bu daire hayal edilince, bu çok güzel misal ortaya çıkardı.

271. çün-ki bu söz sikke-sini kıldı naġş
mîhr idi medĥ-i şeh-i tâc-baġş

Çünkü bu söz sikkesini süsledi, taç bağışlayan şahın övgüsü güneş gibi ortaya çıktı.

272. tört buluğ yitti ulus sulţanı
altı cihet iki cihân-nığ ħanı

Dört köşe ve yedi ulusun sultanıdır, altı cihet ve iki cihanın hanıdır.

273. pādşeh iskender-i dārâ-ĥaşem
dâver-i devrân şeh-i şâĥib-kerem

Dara gibi haşmetli olan İskender padişah, zamanının doğru, insafı olan hükümdarı ve cömertlik sahibi şahıdır.

274. mülk eyesi barlas umağ-lıġ kıyat
sâye-i ĥaġ mazĥar-ı zât u şifât

Mülk sahibi Barlas uruğunun Kıyat kabilesindedir, doğruluk ve insafın sayesi, zat ve sıfatın mazharıdır.

275. 'adlı bilen dünyâ vü dîn müfteĥir
yaĥşî atı yir yüzi-de münteşir

Dünya ve din onun adaleti ile iftihar eder, [27a] güzel adı yer yüzünde yayılmıştır.

276. şâĥ-ı vilâyet sırrı-nığ maĥremi
nür-ı nübüvvet demi-niğ hem-demi

Velilik şah sırrının mahremidir, peygamberlik nuru nefesinin canciğer arkadaşıdır.

277. şüret ü ma'nî-de vücudı tüküz
zâhir u bâĥın-da tevellâ-sı tüz

Suret ve mânâda vücudu bütündür, dışta ve içte birini dost tutması kusursuzdur.

278. 'ilm-de ma'lüm ĥaġıġat bilen
tüzdi şerî'at-nı ġarîġat bilen

İlimde bildiği hakikata uygundur, şeriatı tarikat ile nizama koydu.

279. sîret-i müstaĥsen ü ĥulġ-ı ĥasen
her fenî-de münderic envâ'-ı fen

Güzel ahlâklı ve güzel huyludur, her fende fenin çeşitlerine sahiptir.

280. ĥikmet-i yunan demi-din bir nefes
iki cihân şîre-si-de bir meges

Yunan hikmeti nefesinden bir nefestir, iki cihan şirasında bir sinektir.

27b

281. tartsa er-lik küni-de zülfi-kâr
rüstem-i destân-dın aşurgay demâr

Yiğitlik gününde zülfikarını çektiği zaman, öldürmede Destan oğlu Rüstem'den de ileridir.

282. hanceri-niñg zarbı-nı körse hizber
kıлмаğay ev içre keyik-ler-ge cebr

Arslan hançerinin darbini görse, ev içinde geyiklere eziyet yapamaz.

283. şeşti-din ol dem ki bolur oğ cüdâ
kâf-da sîmürg bolur zâğ pâ

Yayından ok ayrıldığı zaman, kaf dağında anka kuşu karga ayağı olur.

284. çarhı alur çarh-ı felek-din 'uqâb
bâzı alur pence bilen âftâb

Kartal felekten çakır doğanı avlar, güneş de pençe ile şahini avlar.

285. hükmine cân kılsa nefes âşkâr
baħr-dın oç birle qopargay demâr

Can onun hükmüne bir an karşı gelse, denizden kin ile ölümü meydana getirir.

286. kahrı otı şu'le-si ger bolsa tîz
yir yüzi-de qopqay uluğ rüste-ğîz

Eğer kahır ateşi şiddetlense, [28a] yer yüzünde ulu kıyamet kopar.

287. luṭfı eger zihni-de kılsa zuhûr
cennet-i firdevs-qa tüşkey kuşûr

Eğer zihninde lütfu zuhur ederse, firdevs cenneti kusurlu olur.

288. barça hüner-ler-de 'adîmü'n-naẓîr
taht eyesi hüsrev-i iqlîm-gîr

Bütün hünerlerde benzeri yoktur, taht sahibi âlemi ele geçiren padişahdır.

289. baħr-ı kerem-dür dağı kân-ı 'aṭâ
şâh u şehensâh ata-dın ata

Cömertlik denizidir ve bağış madenidir, şah atadan ataya şahlar şahıdır.

290. sikke vü huṭbe atı-dın ser-ferâz
fetḥ ü zafer himmeti-ne kâr-sâz

Para basturma ve hutbe okuma onun adıyla yücedir, fetih ve zafer himmetine beceriklidir.

291. heybeti-din kal'e-i elbürz pest
kuvveti-din çarh-ı berîn-ğa şikest

Heybetinden Elbürz kalesi alçak kalır, kuvvetinden en yüce çark kırılır.

292. kîn içinde haydar-i kerrâr tek
dîn içinde aḥmed-i muḥtâr tek

Kin içinde Hz. Alî gibidir, din içinde Hz. Muhammed gibidir.

293. rezm küni ḳahr ile iḳlîm-gîr
bezm tûni luḫfile ḫıdmet-pedîr

Savaş günü kahr ile ülkeleri alır, eğlenceli meclis gecesinde lütuf ile hizmet edebilir.

294. peşşe eger sâye-si-de tapsa cây
devleti-niḡ per-tevi itkey hümây

Eğer sivrisinek onun sayesinde yer bulsa, devletinin ışığı onu hümâ kuşu gibi yapar.

295. fer-i ferîdûn yüzi-de belgûlûk
cümle-i ḳânûn sözi-de belgûlûk

Feridûn'un kuvveti yüzünde bellidir, bütün kanunlar sözünde bellidir.

296. barça hüner devri-de taptı kemâl
urdu hüner terbiyeti birle bâl

Bütün hüner onun zamanında kemala erdi, hüner onun terbiyesi ile yükseldi.

297. zâhiri-de ḫall-ı daḳâyıḳ ḳılur
bâḫını-da keşf-i ḫaḳâyıḳ ḳılur

Dış yüzünde ince ve anlaşılması güç şeyleri çözer, [29a] iç yüzünde hakikatları meydana çıkarır.

298. dâl erür ḳudre-tine 'ilviyât
lâl bolur ḳuvvetine sifliyât

Ma'nevî yücelikler kudretine delâlet eder, dünya ile ilgili bayağı işler ve şeyler kuvvetine lâl kalır.

299. ḡayb remûzı bile zihni ḳarîñ
fikri fûnûn içre fûnûn-âferîñ

Gayb sırları zihniye yakındır, düşüncesi de ilim içinde ilim yaratıcıdır.

300. her ne kemâl içre disem bî-naḫîr
barça-sı bir birsi-din dil-pedîr

Her ne kemal içinde eşsiz desem de, hepsi birbirinden gönüle hoş gelendir.

301. taptı hevâ bile dört ümmihât
taptı-lar imkân bile seyr-i nebât

Arzu ile dört unsuru buldu, imkân ile ortaya çıktılar.

302. mûlk nişân birmedi bu şâh tek
dehr közi körmedi bu mâh tek

Ülke bu şah gibisini nişan vermedi, dünyanın gözü bu ay gibisini görmedi.

29b

303. tâki felek devr kıılır sâl u mâh
devr-ni sür-sün bu uluğ pād-şāh

Felek yıllarca ve aylarca dönene dek, bu ulu padişah çağını yaşasın.

304. her ne murādāt ki kılsa heves
tapsun anıñg ğāyeti-ne dest-res

Her ne maksadları heves etse, murat ettiği şeyin gayetine ersin.

305. bolsun acun içre arığ köñgli şād
barça ulus üsti-de sürsün murād

Dünyada temiz gönlü mutlu olsun, bütün ulus üzerinde muradına kavuşsun.

Ya'küb-ı peygamber hikâyeti 'aleyhi's-selâm
[Hazreti Yakûb peygamberin hikâyesi. Üzerine selâm olsun!]

306. anda ki ya'küb-ı resül-ı emîn
hicr içide yir idi yūsuf ğamın

Orada emin bir peygamber olan Hz.Yakûb, ayrılık içinde Hz. Yūsuf için gamlanırdı.

307. hazret-i 'izzet katı-dın kildi vahy
ol ğam u ol nāle-sini kıldı nehy

Yüce hazret katından vahiy geldi, [30a] o gam ve o iniltisini yasakladı.

308. kim ne sebeb-tin kıla-dur sen bu cüş
fâyidesiz niçe tükenmes ğurüş

Niçin böyle coşuyorsun, faydasız nice tükenmez taşkınlık gösteriyorsun.

309. biz sini gencîne-i esrâr itip
taht-ı hilâfet-ka sezāvâr itip

Biz seni sırlar hazinesi yaparak, hilâfet tahtına lâyük ederek,

310. biz-ni sevüp biz-ge tapınsun tidük
köñgli biziñg birle avınsun tidük

Bizi sevip bize tapınsın dedik, gönlü bizimle avınsun dedik.

311. kıldıñg ise oğluñgı bizge şerik
ğayret itip biz hem ayırdıñg tirik

Oğlunu bize ortak yaptın ise, biz de gayret ederek onu senden canlı olarak ayırdık.

312. ger yiseriñg imdi bu firāk içre ğam
biz dağı atıñg-ğa uralı rağam

Eğer yine bu firak içinde gamlanırsan, biz de adına işaret koyalım.

313. ol kim erür tiğri-din ümîd-vâr
hâşılı yok gayr bile nişi bar

Tanrıdan ümitli olan o kimsenin, hasılı yok başkası ile ne işi olur.

314. yâr-nı sivgen niter agyâr-nı
yâr anı ister ki tiler yâr-nı

Yârı seven yabancıları ne yapar, yâr onu ister ki yârı diler.

315. 'ışk-ta yek-rüye kerek merd-i râh
mer-hem ü dermân tilemes derd-ḥvâh

Yol eri aşkta tek yönlü (güvenilir) olmalıdır, dert isteyen merhem ve ilâç dilemez.

316. derd ü belâ lezzeti-ni cân bilür
vâh ki bu cân kıdrını cânân bilür

Dert ve belâ lezzetini can bilir, yazık ki bu can kadrini cânân bilir.

317. nûr yolın dîde-i bînâ bilür
'ışk tilin 'âşık-ı şeydâ bilür

Nur yolunu görebilen göz bilir, aşk dilini deli divane aşık bilir.

318. ne tanı-sun 'ışk-nı her bü'l-heves
'ışk-nı 'âşık tanır u 'ışk bes

Her hevesli kimse aşkı nasıl tanısin, [31a] aşkı aşık anlar ve aşk ona yeterlidir.

319. boldunğ ise 'ışk bile âşnâ
miḥnet ü endîşe-ğa kıl merḥabâ

Aşk ile tanıdık oldun ise, miḥnet ve endişeye merhaba et.

320. men kim erür men bu kafes-ka esîr
dem ura bilmen kıla bilmen nefîr

Ben bu kafese tutsağım, ne nefes alabiliyorum ne bağırabiliyorum.

321. ger-çi bolup-tur yürekim çâk çâk
zehre yok ursam nefes-i derd-nâk

Gerçi yüreğim parça parça olmuştur, dertli nefes almaya cesaretim yoktur.

322. taşkı ne bilsün ki riyâzet ne-dür
içki-ge sorgıl ki siyâset ne-dür

Dışardaki riyazetin ne olduğunu nasıl bilsin, içerdekine idare etmenin ne olduğunu sor!

323. taşkı körer içkini pür mâl u genc
içki-ge sorgıl ne körer derd ü renc

Dışardakiler içerdekileri mal ve hazinesi çok olarak görür, içerdekine dert ve sıkıntıdan başka ne gördüğünü sor!

31b

324. ol kişi kim bolsa yavuk hânına
olsa dağı minnet anıñ cânına

Hanna yakın olan o kimsenin, minneti onun canıdır.

Sultân Timür big-niñ bu bir hikâyeti taqrîb için aytur
[Sultan Timür bey'i takrip için söylenen hikâyesinden biridir]

325. çün ki timür big burun itti hurûc
devleti tapmay-dur idi bu 'arûc

Çünkü Timür bey başlangıçta isyan ettiğinde, bu ayaklanması hayırlı neticeye ulaşamadı.

326. 'âciz ü meflûk kizer erdi zâr
kılmay öz endîşe-sini âşkâr

Kendi endişesini belli etmeden, âciz ve yoksun inleyerek geziyordu.

327. sa'y itekini tutuban himmeti
iltür idi kayda kerek devleti

Himmeti gayret eteğini yakalayarak, [32a] nerede devlet gerekli ise onu oraya sürükledi.

328. tiñri kazâ-sı bile ahter güder
buşku-ça kıldı eligin hām-der

Tanrı kazası ile geçen yıldız, elini (çolak yaptı?)

329. kesti ümîd ol tileki-din tamām
kõñgli bu endîşe-sidin boldı hām

O dileğinden tamamen ümidini kesti, bu endişesinden gönlü boş oldu.

330. himmet-i 'ālî yana berdi nihîb
kim ne tönğül-gen bile kıldıñ şikîb

Yüce himmet ona yine korku verdi, niye ümitsizlik ile sabrettin.

331. zâhir eliñg taptı ise bu şikest
gayb küçi birgey elig zür-ı dest

Zahir elin kırılmışsa, ilahî güç eline güç kuvvet verir.

332. salma özünğ-ni taleb üstinde bol
kim sañga bergey talebiñg sa'y-ı yol

Kendini bırakma istek üzerinde ol, sana isteğinin yol çabasını verir.

32b

333. big yana bağlap bilini merd-vār
boldı uluğ tıñgri-din ümîd-vār

Bey yine yiğit gibi bir karara gelerek, ulu tanrıdan ümitli oldu.

334. tâki ezel hükmi bile dest-i gayb
kaldı ayağına şikest üzre 'ayb

Ezel hükmü ile gayb gücü ayağına kırıktan dolayı ayıb bıraktı.

335. boldı bu kez çarh işi-din nâ-ümîd
kõngli kõter-di özi-din i'timîd

Bu kez felek işinden ümidini kesti, gönlü kendine olan güvencini kaybetti.

336. bir eligi bir ayağı mübtelâ
kaldı garîb-lık-ta e'âdî ara

Bir eli bir ayağı tutulmuş hâlde, gurbette düşmanlar arasında kaldı.

337. zaḥm u cerâhat bile bî-dest ü pā
hîç kişi yok tigre-side cüz ḥudā

Yara ve cerahat ile elsiz ve ayaksız idi, çevresinde Allah'tan başka hiç kimse yoktu.

338. kölge üçün tam tübi-de hoş yatıp
muḥluğ idi tüz içide ol batıp

Gölge için duvar yanında güzelce yatarak, [33a] ovada o kedere batmış hâlde idi.

339. kördi ki bir mūr ayağı elgi yok
böksesî mecrûḥ [u] yarım bili yok

Ayağı ve eli olmayan bir karınca gördü, göğsü yaralanmış ve belinin yarısı yoktu.

340. kildi vü ol tam-ğa yapuştı revān
sa'yı hemān erdi yıkılmaḥ hemān

Geldi ve o duvara hemen yapıştı, çabası hemen yere düşmesi ile sona erdi.

341. uşbu yıkılğan-ğa tönğül-medi mūr
yar-manıp ol tam-ğa yana kıldı zūr

Karınca bu düşmesinden ümidini kesmedi, tırmanarak o duvara yine çıkmaya çalıştı.

342. çıktı yarım yolga yetişkinçe tünd
tırnağı süstay-dı tişi boldı künd

Yarım yola ulaşıncaya kadar sert çıkış yaptı, tırnağı gevşedi ve dişi de kör oldu.

343. tüşti yana baş koyı ol tam-dın
kildi yapuştı yana nâ-kām-dın

O duvardan yine baş aşağı düştü, maksadına erişemediği için yine geldi ve yapıştı.

33b

344. altı yiti katla tüşe yarmana
çıktı uşol tam başına tırmana

Altı yedi defa düşerek ve çıkararak, o duvar başına tırmanarak çıktı.

345. big itip ol iş-din öz işini yād
boldı bu remz ile ol köngli şād

Bey o işten kendi işini hatırlayarak, bu remiz ile onun gönlü mutlu oldu.

346. küçlenip ol dem yüreki cüş itip
zahmeti hoş bolğuça hāmüş itip

O anda güçlenerek ve yüreği coşarak, zahmeti geçinceye kadar sessiz kaldı.

347. himmet-‘ālī vü devlet ayağı bile
elig ayak sundı yarağı bile

Yüce himmet ve devlet ayağı, silahu ile el ve ayak verdi.

348. tuttı cihān mülketini yek-ķalem
urđı yeti kişver içinde ‘alem

Cihan ülkelerini tamamen tuttu, yedi iklimda sancak dikti.

349. tındı anıŋ devri-de rüy-ı zemīn
boldı bir il ü bir ulus rüm u çīn

Onun zamanında yer yüzü sakinleşti, [34a] Anadolu ve Çin bir ülke ve bir ulus oldu.

350. himmet eli-dür yed-i beyzā digen
er nefesi-dür dem-i ‘isī digen

Hız. Mûsâ'nın mucize olarak görünen parlak eli himmet elidir, İsâ nefesi er kişinin nefesidir.

351. kim-ge ki himmet nazarı bolsa tuş
kök-ni talaş-ķuçı bolur uçar ķuş

Kime himmet nazarı rast gelirse, gökte hüküm süren uçar kuş olur.

352. himmet eli devlet itekin tutar
er kişi himmet bile ķur-ğa yiter

Himmet eli devlet eteğini tutar, er kişi himmet ile sıraya ulaşır.

Maķālātun eyzan der-mev‘ize
[Mevizede öteki gibi makale]

353. bir nefes iy dünyī işi-din melül
‘ākıl iserŋ kıl bu naşīhat ķabül

Ey bir an dünya işinden üzüntülü olan kişi! akıl sahibi isen bu nasihatı kabul et!

34b

354. hiç nime-ge tapmasağ iy döst dest
himmet ayağında bol iy döst pest

Ey dost! hiç bir şeye gücün yetmezse, ey dost! himmet ayağında alçal!

355. er kişi-ge himmet eger bolsa yâr
'âkıbetü'l-emr murâdın tapar

Eğer er kişiye himmet yâr olursa, sonunda muradına erer.

356. er kişi imgek-te titig-rek bolur
sırça niçe sinsa yitig-rek bolur

Er kişi zahmette daha akıllanır, cam ne kadar kırılırsa o kadar keskin olur.

357. kalmas ayak astı-da dürr-i yitîm
kıymeti öksür mü niçe sinsa sîm

İri ve değerli inci ayak altında kalmaz, gümüş ne kadar parçalansa kıymeti eksilir mi?

358. tigse bütün la'l-dın ilge fütûh
sinsa müferrih-dür ü tefrih-i rûh

Bütün lâl halka gönül ferahlığı verirse, kırılrsa da ferahlık verendir ve ruh ferahlandırıcısı olur.

359. ot-ka yakar 'anber-i sârâ-nı şâh
tâbişi-din tâze bolur bâr-gâh

Şah katkısız amberi ateşe yakar, [35a] parlayışından yüksek divan taze olur.

360. köymese meclis içide şem'-i şâm
bolmas idi mihr-ge kıyım-maķâm

Meclis içinde akşam mumu yanmasa, güneşin yerine geçen olmazdı.

361. kim-ge ki iş bolmasa pîş üftâd
hiç işi hiç iş bile tapmas güşâd

Bir kimsenin önünde iş olmasa biçare olur, hiç bir işi hiç iş ile küşat bulmaz.

362. tecrube-siz er mü-dür iy hem-nefes
tecrube-dür erge mürebbî vü bes

Ey arkadaşı! tecrübesiz kişi er kişi mi sayılır? eri terbiye eden tecrübedir ve bu ona yeterlidir.

363. her galağ er oğluna bir pend irür
öz galağın bilse hîred-mend irür

Her yanlış insan oğluna bir nasihatır, kendi yanlışını anlasa akıllıdır.

364. er kerek öz cādde-sidin yaz-masa
yazsa dağı yolğa yanıp azmasa

Er kişi kendi caddesinden sapmasa, sapsa da yoldan dönerek azmasa.

35b

365. gaflet ölümdür dağı nevmîd ölük
gâfil ü nevmîd ne-dür bel-gülük

Gaflet ölümdür ve ümitsizlik de ölüdür, gafil ve ümitsizin ne olduğu açıkça bellidir.

366. 'âkil iseñg bolğıl ümîd üstide
süd bil iy dōst kesit üstide

Akıllı isen ümit üzerinde ol, ey dost! her şeyin aşağısında faydayı bil.

367. bir niçe kün ki felek itkey sitîz
kılma zebün-lar kibi 'azm-ı gürîz

Felek bir kaç gün çekişme yaparsa, güçsüzler gibi kaçma niyetinde bulunma.

368. şu'beze-ler gayb-ta bar-dur nihân
bir çağı birle kime kaldı cihân

Hokkabazlıklar gayb âleminde gizlidir, bir zaman olsun cihan kime kaldı?

369. kılma yinğil-lik bile köñglünğ-ni rîş
kim bile-dür hâr u gül ü nüş u niş

Hafiflik ile gönlünü yaralama, çünkü diken ve gül, tatlı ve acı bir aradadır.

370. tâ hareket kıldı felek gerdişi
kalmadı cāvîd gam içre kişi

Felek döndükçe, [36a] insan gam içinde bengi kalmadı.

371. 'ayn-ı nişanı kim erür ol 'ayân
hızır birür zulmet içinde nişân

Nişan gözü belirirse, Hızır aleyhisselâm karanlık içinde nişan verir.

372. her gam u miñnet ki körünür güzend
yahşı körer bolsañg erür süd-mend

Her gam ve miñnet zarar gibi görünür, iyi bakabilsen faydalıdır.

373. şive-si köp selleme-ullah derd
küç bile tofrağ-nı kılur merd merd

Derdin şivesi çoktur, Allah selâmete erdirsin! güç ile toprağı mert insan yapar.

374. derd yolında koyuñguz üstüvâr
şabr u taħammül kademîn merd-vâr

Dert yolunda sabır ve taħammül ayağını, mert gibi sağlam basınız.

375. bi-ğalağ itme ki bu-dur rāh-ı rāst
men niteyin bolmasa tinğri-ge h^vāst

Yanlış yapma doğru yol budur, tanrının isteğı olmasa ben ne yapayım.

36b

376. her ne ki taḥkîk turur söz maḡga
barça-sını bir bir ayıttım saḡga

Gerçek olarak bildiğim her ne söz varsa, hepsini sana birer birer söyledim.

377. 'âkil iseḡg yaḡşı kabûl kıl nefes
[moḡbil-i maḡbûl-ga bir ḡarf bes]

Akıllı isen sözü iyi kabul et. [güzel talihliye bir harf yeterlidir.]

Maḡâlâtun der-mev'ize
[Mevize içinde makaleler]

378. bilgin eyâ kâsib-i şâhib-'ayâl
kim saḡga er-lik ü eren-lik ḡelâl

Ey aile sahibi olan çalışan kişi! bunu bil ki sana erkeklik ve yiğitlik helâldir.

379. ol ki tüzer şer' bile dünyî-ni
tiḡri ḡabîbim tip ayıttı anı

O dünyayı Allahın emri ile düzene koyar, onun için tanrı onu sevgilim dedi.

380. râst-lık üstide terâzüḡg-nı tüz
râst-lık esbâbını saḡla tüküz

Terazini doğruluk üzerinde düzene koy, doğruluk esbabına tam olarak uy!

37a

381. igri azar toḡrı uzar iy falân
tüz-lük itip tiḡrini kör der-miyân

Ey falan! eğri azar doğru uzar, doğruluk ederek tanrını arada gör.

382. erre tek it bezl keyin ilgeri
tişe bigin yonma öz özünḡ sarı

Testere gibi bol bol ileri geri git, balta gibi kendi tarafını yontma.

383. bolma ḡarîdâr bile saḡt-rüy
kılma zebûn-lar-ga ḡatıḡ ḡüft ü ḡüy

Satın alıcı ile dargın olma, zavallı kişilere sert söz söyleme.

384. yaḡşı yaman kim ni kerek bir bil
şıdḡ-dın artuḡ-sını tez-vîr bil

Kime iyi veya kötü gerektiğini bir bil, doğruluktan fazlasını yalan bil!

385. her ne ki satsaḡg bu kün iy ḡüşyâr
hem saḡga oḡ satḡay anı rüz-gâr

Ey akıllı kimse! bugün her ne ki satsan, zaman da onu aynı şekilde sana satar.

386. ol kişi-ler ki bu dükân tutt-lar
süd-nı ser-mâye-din öksütti-ler

O kişiler bu dükkânı tuttular, [37b] faydayı sermayeden eksittiler.

387. bolmağıl öz-din qanı-lar-ğa hasüd
özge-ge saqınma ziyân özge sūd

Kendinden zenginlere kıskanma, başkalara ziyan kendine fayda düşünme.

388. tıngri nikim birse rızâ-mend bol
birgenige qanı' vü hursend bol

Tanrı ne verse razı ol, verdiğine kanaat eden ve yetinen ol!

389. bolma ucuz alıp ağır satkuçı
un-ğa kepek sirke-ge su katku-çı

Ucuz alıp pahalı satan olma, una kepek ve sirkeye su ilâve eden olma!

390. her kim erür mekseb için qaht-ğvâh
vâris-i mîrâş olur u ol günâh

Her kimse kazanç için kıtlık isteyen olursa, o günahın vârisi olur.

391. ol ki qanı ol ki tûvânger imes
kısmeti-din artuğ u öksük yimes

O gani ve zengin değildir, kısmetinden ne fazla ne de eksik yer.

38a

392. birgen alur yigen ü keygen qalur
artuğın düşmen eli-ge salur

Veren alır, yiye ve giyen kalır, fazlasını düşman eline salır.

393. sakla emânet bile ortak haqın
yalguz avuç-lama dükân tofrağın

Ortak hakkı emanet ile sakla, dükkân toprağını yalnız avuçlama.

394. hâce ki artuğ-luq iter ihtiyâr
bolsa kirek bâr-keş ü perde-dâr

Hoca fazlalık ister, yük taşıyıcı ve perdedar olsa gerek.

395. bolmasa ortağ-lıq içinde firih
baqlamasa kîse-de oğrın girih

Ortaklık içinde çok olmasa, kesede hırsız yakalamak olmasa.

396. âdemî-ğa tecrîbe dâye yiter
râst-lıq er oğluna mâye yiter

İnsan oğluna tecrübe dedi yeter, doruluk er oğluna mayadır.

38b

Küfede bir pîr-i şâhib-bâ'tın bilen ẖvâce-i bezzâz bilen ol bî-çâre karı ẖâtün kı şşâ-sı
[Kûfe şehrinde bir ilâhî sır sahibi ihtiyar ile bezzaz hoca ve o çaresiz yaşlı kadın hikâyesi]

397. kûfe-de bir pîr-i ledünnî-sebağ
seyr ite bâzâr-ğa koydı adağ

Kûfe şehrinde Allah bilgisine ve sırlarına ait ders almış olan bir ihtiyar, dolaşarak pazara vardı.

398. ma'nî bilen genc velî teng-dest
tim içi-de kirdi vü kıldı nişest

Mânâda zengin velâkin elidar idi, çarşı içine girdi ve oturdu.

399. ẖvâce-i bezzâz arğa rû-berüy
bilgüçi sūdâ işini mû-be-müy

Bezzaz hoca ona yüzyüze idi, ticaret işini inceden inceye bilen biri idi.

400. allı-da her cins-tin ecnâs-ı ẖâş
özge-din özge-çe yapıp ihtişâş

Önünde her cinsten güzel çeşitler vardı, diğerlerinden farklı ihtisas yapmıştı.

401. şarf kılıp 'ömri ticâret bile
kıl-nı yarar erdi besâret bile

Ömrü ticaret ile sarfederek, [39a] derin görüşü ile kılı yarar idi.

402. tâki uşol ẖâl içide bir 'acüz
boyı iki kat bolup arçası küz

Bu durumda bir koca karı geldi, boyı iki kat olup sırtı kanbur idi.

403. boyı başı ra'se bilen bî-çarâr
dem uruşı yol yürüşü mürde-vâr

Boyu başı titreme ile rahatsız hâlde idi, nefes alması yol yürümesi ölü gibi idi.

404. ne közide nūr u ne ağzıda söz
dünyî-sidin çoynı-da bir vaşle böz

Ne gözünde nur vardı ne ağzında söz vardı, dünyasından kucağında bir elbiselik bez vardı.

405. böz-ni bu bezzâz-ğa birdi kim al
her ne bahâ bolsa ileyim-ge sal

Bezi bu bezzaza verdi ve al dedi, değeri ne ise önüme koy dedi.

406. kördi bu bezzâz bözini açıp
bur-қuradı bir niçe tükürük saçıp

Bu bezzaz bezi açıp baktı, bir kaç tükürük saçıp buruşturdu

39b

407. kim mamuğı süst ü yipi-dür yuğan
böz-çi aşuqub ne kerek toquğan

Pamuğu gevşek ve ipi kalındır, bez dokuyan acele ederek niye dokumuştur.

408. ton-ğa yara-mas ki boyatsa kişi
yusa hōd ancak-tur anıḡ ki işi

Kişi onu boyatsa elbiseye yaramaz, yıkasa kendisini onun işi ancakdır.

409. köḡlek ü iç ton-ğa çü lāyık imes
her ne bahā birle muvāfık imes

Gömlük ve iç elbiseye uygun değildir, her ne baha ona uygun değildir.

410. kıaysı harīdār-ğa bolsun pisend
kıayda tapayın muḡa men bir levend

Hangi müşteri onu beğenir, ben buna nereden bir kabadayı bulayım dedi.

411. h̄vāce sözine kılıban i'timīd
kisti 'acüz öz bözi-din ol ümīd

Hoca sözüne güvenerek, koca kan kendi bezinden ümidini kesti.

412. didi kim iy h̄vāce-i şāhib-kerem
çarḡ-ı felek gerdişi-din körme ḡam

Dedi ki ey cömertlik sahibi hoca! [40a] felek dönmesinden gam görme.

413. tul min ü bī-çāre vü şāhib-'ayāl
'āciz ü miskīn ü perākende ḡāl

Dulum, çaresizim ve aile sahibiyim, âciz, yoksul ve perişan hâldeyim.

414. sa'y kıılıp birdim iki hefte cān
tā saḡa keltürdüm anı bu zamān

Gayret ederek iki hafta emek verdim, onu şimdi sana getirdim.

415. bir sürük oḡlum uşaḡım h̄vār u zār
tilmüre-dür yolḡa baqıp intizār

Bir sürü evladım uşaḡım hor ve ağlayarak, ümit ve hasretle yolumu gözlemekteler.

416. her nige kim tigse uzatqıl mini
her ne diseḡ tıḡri-ge saldım sini

Her ne kadara değerse beni gönder, her ne desen seni Tanrına havale ettim.

417. gez bile hem kıltürüp ol böz-ni kem
h̄vāce aḡa birdi bir iki derem

O bezi arşın ile de eksik ölçerek, hoca ona bir iki akçe verdi.

418. tartıp adag üstide türlük melâl
yıkla kıpa öz ivi-ne bardı zâl

Ayak üzerinde çeşitli sıkıntılar çekerek, ihtiyar kadın düşe kalka evine gitti.

419. bel-güledi böz-ni ol ebdâl-ı râh
köz uçı-dın päs tutup kîne-ğvâh

O yol dervişi bezi belgiledi, göz ucundan gözetleyerek öç almak istedi.

420. kildi böz almağa birev nâ-gehân
didi kim iy ğvâce revân bol revân

Ansızın bir kişi bez almaya geldi, dedi ki ey hoca! çabuk ol çabuk.

421. böz kerek andağ ki keten-din firih
bolmağay andın bu dükân içre bih

Öyle bez gerek ki ketenden daha güzel olsun, bu dükkan içinde ondan iyisi olmasın.

422. inçke vü nâzük dağı hem-vâr u pāk
bolmasun âbeft bigin bedre-nāk

İnce ve zarif, dokunması güzel ve temiz olsun, kuzu derisi gibi kalın kumaş olmasın.

423. ğvâce ne böz alsa ğarîdârına
'ayb kıtur böz-leri-niğ barına

Hoca müşteri için ne bez alırsa, [41a] bezlerinin hepsini ayıplar.

424. ğvâce ayıttı ki uzatma sözünğ
böz bireyin körmemiş olsun közünğ

Hoca söyledi ki sözünü uzatma, gözün görmeyen bir bez vereyim.

425. mamuğı-dur pîle-din artuğ zarîf
yipliki kettân yipi-din hem lañif

Pamuğı ipekten daha zarifdir, ipliğı keten ipinden de güzeldir.

426. tahte vü hem-vâr toğuğan bözi
körmeye hem rüsü-din artuğ özi

Bezi tahta gibi dümdüz dokunmuş, kendisi görüldüğünden daha güzeldir.

427. körmes iken boldı ğarîdâr lâl
tapladı vü kıldı bahâsın suâl

Müşteri görmediğı hâlde lâl kaldı, hak verdi ve bahasını sordu.

428. urdı bahâsını tiğiz-din tireñğ
sattı uşol böz-ni keten birle teñğ

Bahasını denizden derin söyledi, o bezi keten ile eşit bahada sattı.

41b

429. pîr-i muḥakkiḳ körüp ol türlü ḥâl
keldi satıḳ-çı ḳatına bî-melâl

Gerçeği araştıran pir bu tür hâli görünce, satıcı yanına rahatlıkla geldi.

430. didi bu şandūk içide iy falân
birgin icâzet kireyin bir zamân

Dedi ki ey falan! izin ver, bu sandığa gireyim, biraz orada kalayım.

431. kim tileseñg yir yüzi-de ser-beser
tapmağa sen dünyî-de mendin beter

Yer yüzünü baştan başa ararsan, dünyada benden beterini bulamazsın.

432. zâhir ü bâtın bile âşüfte men
mü'min iğec kâfiri bün ḥufte men

Açıklık ve gizlilikle perişanım, mümin olduğum hâlde ana rahminde uyumuş kafirim.

433. munça savâmi'de ki kıldım güder
sa'yı bile tapmadı naḥtım 'ayâr

Bu kadar çok ibadet yerlerini gezdimse de, çalışmakla param ayarını bulamadı.

434. her niçe kizdim bu uluğ dünyâ-nı
ḳuṭb-ı mükemmel sini kördüm sini

Bu büyük dünyayı her ne kadar gezdimse de [42a] mükemmel kutup olarak seni gördüm.

435. böz kim idi mamuğı çok bî-şafâ
yip-leri bî-tâb u özi bür-yâ

Bezin pamuğu iyi değildi, ipleri güçsüz ve kendisi hasır idi.

436. sen kim anğa bir nefes ittiñg nazar
boldı keten-din dağı hem mu'teber

Sen ona bir an bakınca, ketenden de muteber oldu.

437. mamuğı pîle yipi boldı yipek
süfte-likî rûsı-dın hemvâr tek

Pamuğu ipek kozası ipi de ipek oldu, delikliği görünüşünden de güzel gibi oldu.

438. lâl bolup ḥvâce-i âşüfte-dil
ḳaldı ḥıcâlet içide mün-fa'il

Gönlü perişan olan hoca lâl olup, utancından gücene kaldı.

439. cezb kılıp derd-i mu'ammâ-güşây
urdu nikim ḥâşılına püşt-i pây

Muamma çözen dert kendine çekip, ne hasıl oldu ise hepsini tekmeleyip attı.

42b

Maķāletun mev'ize ve naşihat
[Mevize ve nasihat makaleleri]

440. imdi ki bāzār erür germ ü tiz
sūd rabāyende bol iy şubh-ħiz

Şimdi pazar sıcak ve canlıdır, ey erkenci, faydayı ele geçir.

441. kem ile tapsaŋg dağı bāzār-nı
bir yolu köydür-me ħarīdār-nı

Pazarı eksik dahi bulsan, müşteriyi bir kerede yakma!

442. iy kim ulus-tın yaşurur sen ħisāb
muħtesib örtüklü kıllur ihtisāb

Ey ulustan hesap gizliyorsun, vergi memuru vergi almayı gizler.

443. ħ^vāce kim artuķsı tama' kıldı sūd
māye-si-din yudı elin zūd zūd

Hoca fazla kazanç tamah etti, mayasından elini çabuk yıkadı.

444. her ne kim öksütseŋg alur çağda narħ
'arż küni barça-nı tiŋg-şer bu çarħ

Alırken narhı ne kadar eksiltsen, [43a] arz günü bu felek hepsini denkleştirir.

445. bil bu miyānçısı ki ħāzır turur
barça tefāvet-ķa 'ivaż yit-kürür

Bu meyançinin hazır olduğunu bil, bütün farklara karşılık ulaştırır.

446. ol ki birür mīve-ge bu ta'm u reng
körmes ü bilmes mü terāzū vü seng

O, meyveye bu tad ve rengi verir, terazi ve ağırlığı görmez ve bilmez mi?

447. ol ki birür gez-ge bu neşv ü nemā
gez-çi-ge bilmes mü ne-dür ittiħā

O, ilgin ağacına bu neşvünemayı verir, yetiştiren kimse iddianın ne olduğunu bilmez mi?

448. arpa tarıp buğday orar men digen
körmedük aşıķ-çını buğday yigen

Arpa ekip buğday biçmek isteyen kimsenin, aşıķçı olarak buğday yediğini görmedik.

449. ortadur kafe taħallüf kipi
ķalbı-nı kim-din yaşurur sayrebī

Bütün uygunsuzluk örnekleri ortadadır, kurnaz sahtesini kimden gizleyebilir?

43b

450. tüz bolup tiling-ni tüz-lük-te aç
tüş-se dağı tışe yimes tüz yıgaç

Doğru olup, dilini doğruluk ile aç, düz ağaç düşse dahi balta yemez.

451. ademī-ga yaḥşı kılık-tur bihişt
yitti tamuğ-dın yaman ol ḥūy-ı zışt

İnsan oğluna güzel ahlâk cennettir, çirkin huy yedi cehennemden kötüdür.

452. sūd kılıp kıılma ziyānıñ anut
sūd-nı sūdāda ziyān birle tut

Fayda edip zararını hazırlatma, ticarete faydayı zarar ile beraber tut.

453. ḥayr itekine uzun tut ḳoluñg
mūr u melaḥ-dın ayama ser ḳūtuñg

Hayır eteğine elini uzat, karınca ve çekirgeden son yiyeceğini esirgeme.

454. cām-da şerbet ki niçe bolsa kem
yir-ge tōker cūr'a-nı şāhib-kerem

Kadehte şerbet ne kadar az olsa, cömert sahibi yudumunu yere döker.

455. her niçe tārāc u ḥazān körse rāz
yir-ge yapar aḥlas u eksun u ḥāş

(?) her ne kadar talan ve son bahar görse de, [44a] yeri kıymetli kumaşlarla örter.

456. ḥoş-dur erenler-ge kerem himmeti
olsa dağı olmas imiş devleti

Er kişilere cömertlik himmeti hoşdur, olsa da devleti olmazmış.

Kārvānīler içide bir fazūl big bile ve ḥātem-i ḥayy ḥikāyeti
[Kervan içinde bir fuzulî lâf eden bey ile Tayy kabilesinden olan Hâtem'in hikâyesi]

457. ḳāfile-i berr-i 'arab-tın meger
kıldı benī ḥayy ḥaşemine güder

Meğer bir Arap kafilesi, Tayy oğulları ailesinden geçtiler.

458. yol azıḳıp ötmege ḳorḳuşdı-lar
ḥātem-i ḥayy türbetine tüşti-ler

Yolu şaşırıp geçmeye korkuştular, Hâtem-i Tayy türbesinde konakladılar.

459. ḳāfile-niñg ortası-da bir fazūl
didi kim iy ḥātem-i şāhib-ḳabūl

Kafilenin içinde fuzulî laf eden bir kişi vardı, dedi ki ey kabul sahibi Hâtem!

460. dünyî-de nāmūs ile kıldıñg ma'āş
yağşı atıñg boldı kerem birle fāş

Dünyada namus ile yaşadın, [44b] güzel adın cömertlik ile ortaya çıktı.

461. çün sañga mihmân biz iy şāhib-ka dem
her niçük it bizni ağır-la bu dem

Ey kadem sahibi! çünkü biz sana misafiriz, şimdi ne yaparsan yap bizi ağırla.

462. sözledi vü türbeti-ğa tikdi kōz
rāst hinüz ağzı-da erdi bu söz

Söyledi ve türbeye göz dikdi, bu söz henüz ağzında iken,

463. kim tive-leri-de semiz-rek biri
boldı saçaş körgin eren-ler sırı

Develerinden daha semiz olan biri sakat oldu, er kişiler sırnı gör!

464. boldı yigit söz-legenindin hacil
kōp tigüre başladı hâtem-ğa til

Genç söylediğine utandı, Hâtem'e çok lâf atmaya başladı.

465. kim keremin kōr ki bu hâli bile
yoçın ağır-lar kişi mālı bile

Başkasının malı ile tuhaf ağırlayan, cömertliği bu hâl ile gör! dedi.

45a

466. halk didi h̄vāce tiliñg bağlağıl
koy bu fazül-luğ-nı edeb saclağıl

Halk dedi ki hoca dilini kes, bu gereksiz lâf etmeyi bırak edepli ol!

467. ol kiçe el-kışsa nikim h̄aş ü 'ām
yidi-ler ol besrek etindin tamām

Neticede o gece bütün herkes, o deve yavrusunun etinden yediler.

468. çün yarudı şubḥ-i seher urdı dem
tikdi hoten h̄üsrevi altın 'alem

Çünkü seher vakti aydınlanınca, Hoten hükümdarı altın sancak dikti.

469. baksa yıraç-tın kōrünür bir gubār
çıkdı ara-sında bir üstür-süvār

Uzaktan bir toz duman görüldü, arasından bir deve binen kimse çıktı.

470. yıl bigi cāmeze-sini yildürüp
bir sere besrek tive yandaştırurup

Rüzgâr gibi elbisesini estirerek, bir semiz deve yavrusunu yanında getirerek,

471. ayru yok ölgen tive-din bir tüki
it bile ötmek tola besrek yüki

Ölen deveden bir tüğü bile farksız idi, [45b] deve yükü et ve ekmekle doluydu.

472. kâfile halkı ki munı kördi-ler
kilmeki-niñg keyfiyetin sordı-lar

Kafile halkı bunu gördüler, gelmesinin sebebini sordular.

473. didi kim uşbu kiçe hâtem özi
kirdi tüşümüzge yaşarıp közi

Dedi ki bu gece Hâtem kendisi, gözü yaşararak rüyamıza girdi.

474. bizge haber birdi kim çok mihmân
kildi vü biz-din tiledi nüzl-i h'vân

Bize haber verdi ki çok misafir geldi, bizden misafir yemeği istedi.

475. bir tive karz aldım olar-dın didi
ol tive-niñg belgü-lerin söz-ledi

Onlardan bir deve borç aldım dedi, o devenin alâmetlerini söyledi.

476. biz-ni aşuk-tur-dı ki hem der-zamân
tañg başı-da köç-küsi-dür kârvân

Kervan sabah vaktinde göçer diye, bizi zamanında acele ettirdi.

46a

477. hiç nime-ge bakmay yitik-rek sürüñg
ol tive-si-niñg 'ivazın yit-kürüñg

Hiç bir şeye bakmadan çabuk sürün, o devesinin bedelini ulaştırın dedi.

478. kördi ikin ol tive için melâl
'özü koluñg kim mañg a kılsun helâl

O deve için sıkıntı çekerken, özü dilediğimi söyleyin ve bana helâl etsin dedi.

Cüvânmerd-lık-niñg fâyide-si dağı bañıl mezemmetini aytur
[Cömertliğin faydasını ve cimriliğin kınanmasını söyler]

479. kim ki şahâvet-tin urur bolsa dem
körgüzür er-likide şâbit-kâdem

Cömertlikten bahseden o kimse, yiğitliğinde kararlı olur.

480. cümle-i mezheb-de şahî-dür velî
cümle şahî-ler-niñg imâmı 'alî

Velî bütün mezheplerde cömerttir, Alî bütün cömertlerin imamıdır.

481. tîḡri ezeldin biri açmış bu ḡvān
on-ğa yüz ü yüz-ge miḡ ü birge on

Tanrı ezelden beri bu yemek sofrasını açmıştır, ona yüz, yüze bin ve bire on karşılık verir.

482. barça ma'āyib-ni saḡāvet yapar
kim ki bir ekse 'ivażın on tapar

Bütün kusurları cömertlik örter, bir eken kimse karşılığını on olarak bulur.

483. baḡlı isīr ādemī-ni ḡvār iter
il kōzine it kibi murdār iter

Cimriliğe esir olmak insan oğlunu alçaltır, halk gözünde köpek gibi murdar eder.

484. ol ki tiler ḡayr üçün dest-gāh
sen anı bilgil ki imes ḡayr-ḡvāh

O hayır için zenginlik diler, sen onu bil ki o iyilik sever değildir.

485. imdi ki kismes ḡara pül-dın kōḡḡül
genc daḡı tapsa sen andın tōḡḡül

Şimdi kara paradan gönlünü ayırmayan o kimse, hazine dahi bulsa sen ondan ümidini kes.

486. bay degül sen deremiḡḡ bar ise
faḡr-gına dur ḡademiḡḡ bar ise

Paran varsa zengin değilsin, [47a] kademin varsa övünerek dur.

487. müflis-i āzāde ḡanī pāye bol
yoḡ ki yılan-lar-nı yığıp dāye bol

Azade müflis zengin rütbede ol, yoksa yılanları toplayıp dadı ol.

488. yarım ayak aş ki tapar sen naşīb
yarımını bir ki yisün bir ḡarīb

Yarım kâse yemek nasip bulursan, yarısını bir garibe ver ki yesin.

489. mi'de tamuḡı kim erür düşmeniḡḡ
ḡoylaḡusı-dur eger içse ḡanıḡḡ

Düşmanın mide yemeği olarak, eğer kanını içerse kovmak gerek.

490. şarf kıll artuḡ-sını şarrāf isenḡḡ
dürd-ni def' eyle eger şāf isenḡḡ

Sarraf isen fazlasını sarfet, eğer saf isen tortuyu def eyle.

491. çün ḡara tofraḡ-tın erür nā-güzīr
ten-ğa ne aḡlas ne keten ne ḡarīr

Ten ne atlas ne keten ne ipek giysin, kara topraktan kaçamaz.

47b

492. her niçe ton bolsa tura ufra-nur
ufra-mağan hılk-u kerem tonı-dur

Her nasıl elbise olsa durdukça yıpranır, cömertlik huyu yıpranmaz elbisedir.

493. ol ki bu hil'at-ka sezā-vār irür
telef-keş-i haydar-i kerrār irür

O bu hilata uygundur, kafirleri yok edici Hz. Ali'dir.

494. ādem atan-ğan-ğa mürüvvet kerek
'ārif ü 'āmī-ğa fütüvvet kerek

İnsan denilene mürüvvet gereklidir, arife ve cahile cömertlik gereklidir.

495. serv tek āzāde bol u rāst-kār
yā örük ü elma bigi mīve-dār

Doğru kişi, servi gibi azade ol, veya zerdalı ve elma gibi meyveli ol!

496. nef' tigür barça-ğa yağmur bigin
yā diñgiz ortasında çün dūr bigin

Herkese yağmur gibi menfaat ver, veya deniz ortasındaki inci gibi ol!

497. bar-dur u birmes ne yidürür ne yir
özi bile gūrğa mu iltür niter

Vardır ama vermez ne yedirir ne de yer, [48a] kendisi ile beraber mezara mı götürür, ne yapar?

498. erdi süleymān bu ulus sultānı
bu-dur ulus sor ki süleymān kıanı

Süleymān bu ulus sultanı oldu, ulus budur sor ki Süleymān nerede.

499. yıǵdı ferīdūn haşem ü māl u genc
ni-ni alıp bardı be-cüz derd ü renc

Feridūn hizmette bulunanlar, mal ve hazine topladı, o dert ve sıkıntıdan başka neyi alıp gitti.

500. ger özin añlat-masa bu hāna söz
erteki-ler dimegey erdi buǵ-uz

Eğer hana kendisi bu sözü anlatmasa. sonrakiler (kötü?) demez mi?

501. hVār kıılır er-ni boǵuz-nıñǵ gamı
şüm boǵuzın boǵsa uzar ādemī

Er kişiyi boğazın gamı alçaltır, şom boğazı boğsa insan oğlu uzar.

502. çarh ki kıan birle tiler gerdişin
kıoymaǵay el köñli üçün öz işin

Felek kan ile dönmeyi diler, el gönlü için kendi işini bırakmasın.

48b

503. gerd ü gubârî ki saçar yir yüzi
bir kıara saç-nıñg yüzi-dür yâ közi

Yer yüzünün saçtığı toz ve toprak, bir siyah saçlının yüzüdür veya gözüdür.

504. sünbül-i ter kim saç-a-dur müşk-i nâb
tâki ne saç rengi-din aldı gızâb

Taze sünbül saf misk saçar, ta ne saç renginden (gızâb?) alana dek.

505. kördi kıara yir-de şanem-ler tözün
nergis uşol sürme-din açtı közin

Kara yerde asaletli güzelleri gördü, nergis (güzel) bu sürmeden gözünü açtı.

506. her ki niçük yıgdı oş andağ koyar
artuğ osurgan kıusar itler toyar

Her kimse nasıl topladı ise işte öyle bırakır, fazla osuran kıusar köpekler doyar.

507. almağ u birmek bile hoş-dur cihân
algın u birgıl ki bu-dur kıüt-ı cân

Cihan almak ve vermekle hoşdur, al ve ver ki canın kıdası budur.

Süleymân-i peygâmb'er 'aleyhi's-selâm-nıñg hikâyeti takrîb için keltürüp turur
[Süleymân Peygamberin hikâyesi, selâm üzerine olsun, yaklaşırma için söyledi]

49a

508. tiñgri ta'âlâ bu cihân-nı tamâm
birdi süleymân-ğa 'aleyhi's-selâm

Yüce Tanrı bu cihanı tamamen, Süleymân peygambere verdi, selâm üzerine olsun.

509. yir yüzi-ni 'adlı bile tüzdi râst
kıldı ğanî barça-nı bî-renc-i ħvâst

Yer yüzünü adalet ile doğru düzene koydu, herkesi zengin ve istek sıkıntısı olmayan yaptı.

510. bir kün anğa aşaf-i bin ber-ĥiyâ
didi kim iy pāk resül-ı ĥudâ

Bir gün ona Ber-ĥiyâ oğlu Asaf, dedi ki ey Allahın temiz peygamberi!

511. dünyâ-da yok-tur bir avuç tîre ĥâk
kim kışi-niñg tofrağı-dın bolsa pāk

Dünyada insan oğlunun toprağından temiz olan, bir avuç kara toprak yoktur.

49b

512. yir yüzi-din yil bile opan gubār
yā yüz irür yā köz irür yā ‘izār

Yer yüzünden rüzgār ile kalkan toz, ya yüzdür ya gözdür ya da yanaktır.

513. köngli-de bu söz körünüp ec-nebī
ündedi ‘ifrīt-ni ol dem nebī

Bu söz gönlüne yabancı gelerek, o anda peygamber ifriti çağırđı.

514. didi muıt ortasında gāvş ıl
kiltür avulap bir avu tīre gil

Dedi ki okyanus ortasına bir dal, avulayarak bir avu kara balık getir.

515. birgil anı kūze pişürsün külāl
andın ieyin nikim āb-i zülāl

Onu (testiciye?) ver, su testisi pişirsin, ondan su ierek berrak sunun ne olduğunu anlayayım dedi.

516. su bile kiltürdi-ler ol kūze-ni
atı süleymān-ı nebī rūze-ni

O su testisini su ile getirdiler, Süleymān Peygamber orucunu atı.

517. kūze suyn kördi aı hemü zehr
taşladı ol kūze-ni vü ıldı ahr

Testi suyunun zehir gibi acı olduğunu gördü, [50a] o testiye fırlatıp attı ve öfkelen-di.

518. pāre bolup kūze ılıp ‘ıztırāb
āl tili birle ayıttı cevāb

Su testisi paralayıp ıstırap ekip, dertli dili ile şu cevabı verdi.

519. men dağı yir yüzide bir cān idim
ādemī-ler üstide sulān idim

Ben de yer yüzünde bir can idim, insan oğlu üzerinde sultan idim.

520. ‘ömr tükendi vü ecel ıldı zūr
taht yüzi tahte vü iv boldı gūr

Ömür tükendi ve ecel üstün geldi, taht yüzü tahta oldu ve ev de mezar oldu.

521. bir nie yıl kül bolup iy şehri-yār
taptım uşol ‘abre iinde arār

Ey hükümdar, bir kaç sene kül olarak, bu göz yaşı iinde devamlılık buldum.

522. devr-i felek su tübi-de nie yıl
ıldı muıt ire vücudum-nı gil

Kader su dibinde nice sene, okyanus iinde vücudumu balık yaptı.

50b

523. uşbu açığ-lık ki bu suda erür
andağı cân birgen açığı turur

Suda olan bu acılık, can vermenin acısıdır.

Hârûn-ür-Reşîd bilen Behlül-ı dîvâne-niñg manâzara üze hikâyet-leri rahmatu'llâhi 'alayhi
[Hârûn-ür-Reşîd ile divane Behlül'un münazara şeklindeki hikâyesi, Allahın rahmeti üzerine olsun]

524. bir kiçe hârûn bile behlül-i mest
boldı hilâfet ivi-de hem-nişest

Bir gece Hârûn ile sarhoş Behlül, hilâfet evinde birlikte oturdular.

525. didi halîfe ki eyâ pîr-i râh
taht igesi tâc-ver-i bî-sipâh

Halife dedi ki ey yol piri! taht sahibi askersiz padişah!

51a

526. özge yalırñg tutma ayağıñg izi
hayf bu devlet-ni tapar yir yüzi

Başkalara ayağının izini çıplak tutma, yazık, yer yüzü bu devleti bulur.

527. sürme kıllur 'arş ayağıñg gerdini
kefş kiyü sal tabanıñg gerdini

Arş ayağının tozunu sürme yapar, ayakkabı giyerek tabanın tozunu sal.

528. pîr didi keş-ni kim sakla-sun
kim adağın keş bile bağlasun

Pir dedi ki ayakkabıyı kim korusun, kim ayağımı ayakkabı ile bağlasın?

529. didi halîfe bireyin kıl sarıga
saklamağa keş-ni tapşur arıga

Halife dedi ki sana kul vereyim, ayakkabıyı koruması için ona teslim et!

530. pîr didi iy şah-ı 'âlî-nicât
karnı açıp ne yisün ol nâ-murâd

Pir dedi ki ey yüce yaradılışlı şah! o muradına ermeyen kişi karnı açkınca ne yesin?

531. didi halîfe bireyin tüşe-sin
yağşı mu'ayyen kılayın küşe-sin

Halife dedi ki azığınızı vereyim, [51b] köşesini iyi bir yer olarak vereyim.

532. söz-ledi behlül cuvâb-ı faşîh
kefşi niter 'arş yürüş-lük mesîh

Açık cevaplı Behlül söyledi, arşta yürüyen Hz. İsa ayakkabıyı ne yapar.

533. ol ki 'alâylık-ni kıllıp-tur talâk
arğ a ta'alluk bile ne ittifağ

Alakalarını kesmiş olan kimse, başka bir şeyle ilgilenmez.

534. munça 'alâmât-ka bir keşş için
şarfe kıllur mu kim ilin-sem küçün

Bu kadar çok alâmetlere karşılık bir ayakkabıya erişmek için, güç sarfeder mi?

535. keşşim irür uşbu yarılğan taban
hil'atım uş eski yamağlık çapan

Bu tabanı yarılan ayakkabımdır, bu eski yamalı hırka hilatımdır.

536. taht-ı hilâfet bu perâkende saç
mi'de vezîr ol dağı piyveste aç

Bu dağınık saç hilâfet tahtıdır, mide vezir o da daima açıtır.

52a

537. 'âlem-i eşbâh meniñg kişverim
zümre-i ervâh meniñg leşkerim

Cisimler âlemi benim ülkemdir, ervah topluluğu benim askerimdir.

Mev'ize
[Mevize]

538. iy ki bu ma'nî-ğa taleb-kâr sen
tebren eger vâkıf-ı esrâr sen

Ey bu mânâyâ istekli olan kimse, eğer esrâra vakıf isen kımılda!

539. bar-ğuçı-ğa yol-dur uluğ-dın uluğ
baş-tın ayak kilgülük ü bargu-luğ

Gidene en ulu yol budur, bütün varlığın gelinen ve gidilen yolu budur.

540. ger-çi sañga asru yırağ-tur bu dem
rağbet iter bolsañg irür bir qadem

Gerçi sana bu yol şimdi çok uzak görünür, fakat rağbet edersen, bu bir adımlık yoldur.

541. kılgıl eren-ler tek özünğni fidâ
'âşık-ı mecnûn-ğa yiter bir şadâ

Yiğitler gibi kendini feda et, mecnun âşığa bir ses yeter.

52b

542. gaflet işin 'aql eter sen ki ni
öz öziñge bâzî birür sen ki ni

Gaflet işine akıl işi diyorsun, bu olacak şeymidir? kendi kendine oyun yapıyorsun, bu olacak şeymidir?

543. örme öz allıñg-da bu dīvār-ı kec
satma 'ayār ehline mi'yār-ı kec

Kendi önüne eğri duvar örme, ayar ehline eğri miyar satma.

544. 'ışk itekin koyma eger barsa baş
baş-nı kaçur-mağıl eger yağsa taş

Eğer baş varsa aşk eteğini bırakma, eğer taş yağsa başı kaçırma.

545. dūr-ge ne kıymet çü bütün dūr şadef
kân içi-de la'l-ğa bar mu şeref

Bütün inci sedef içinde inciye ne gibi kıymet vardır? maden içinde lâle ne şeref vardır?

546. şîşe eger kılmasa şeb-nem-ni bend
sihr ile körgey mü idi bu güzend

Eğer şîşe şebnemi bağlamasa idi, sihir ile bu afeti görür müydü?

547. ol kim irür zevk bile tîneti
nitsün aña cân u cihân zîneti

Yaradılışı zevk ile olan kimsede, [53a] can ve cihan zineti ne yapsın.

548. ol kim irür hem-nefes-i cân-ı pāk
ten tutuğı birle bolur mu helāk

Temiz canla arkadaş olan o kimse, ten bağlılığı ile helāk olur mu?

549. ol kim irür şevk içide meskeni
telh ite bilgey mü küdüret anı

Şevk içinde mesken tutan o kimseye, gam acı verebilir mi?

550. 'ışk fidāsına belā-dın ne gam
ser-zeniş ü cevr ü cefā-dın ne ga m

Aşk fedası belâdan niye gamlansın, takaza, eziyet ve cefadan niye gamlansın.

551. iy kim işiñg yok bu melâmet bilen
kit yoluñga hayr u selâmet bilen

Ey işi bu ayıplama ile olmayan kişi, hayır ve esenlik ile yoluna git.

552. gâliye sivgüçi dimâğıñg kanı
'anber-i sārâ-nı niter kül-heni

Güzel koku seven dimağın nerede, katkısız amberi külhancı ne yapar.

53b

553. sudın eger ürkse deryâ kuşu
suda bilür mevc-ni deryâ kuşu

Eğer deniz kuşu sudan ürkse, suda dalmanın ne olduğunu bilir.

554. derd kirek cân-da ki körgey cefâ
mi'de kirek tâki siğürgey belâ

Cefayı görmeye canda dert olması gerek, belâyı hazmetmek için mide olması gerek.

555. suğa balık otқа semender kirek
gam-ğa muhîf derd-қа haydar kirek

Suya balık ateşe semender gerek, gama korkutucu ve derde yiğit kişi gerek.

556. iy kim irür kırsağıñg asru za'if
bar ki bu meclis-қа degül sen harif

Ey karnı fazla zayıf olan kimse, git, bu meclise arkadaş değilsin.

557. iy ki koyar sen ayağıñg yol-da çep
bu yol erür baş-tın ayak bü'l-'aceb

Ey ayağını yolda yanlış basarsın, bu yol baştan sona kadar çok acayıptır.

558. kor-қar iseñg kıлма özünge-ge sitem
sonğğı baş üstide-dür evvel қadem

Korkar isen kendine eziyet verme, [54a] önceki kademin nihayeti baş üstündedir.

559. yol-da turur yüz mehekk-i imtiḥān
zaḥm-i perākende vü nüş-i nihān

Yolda yüzlerce imtihan mihengi vardır, çeşitli dert ve gizli tatlılıklar vardır.

560. târiḥ sekiz yüz seksen dört-de
Sekiz yüz seksen dört tarihinde,

561. tonğuz yıl[1] zül-қа'de ayı-
domuz yılının Ocak ayının

562. nıñg on yiti-side şenbih
on yedisinde, Cumartesi

563. küni tamām boldı kıtluğ
günü tamam oldu. Kutlu

564. bolsun devlet kılsün
olsun, devlet gelsin,

565. miḥnet kıtsün tip
mihnet gitsin diye,

566. şeyḥ-zāde 'Abdürrezzāk Baḥşı
Şeyh-zāde Abdürrezzak Baḥşı

567. kıştāñniyye-de bitidi
Kostantiniyye'de yazdı.

AÇIKLAMA NOTLARI

1. 01-016 arasındaki 16 beyit ihtiva eden sahife bu nüshada kayıp olduğu için, metin diğer nüshalardan tamamlanmıştır.
2. **iz-tivâc** (3b/24) Bu kelimedeki “z” sesinin noktası konulmamış.
3. **şehâdet** (2b/13) Bu kelimenin önüne Uygur harfleriyle tekrar bir “şehâdet” kelimesi yazılmış. Datif eki “-ğa” Arap harfli satırda uygur harfleriyle yazılmıştır.
4. **elip** (3a/18, 3a/19, 3a/20) Bu kelime “elif”dir. Bu kelimedede fp olmuştur.
5. 5b/42. beyitin ikinci mısrası metinde atlanmıştır. Dipnotta verildi.
6. **şûriş** (5b/43) Bu kelimedeki “r” sesi metinde yazılmamış.
7. **iski** (5b/43) Bu kelime metinde “iksi” olarak geçiyor. “iski” olarak düzelttik.
8. **felek** (6b/54) Bu kelime metinde “melek” olarak geçiyor, burada “felek” olması daha uygundur.
9. **tüşer** (6b/58) Bu kelime metinde “buşar” olarak geçiyor. Burada “tüşer” olması daha uygundur.
10. **şabr** (7a/62) Bu kelime metinde “sıfr” olarak geçiyor. Burada anlam bakımından “şabr” olması daha uygundur.
11. **dürc** (7b/69) Bu kelime metinde “derc” olarak geçiyor. Burada “dürc” olması daha uygundur.
12. **rûh** (8b/77) Bu kelime “nûh” olarak yazılmış. “rûh” olması daha uygundur.
13. **ğavvâş** (9b/88) Bu kelime metinde “gavş” olarak geçiyor. Burada anlam bakımından “ğavvâş” olması daha uygundur.
14. **mağzen-ğa** (10a/92) Bu kelimedeki datif eki uygur harfleriyle yazılmış.
15. **şecer** (10b/98) Metinde bu kelime “secer” olarak geçiyor. Burada “şecer” olarak düzelttik.
16. 10b/102. beyitin ikinci mısrası Uygur harfleri ile yazılmamış, Arap harfi ile sayifenin sol kenarına yazılmış.
17. **cemâd** (11a/104) Bu kelime metinde “cemât” olarak geçiyor.
18. **safir** (12b/120) Bu kelime metinde “zafir” olarak geçiyor. Burada “safir” olarak düzelttik.
19. **‘arşa** (13a/130) Metinde bu kelime “‘arza” olarak geçiyor. Burada “‘arşa” olması daha uygundur.
20. **sayfağuçi** (14b/141) Bu kelimenin önünde Uygur harfleriyle yazılan bir tane daha “sayfağuçi” kelimesi geçiyor.
21. **‘âlem-ğa** (14b/144) Bu kelimedede bir tane daha Uygur harfleriyle yazılan “-ğa” eki geçiyor.
22. **revâc** (14b/144) Bu kelime metinde “devâc” olarak geçiyor, ama burada “revâc” olması daha uygundur.
23. **tün** (16b/163) Bu kelime metinde “ten” olarak geçiyor, anlam bakımından “tün” olması daha uygundur.

24. **senger-** (18b/185) “senger-” fiili hiç bir sözlükte bulunamadı. Bu fiil çağdaş Uygur Türkçesinin Kumul ağzında “önemsemek, dikkat etmek” anlamında geçiyor.
25. 18b/189. beyitin ikinci mısrası Uygur harfleriyle yazılmamış. Arap harfleriyle sayifenin sol kenarına yazılmış.
26. **başlıg** (19a/193) Bu kelime metinde “yaşlıg” olarak geçiyor. Burada doğrusu “başlıg”dır.
27. **ḥVāce-dāş** (20b/206) Bu kelimenin aslı “ḥVāce-tāş” tır.
28. 21a/211. beyitin kafiyesi tutmuyor.
29. **nittiŋg** (21b/221) Bu kelimedede “n” sesine çift nokta konulmuş.
30. **cevv** (24a/244) Bu kelime metinde “cevb” olarak geçiyor.
31. **fer** (28b/295) Metinde bu kelime “ferr” olarak geçiyor. Burada “fer” olması daha uygundur.
32. **hevā** (29a/301) Bu kelime metinde “hebā” olarak geçiyor. burada “hevā” olması daha uygundur.
33. **şeydā** (30b/317) Bu kelimedede “y” harfinin noktası konulmamış.
34. 33b/347. beyitin vezni bozuk.
35. **bezl** (37a/382) Bu kelime metinde “bezel” olarak geçiyor. Doğrusu “bezl”dir.
36. **ra‘şe** (39a/403) Metinde bu kelime “raḥşe” olarak geçiyor. Doğrusu “ra‘şe” dir.
37. **rūsı** (41a/426) Bu kelime metinde “rū’sı” olarak geçiyor.
38. **ḥufte** (41b/432) Bu kelime metinde “hüfte” olarak geçiyor. Burada “ḥufte” olarak düzelttik.
39. **rūsı** (42a/437) Bu kelime metinde “rū’sı” olarak geçiyor.
40. 43b/455. beyitin kafiyesi tutmuyor.
41. **telef-keş** (47b/493) Bu kelime metinde “tilf-keş” olarak geçiyor Burada “telef-keş” olması daha uygundur.
42. **buğ-uz** (48a/500) Bu kelime şüphelidir. anlamı bulunamadı. Belki de iki kelimedir.
43. **gızāb** (48b/504) Bu kelimenin anlamı bulunamadı. “gāzab” (öfke, hiddet, dargınlık) olabilir. Bu kelimenin üst tarafına fazladan bir tane “z” sesi yazılmış.
44. **külāl** (49b/515) Bu kelimenin anlamı bulunamadı. “testici” olabilir.
45. **ilin-sem** (51b/534) Bu kelime şüphelidir.
46. **tārih** (54a/560) Bu kelimedede “t” sesinin noktası konulmamış.
47. **sekiz** (54a/560) Bu kelimedede “z” sesinin noktası konulmamış.
48. **yüz** (54a/560) Bu kelimedede “y” sesinin noktası konulmamış.
49. **toŋguz** (54a/561) Bu kelimedede “t” sesinin, “ŋg” sesinin ve “z” sesinin noktası konulmamış.
50. **yıl** (54a/561) Bu kelimedede “y” sesinin noktası konulmamış.
51. **zül-ka‘de** (54a/561) Bu kelimedeki “z” sesi metinde noktası konulmayan “z” sesi ile yazılmış. “k” sesinin noktası konulmamış.
52. **ay** (54a/561) Bu kelimedede “y” sesinin noktası konulmamış.

Kitâbü Mahzen-i esrâr'ın

DİZİNİ

A

- āb** (F.) su
ā. -i zülāl 49b/515
- ‘abdürrezzāk-bahşı** Abdürrezzak Bahşı (bk. şahıs adları)
a. 54a/566
- ābeft** (F.) gayet şık, sağlam ve kalın kumaş
ā. 40b/422
- ‘abre** (A.) göz yaşı
a. 50a/521
- ‘āciz** (A.) âciz, güçsüz, zavallı
ā. 31b/326, 40a/413
- acun** dünya (bk. ajun)
a. 11a/109, 29b/305
a. -da 12b/123
- ‘acüz** (A.) kocakarı
a. 39a/402, 39b/411
- ‘acz** (A.) âcizlik, güçsüzlük
a. 15a/146
- aç-** acıkmak
a. -ıp 51a/530
- aç-** açmak
a. 16b/164, 43b/450
a. -ıp 39a/406
a. -kunça 18a/179, 19a/192
a. -miş 46b/481
a. -tı 12a/119, 48b/505, 49b/516
a. -tım 9a/83, 12a/115, 14a/137

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

aç	aç, acıkmış a. 51b/536
açığ	acı a. -1 50b/523
açıglık	acılık a. 50b/523
açık	acı, ızdırap a. 6b/56, 9a/86, 49b/517
açık	öfke, kızma a. 23b/242
açıl-	açılmak a. -ur 10a/97
adağ	ayak (bk. adağ , ayak , ayağ) a. 40b/418 a. -1 6a/53 a. -ın 51a/528
adağ	ayak (bk. adağ , ayak , ayağ) a. 38b/397
'aded	(A.) adet, sayı a. 3a/16, 3a/17
âdem	(A.) adam, insan â. 47b/494 â. -ğa 016
âdem	(A.) Hz. Adem peygamber, ilk peygamber , (bk. şahıs adları) â. 4a/27, 17b/177
'adem	(A.) yokluk, hiçlik, yok olma a. 2a/10
âdemî	(F.) insan, adam oğlu â. 18a/180, 48a/501 â. -ğa 38a/396, 43b/451 â. -ler 50a/519 â. -ni 46b/483

- ‘adīmü’n-nazīr** (A.) eşsiz, benzeri yok
a. 28a/288
- ‘adl** (A.) doğruluk, adalet
a. -1 26b/275, 49a/509
- āftāb** (F. af-tab) güneş
ā. 27b/284
- ağır** ağır; pahalı
a. 24b/252, 37b/389
- ağırla-** ağırlamak
a. 44b/461
a. -r 44b/465
- ağız** ağız
a. -ıda (ağızıda) 39a/404, 44b/462
a. -iñg-da (ağızıñgda) 16b/165
- āguş** (F.) kucak
ā. 5a/41
- ağyār** (A.) yabancılar, gayrılar
a. -nı 30b/314
- āh** (F.) ah
ā. -1 ciger-süz 5a/42
- āheng** (F.) ahenk
ā. 6a/49
ā. -i nevā vü hicāz 12b/124
- aḥīr** (A.) en son
a. 16b/164
- āḥir** (A.) son, nihayet, sonunda
ā. 6b/59, 19b/197, 22a/222

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- aḥmed-i muḥtār** (A.) Hz. Muhammed (bk. şahıs adları)
a. 28b/292
- aḥter** (F.) yıldız
a. 32a/328
- ajun** dünya (bk. acun)
a. 15b/152
- 'ākıbetü'l-emr** (A.) bir işin sonu
ā. 20b/206, 34b/355
- 'ākıl** (A.) akıl sahibi, akıllı
ā. 4a/30, 34a/353, 35b/366, 36b/377
- 'aql** (A.) akıl, us
a. 9b/89, 15a/147, 21a/214, 21a/216, 52b/542
- al-** almak
a. 16b/166, 21b/218, 39a/405
a. -dı 8b/80, 48b/504
a. -dım 45b/475
a. -dınğ 19a/190
a. -gın 48b/507
a. -ıp 14a/136, 14b/141, 37b/389, 48a/499
a. -sa 40b/423
a. -ur 27b/284, 27b/284, 38a/392, 42b/444
- al** al, hile, aldatma
a. -ı 18a/181
- 'alāmāt** (A.) alâmetler
a. -ka 51b/534
- alar** onlar
a. 25a/257, 25b/262
- alardın** onlardan (bk. olardın)
a. 26a/267
- alarga** onlara
a. 26a/267

- ‘alāyık** (A. ‘alāik) ilgiler, ilişkiler
a. -ni 51b/533
- aldağ** al, hile
a. -ı 18a/181
- ‘alem** (A.) bayrak, sancak
a. 7b/67, 33b/348, 45a/468
- ‘alem** (A.) âlem, dünya, cihan
ā. 016
ā. -ğa 14b/144
ā. -i eşbâh 52a/537
ā. -i kübrâ 15b/154
- âlet** (A.) âlet, vasıta
ā. 26a/267
- ‘aleyhi’s-selâm** (A.) “üzerine selâm (olsun)” mânâsına, bilhassa peygamberler anılırken söylenen saygı sözü
a. 49a/508
- ‘alî** (A.) Hz. Alî (bk. şahıs adları)
a. 46a/480
- all** ön, ön taraf, karşı
a. -ı-da 17a/172, 17b/173, 38b/400
a. -ında 23a/232
a. -ırg-da 52b/543
- ‘allâm[e]** (A.) çok bilgin
a. 4a/27
- almağ** alma
a. 48b/507
a. -a 40b/420
- altı** altı (6)
a. 15b/152, 26b/272, 33b/344
- altun** altın
a. 45a/468
- ‘âm** (A. ‘āmm) cahil, sıradan kimseler, halk
ā. 7a/61, 45a/467

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

'amel	(A.) amel, davranış a. 25b/265 a. -iñg-ni 17a/171
'amî	(A.) cahil, avam â. -ğa 47b/494
'anâ	(A.) güçlük, zahmet, meşakkat a. 2a/7
ana	ana, anne a. -sı 25b/263
'anber	(A.) amber a. -i sârâ-nı 34b/359, 53a/552
ancağ	ancak a. -tur 39b/408
ança	o kadar a. 14a/139
anda	orada, o zaman a. 12a/114, 15a/148, 24a/244, 26b/270, 29b/306
andağ	öyle, böyle, o şekilde, onun gibi, bunun gibi a. 1b/2, 18b/189, 40b/421, 48b/506 a. -ı 50b/523
andın	ondan a. 16a/158; 22a/224, 40b/421, 46b/485, 49b/515
anğa	ona a. 014, 2a/8, 11a/108, 11a/108, 14b/143, 18b/184, 23a/234, 38b/399, 40a/417, 42a/436, 49a/510, 51a/529, 51b/533, 53a/547
anğla-	anlamak a. -ğa 16a/161 a. -ğu 11a/108 a. -sa 25b/260
anğlat-	anlatmak a. -masa 48a/500

anı	onu a. 03, 016, 22b/228, 30b/314, 36b/379, 37a/385, 40a/414, 46b/484, 49b/515, 53a/549
anıñg	onun a. 08, 014, 2a/9, 12a/115, 13b/134, 15a/147, 15a/147, 17b/176, 29b/304, 31b/324, 33b/349, 39b/408
anut-	hazırlatmak a. 43b/452
ar-	yorulmak a. -ar 18b/188
ara	ara, orta a. 32b/336 a. -da 8b/79 a. -ğa 11b/111 a. -sında 45a/469
‘arık	(A.) ter a. -ı 10b/99
arığ	arı, temiz a. 29b/305
‘arif	(A.) arif, irfan sahibi ā. 4a/30, 47b/494 ā. -i şāhib-serīr 12b/120
arğa	arka, sırt a. -rīg-ğa 17b/176 a. -sı 39a/402
arpa	arpa a. 43a/448
‘arşa	(A.) meydan a. -da 13a/130
‘arş	(A.) arş. Eski telakkiye göre dokuzuncu göktür a. 51a/527, 51b/532

- artuğ** fazla, ziyade (bk. artuğ)
a. 37b/391, 48b/506
a. -ını 38a/392
- artuğluk** fazlalık
a. 38a/394
- artuğ** fazla, ziyade (bk. artuğ)
a. 41a/425, 41a/426
a. -sı 42b/443
a. -sını 37a/384, 47a/490
- 'arūc** (A. 'urūc) yükselme, yukarı çıkma
a. 31b/325
- 'arż** (A.) arz
a. 43a/444
- 'arza** (F.) sunma, gösterme
a. 05
- 'aşā** (A.) sopa, değnek
a. 22b/230
- āşaf-i bin ber-ḥiyā** (A.) Berhiyâ oğlu Asaf (bk.şahıs adları)
ā. 49a/510
- āsān** (F.) kolay
ā. 25a/256
- aşl** (A.) asıl, temel, esas
a. 1b/4
a. -ı 16a/160
- asru** pek çok, fazla
a. 18b/187, 52a/540, 53b/556
- ast** alt
a. -ıda 7a/61, 34b/357
- aş-** aşmak
a. -kaç 18b/188

aş	yemek, aş a. 47a/488 a. -in 14b/142 a. -nı 14a/136
‘aşık	(A.) âşık, çok fazla seven ā. 31a/318 ā. -ı mecnūn-ğa 52a/541 ā. -i şeydā 30b/317
āşikār	(F.) açık, belli (bk. āşkār) ā. 09
āşkār	(F.) belli, açık (bk. āşikār) ā. 5b/46, 27b/285, 31b/326
aşlıkçı	aşlıkçı a. -nı 43a/448
āşnā	(F.) aşına, bildik, tanıdık ā. 31a/319
aşuk-	acele etmek a. -up 39b/407
aşuktur-	acele ettirmek a. -dı 45b/476
aşur-	aşırmak a. -ğay 27b/281
āşüfte	(F.) perişan ā. 41b/432
at	at, binek hayvanı a. 18b/186, 18b/188, 19a/194 a. -tın 18b/187, 23a/233
at	ad, isim a. -ı 02, 03, 2a/9, 27a/275 a. -ıdın 04, 06, 07, 28a/290 a. -ım 23b/238 a. -ın 05, 4a/31

HAYDAR TILBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- a. -ıñg 23a/236, 44b/460
a. -ıñg-ğa 30a/312
a. -ını 012
- ata-** adlandırmak
a. -r 52b/542
a. -r-lar 23b/238
- ata** ata, baba, cet
a. 28a/289
a. -dın 28a/289
a. -ıñg 18a/178, 21b/218
a. -sı 25b/263
- atan-** adlanmak, denilmek
a. -ğan-ğa 47b/494
- atlan-** atlanmak, ata binmek
a. -dı 22b/227
- aflas** (A.) atlas, üstü ipek, altı pamuk kumaş
a. 44a/455, 47a/491
- 'atşe** (A.) tek aksırık
a. 8a/75
- 'avt** (A. 'avd) geri gelme, dönme
a. 16a/161
- avuç** avuç
a. 49a/511, 49b/514
- avuçla-** avuçlamak
a. -ma 38a/393
a. -p 49b/514
- avun-** avunmak
a. -sun 30a/310
- ay-** söylemek, demek
a. -ma 19b/196

- ay** ey! (ünlem) (bk. iy)
a. 01, 04
- ay** ay, yılın on ikide biri
a. -i-niñg 54a/561
- aya-** esirgemek
a. -ma 43b/453
a. -mas 2a/6
a. -may 14b/143
- ayağ** ayak (bk. adak, adağ, ayak)
a. -i 15b/157, 25b/262, 32b/336, 33a/339, 33b/347
a. -imda 5b/44
a. -ina 32b/334
a. -inda 12b/121, 34b/354
a. -iñg 51a/526, 51a/527, 53b/557
- ayağlık** ayaklı
a. 19a/193
- ayağ** kadeh, kâse
a. 16b/166, 47a/488
- ayağ** ayak (bk. adak, adağ, ayak)
a. 5a/41, 7a/61, 13b/132, 22b/231, 24b/249, 33b/347, 34b/357, 52a/539, 53b/557
a. -tın 2a/6
- ayağ** ahenk, nağme
a. 13a/125
- 'ayân** (A.) belli, açık
a. 07, 2b/15, 11b/111, 15a/148, 36a/371
- 'ayâr** (A.) ayar
a. 41b/433, 52b/543
a. -i 11b/111
- 'ayb** (A.) ayıp, kusur
a. 32b/334, 41a/423
- âyet** (A.) âyet, Kuran'ın her hangi bir cümlesi
â. -i-dür 01

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- ayır-** ayırmak
a. -duḡ 30a/311
- ayıt-** söylemek
a. 17a/172
a. -tı 36b/379, 41a/424, 50a/518
a. -tım 36b/376
- 'ayn** (A.) aslı, kendisi
a. -ı müsemmä-sı 15a/151
- 'ayn** (A.) göz
a. -ı nişanı 36a/371
- ayru** ayrı
a. 45a/471
- az-** azmak, sapmak, şaşırmaq
a. -ar 37a/381
a. -masa 35a/364
- âzâde** (F.) azade, serbest
â. 47b/495
- a'zam** (A.) en büyük, çok büyük
a. 4a/27
- azıḡ-** azmak, yolu şaşırmaq
a. -ıp 44a/458
- 'azm** (A.) kasıt, niyet, karar
a. 12a/114
a. -ı güriz 35b/367

B

- bā** (A.) “b” harfinin Arapça okunuşu
b. -yı bidāyet-ka 3b/22
- bāb** (A.) şekil
b. 2a/6
- bād** (F.) yel, rüzgâr
b. -i ḥazān 20a/204
- bāde** (F.) şarap, içki
b. 5a/40, 21b/220
b. -i şināht 19b/198
- bağ-bān** (F.) bahçıvan, bağcı
b. 10b/100
- bağır** bağır, ciğer
b. 24b/252
b. -dın 5a/40
- bağla-** bağlamak
b. 23b/241
b. -dı 8b/78
b. -dım 9a/83
b. -ğıl 45a/466
b. -mağay 11a/104
b. -masa 38a/395
b. -p 32b/333
b. -sa 19b/199
b. -sun 51a/528
- bağlamak** bağlama
b. 13b/131
- bahā** (F.) değer, baha
b. 39a/405, 39b/409
b. -sın 41a/427
b. -sını 41a/428

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- bağl** (A.) cimrilik
b. -1 46b/483
- bağr** (A.) deniz
b. -dın 27b/285
b. -1 kerem-dür 28a/289
- bağs** (A.) bahis, konuşulan söz
b. 25b/265
- bağt** (F.) baht, talih
b. 19b/198
- bağ-** bakmak
b. -ip 40a/415
b. -kıl 16b/164
b. -may 46a/477
b. -sa 45a/469
- bâl** (F.) kol; kanat; yukarı
b. 6a/53, 11a/106, 28b/296
- balık** balık
b. 53b/555
- bar-** gitmek, varmak
b. 19a/190, 53b/556
b. -dı 22b/229, 40b/418, 48a/499
b. -ğū-luğ 52a/539
b. -sa 52b/544
b. -sağ 16a/159
b. -ur 21b/217
- bar** var, mevcut
b. 1b/3, 08, 4b/35, 9a/85, 11a/106, 13a/128, 16b/165,
16b/166, 19a/193, 22a/223, 25b/260, 30b/313, 46b/486,
47a/486, 52b/545
b. -dur 2a/9, 10b/98, 11a/106, 23b/238, 35b/368,
47b/497

- barça** bütün, hepsi, hep
b. 013, 2b/15, 4a/27, 17a/172, 18b/185, 19a/191, 19b/195, 20a/203, 28a/288, 28b/296, 29b/305, 43a/445, 46b/482
b. -ğa 17b/177, 47b/496
b. -nı 08, 43a/444, 49a/509
b. -sı 16a/162, 29a/300
b. -sına 2a/5
b. -sını 1b/4, 36b/376
- bare** bütün, hep (bk. barı)
b. -si-din 10a/96
- bâr-gâh** (F.) izinle girilen yer, yüksek divan
b. 35a/359
- barğuç** giden
b. -ğa 52a/539
- barı** bütün, hep, hepsi (bk. bare)
b. 15b/156, 25b/263, 25b/263
b. -mız 13b/130
b. -na 41a/423
- bâr-keş** (F.) yük taşıyan
b. 38a/394
- barlas** Barlas
b. 26b/274
- basmağ** basma
b. 13b/132
- baş** baş
b. 2a/6, 8b/76, 21a/211, 33a/343, 52b/544, 54a/558
b. -dın 5a/41
b. -ı 39a/403
b. -ı-da 45b/476
b. -ı-dın 14b/142
b. -ı-dur 19b/195
b. -ımda 5b/44

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- b. -ına 33b/344
b. -nı 52b/544
b. -tın 22b/231, 24b/249, 52a/539, 53b/557
- başla-** başlamak
b. 12b/123
b. -dı 8b/76, 8b/80, 12a/117, 12b/119, 44b/464
b. -sa 02
b. -sañg 03, 04
- başlıg** başlı
b. 19a/193
- bat-** batmak
b. -ıp 33a/338
- bâtin** (A.) iç, iç yüz, gizli, sır
b. 4b/35, 41b/432
b. -da 27a/277
b. -i-da 29a/297
- bay** zengin, varlıklı
b. 10b/99, 46b/486
- bâz** (F.) şahin
b. -1 27b/284
- bâzâr** (F.) pazar, çarşı
b. 42b/440
b. -ga 38b/397
b. -nı 42b/441
- bâzî** (F.) oyun, eğlence, hile
b. 17b/177, 21b/217, 52b/542
- be-cüz** (F.) -den başka
b. 48a/499
- bedre-nâk** (A.F.) kuzu derili
b. 40b/422
- behlül** (A.) Behlül (bk. şahıs adları)
b. 51b/532
b. -i mest 50b/524

- beķā** (A.) bakilik, devam, beka
b. -sı 20b/205
- beküllī** (F.A. be-küllī) tamamen, tümiyle
b. 6a/52
- belā** (A.) belā
b. 6b/58, 6b/58, 30b/316, 53b/554
b. -dın 53a/550
- belend** (F.) yüksek
b. 12a/116
- belgü** alâmet, işaret
b. -lerin 45b/475
- belgüle-** işaret etmek
b. -di 40b/419
- belgülük** belirli, açık, belli, aşikâr
b. 10b/103, 19a/195, 28b/295, 28b/295, 35b/365
- bend** (F.) bent, bağ, bağlayan
b. 6b/58, 12a/116, 52b/546
- bend** (F.) boğum
b. -ide 24b/250
- bende** (F.) kul, köle
b. 09
- bendin** benden (teklik birinci şahıs zamirinin ablatif hâli)
(bk. mendin)
b. 13b/131
- benī** (A.) oğullar
b. 44a/457
- ber-** vermek (bk. bir-)
b. 22a/222
b. -di 6b/56, 32a/330
b. -gey 18a/183, 32a/332

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- bes** (F.) yeter, tamam, kâfi; çok
b. 5a/39, 16a/162, 16a/162, 19a/195, 22b/231,
31a/318, 35a/362, 36b/377
- besâret** (A.) göz açıklığı, derin görüş
b. 39a/401
- besrek** deve yavrusu
b. 45a/467, 45a/470, 45b/471
- beter** (F.) beter, çok fena
b. 24a/248, 41b/431
- bezl** (A.) bol bol verme
b. 37a/382
- bezm** (F.) içkili, eğlenceli meclis
b. 28b/293
- bezzâz** (A.) bezzaz, kumaş satan
b. 39a/406
b. -ga 39a/405
- bezzâz** (A.) çarşı, bedesten
b. -ına 16a/157
- bî** ?
b. 3a/20, 3a/20
- bî-çâre** (F.) çaresiz
b. 40a/413
- bîdâr** (F.) uyanık
b. 13a/129
- bî-dest ü pâ** (F.) elsiz ayaksız
b. 32b/337
- big** bey
b. 31b/325, 32b/333, 33b/345
- bi-galaṭ** (A.) yanlışlık ile
b. 36a/375

- bîgâne** (F.) bîgâne, yabancı
b. 8a/71
- bigi** gibi (bk. bigin)
b. 17b/175, 45a/470, 47b/495
- bigin** gibi (bk. bigi)
b. 7a/61, 13a/126, 17b/175, 24b/249, 25b/261,
37a/382, 40b/422, 47b/496, 47b/496
- bih** (F.) iyi, yeğ
b. 40b/421
- bî-ḥaber** (F.A.) habersiz
b. 23a/237
- bî-ḥad** (F.A. bî-ḥadd) hadsız, pek çok
b. 24b/252
- bî-ḥicāb** (F.A.) örtüsüz
b. 8b/80
- bihişt** (F.) cennet
b. 43b/451
- bî-ḫarār** (F.A.) rahatsız
b. 39a/403
- bî-ḫiyās** (F.A.) ölçüsüz
b. 21a/212
- bil-** bilmek
b. 03, 3b/26, 10b/99, 16a/160, 35b/366, 37a/384,
37a/384, 43a/445
b. -gil 15a/148, 46b/484
b. -gin 19a/195, 36b/378
b. -mes 43a/446, 43a/447
b. -se 10b/102, 35a/363
b. -señg 8a/70
b. -sün 31a/322

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

b. -ür 09, 013, 4a/31, 4a/32, 4b/32, 18a/180,
21b/219, 24a/246, 25b/260, 30b/316, 30b/316, 30b/317,
30b/317, 53b/553

bil- muktedir olmak (iktidarî yardımcı fiili olarak)

b. -ge 24b/251
b. -gey 9b/91, 9b/92, 53a/549
b. -men 31a/320, 31a/320
b. -mes 18b/186
b. -mese 9a/86

bil bel

b. -i 33a/339
b. -im 9a/83
b. -inġ 13b/131
b. -ini 32b/333

bile ile, beraber (bk. **birle, bilen, ile, ilen**)

b. 08, 1b/3, 1b/4, 2a/8, 2b/15, 3a/18, 4a/30, 6b/56,
6b/57, 7a/60, 9a/86, 9b/87, 10a/93, 10a/94, 10a/95,
10b/98, 10b/102, 10b/102, 11a/107, 11a/107, 11a/109,
11a/109, 12a/114, 12b/122, 12b/123, 13a/125, 13a/127,
13a/127, 14a/137, 15b/156, 17a/167, 17a/169, 17a/169,
17b/176, 18a/181, 18a/181, 18a/182, 18a/182, 18b/189,
22b/227, 22b/231, 23b/242, 26a/265, 26a/268, 26a/268,
29a/299, 29a/301, 29a/301, 30b/313, 31a/319, 32a/328,
32a/330, 32b/334, 32b/337, 33b/347, 33b/347, 34a/352,
35a/361, 35b/369, 36a/373, 36b/379, 37a/383, 38a/393,
38b/401, 39a/401, 40a/417, 41b/432, 41b/433, 44b/465,
44b/465, 45b/471, 48a/497, 48b/507, 49a/509, 49b/512,
49b/516, 50b/524, 51a/528, 51b/533, 52b/547
b. -dür 35b/369

bilen ile (bk. **birle, bile, ile, ilen**)

b. 5b/47, 23a/233, 26b/275, 27a/278, 27a/278,
27b/284, 38b/398, 39a/403, 53a/551, 53a/551

bilgüçi bilen

b. 2b/11, 21a/213, 38b/399

bilig bilgi, bilim, ilim

b. 2b/11, 14a/137
b. -inġ 21a/213

biliglik	bilgili, bilgin b. 02
bī-melāl	(F.A.) sıkıntısız b. 41b/429
binā	(A.) bina, yapı b. -sını 6a/52
bī-naẓīr	(F. A.) eşsiz, eşi bulunmayan b. 014, 29a/300
bir-	vermek (bk. ber-) b.47a/488 b. -di 3b/24, 13b/134, 23b/242, 39a/405, 40a/417, 45b/474, 49a/508 b. -di-ler 15a/150, 15a/150 b. -dim 40a/414 b. -diŋg 18b/184 b. -dük 13b/130 b. -e-dür 17b/177 b. -eyin 41a/424, 51a/529, 51a/531 b. -gen 38a/392, 50b/523 b. -geni-ge 17a/171 b. -genige 37b/388 b. -gey 32a/331 b. -gil 48b/507, 49b/515 b. -gin 41b/430 b. -ip 011, 011, 8b/77, 8b/77 b. -medi 29a/302 b. -mes 47b/497 b. -miş 010 b. -se 10a/94, 37b/388 b. -ür 10b/100, 21b/217, 36a/371, 43a/446, 43a/447, 52b/542
bir	bir b. 2a/5, 010, 010, 012, 012, 011, 011, 3a/21, 5a/39, 5b/45, 5b/47, 6a/49, 6a/49, 8a/72, 10b/103, 14b/143, 14b/144, 15b/156, 16a/159, 16b/164, 16b/166, 17a/172, 17a/172, 18b/184, 18b/188, 20a/201, 20b/210, 21b/219, 22b/228, 22b/229, 22b/231, 25b/261, 27a/280, 27a/280,

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

29a/300, 31b/324-1, 32b/336, 32b/336, 33a/339,
34a/349, 34a/349, 34a/353, 35a/363, 35b/367, 35b/368,
36b/376, 36b/376, 36b/377, 37a/384, 38a/3961, 38b/397,
39a/402, 39a/404, 39a/406, 39b/410, 40a/415, 40a/417,
41b/430, 42a/436, 42b/441, 44a/459, 45a/469, 45a/469,
45a/470, 45a/471, 45b/475, 46b/482, 47a/488, 48b/503,
49a/510, 49a/511, 49b/514, 50a/519, 50a/521, 50b/524,
51b/534, 52a/540, 52a/541

b. -ge 46b/481

b. -si-din 29a/300

bî-renc (F.) sıkıntısız
b. -i ħ^väst 49a/509

birev biri, birisi, bir kişi
b. 40b/420

biri (-den) beri
b. 46b/481

biri biri, birisi
b. 2a/5, 44b/463
b. -din 16a/159
b. -dür 16a/159
b. -ni 24b/251

biriş verme
b. 25a/256

birle ile, beraber (bk. bile, bilen, ile, ilen)
b. 02, 03, 4a/28, 5a/39, 6a/53, 9b/90, 10a/97, 12b/124,
13a/125, 13b/131, 15b/157, 17a/170, 18a/183, 18a/183,
20b/205, 21a/213, 21b/216, 21b/219, 21b/220, 27b/285,
28b/296, 30a/310, 35b/368, 39b/409, 41a/428, 43b/452,
44b/460, 48a/502, 50a/518, 53a/548

birmek verme
b. 48b/507

bir ü bar (bir ve var olan) Allah
b. 25b/260

- bī-şabrılık** sabırsızlık
b. 6b/57
- bī-şafā** (F.A.) temiz olmayan, halissiz
b. 42a/435
- bisāṭ** (A.) kilim
b. -ını 1b/1
- bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm** (A.)
bismillāhirrahmānırrahim (Rahim ve Rahman olan
Allah'ın adıyla)
b. 01
- bī-tāb** (F.) güçsüz
b. 42a/435
- biti-** yazmak
b. -di 54a/567
b. -gen 13a/127
- bī-uşūl** (F.A.) usulsüz
b. 7b/66
- bī-vāsıṭa** (F.A.) vasitasız
b. -i cebre'ıl (bk. şahıs adları) 10b/101
- biz** bildirme eki
b. 2a/6, 2a/9, 23b/243, 24a/243, 44b/461
- biz** biz (çokluk birinci şahıs zamiri)
b. 1b/1, 2a/6, 23b/243, 30a/309, 30a/311, 30a/312
- bizde** bizde (çokluk birinci şahıs zamirinin lokatif hâli)
b. 2a/9
- bizdin** bizden (çokluk birinci şahıs zamirinin ablatif hâli)
b. 1b/3, 2a/6, 13b/132, 45b/474
- bizge** bize (çokluk birinci şahıs zamirinin datif hâli)
b. 1b/2, 30a/310, 30a/311, 45b/474

- biziñg** bizim (çokluk birinci şahıs zamirinin genitif hâli)
b. 30a/310
- bizni** bizi (çokluk, birinci şahıs zamirinin akkuzatif hâli)
b. 1b/2, 30a/310, 44b/461, 45b/476
- boğ-** boğmak
b. -sa 48a/501
- boğuz** boğaz
b. -ın 48a/501
b. -nıñg 48a/501
- bol-** olmak (bk. ol-)
b. 7a/61, 7a/62, 7a/62, 15b/156, 15b/156, 21b/219, 32a/332, 34b/354, 37b/388, 37b/388, 40b/420, 42b/440, 47a/487, 47a/487, 47b/495
b. -dı 07, 1b/1, 2b/11, 2b/15, 3a/17, 3a/21, 12a/116, 12a/117, 13b/133, 15b/152, 19a/190, 22a/225, 22a/226, 32a/329, 32b/333, 32b/335, 33a/342, 33b/345, 34a/349, 41a/427, 42a/436, 42a/437, 44b/460, 44b/463, 44b/464, 50a/520, 50b/524, 54a/563
b. -dum 12b/121
b. -duñg 15a/149, 31a/319
b. -ğanıdın 06
b. -ğay 5a/38, 11a/109
b. -ğıl 35b/366
b. -ğuça 33b/346
b. -ma 2a/7, 7a/61, 16a/158, 37a/383, 37b/389
b. -mağanı 06
b. -mağay 40b/421
b. -mağıl 37b/387
b. -mas 35a/360
b. -masa 1b/2, 20a/200, 20a/204, 20a/204, 35a/361, 36a/375, 38a/395
b. -masañg 7b/65
b. -masun 40b/422
b. -sa 11a/109, 14a/139, 17a/169, 17b/174, 18b/188, 18b/189, 27b/286, 31b/324, 34a/351, 34b/355, 38a/394, 39a/405, 43b/454, 46a/479, 47b/492, 49a/511

- b. -sañg 36a/372, 52a/540
b. -sun 29b/305, 39b/410, 54a/564
b. -up 1b/4, 3a/17, 3b/23, 3b/23, 5b/46, 6a/51, 10b/100, 24b/252, 25a/255, 39a/402, 42a/438, 43b/450, 50a/518, 50a/521
b. -up-tur 31a/321
b. -ur 10b/102, 10b/102, 11b/111, 20a/204, 27b/283, 27b/283, 29a/298, 34a/351, 34b/356, 34b/356, 35a/359, 53a/548
- boş** boş
b. 25a/254
- boy** boy
b. -1 18a/181, 39a/402, 39a/403
b. -i-da 22b/231
b. -umı 5a/41
- boyat-** boyatmak
b. -sa 39b/408
- boyun** boyun
b. -1 (boynı) 2b/12
b. -ın (boynın) 17a/170
b. -uma (boynuma) 9a/82
- boz-** bozmak, harap etmek
b. -ar-lar 20b/206
b. -ğay 1b/2
b. -up 6a/52
- bökse** göğüs, karın
b. -si 33a/339
- böz** bez, pamuktan yapılmış kumaş
b. 39a/404, 40b/420, 40b/421, 40b/423, 41a/424, 42a/435
b. -i 41a/426
b. -i-din 39b/411
b. -ini 39a/406
b. -leri-niñg 41a/423
b. -ni 39a/405, 40a/417, 40b/419, 41a/428

- bözçi** bez dokuyan
b. 39b/407
- bu** bu
b. 08, 2b/13, 2b/15, 3a/21, 3b/26, 3b/26, 6b/56, 6b/57, 7b/67, 7b/69, 7b/69, 8a/72, 8a/73, 8b/78, 8b/79, 9a/82, 9a/84, 9a/85, 9b/87, 9b/90, 9b/91, 9b/92, 10a/95, 11a/105, 11a/107, 11b/112, 11b/112, 11b/112, 12a/114, 12a/115, 12b/122, 12b/123, 13a/130, 14a/136, 15a/149, 15b/152, 16a/160, 16a/161, 16b/163, 16b/164, 17b/173, 17b/177, 19a/190, 19a/191, 19b/195, 19b/196, 20a/201, 20b/207, 21a/211, 21a/212, 21a/215, 21b/218, 22a/224, 22a/224, 22a/226, 23a/236, 23b/241, 23b/243, 24b/252, 24b/253, 25a/256, 25a/256, 25a/256, 25a/256, 26b/270, 26b/270, 26b/271, 29a/302, 29a/302, 29b/303, 30a/308, 30a/312, 30b/316, 31a/320, 31b/325, 32a/329, 32a/331, 32b/335, 33b/345, 34a/353, 37a/385, 37a/386, 39a/405, 39a/406, 40a/414, 40b/421, 41b/430, 41b/434, 43a/444, 43a/445, 43a/446, 43a/447, 44b/461, 44b/462, 44b/465, 45a/466, 46b/481, 47b/493, 48a/498, 48a/500, 49a/508, 49b/513, 50b/523, 51a/526, 51b/536, 52a/538, 52a/540, 52b/543, 52b/546, 53a/551, 53b/556, 53b/557
b. -dur 15b/154, 15b/154, 19b/197, 36a/375, 48a/498, 48b/507
- buğday** buğday
b. 43a/448, 43a/448
- buğ-uz** ?
b. 48a/500
- bulunğ** köşe, taraf, cihet
b. 26b/272
- bün** (F.) rahim
b. 41b/432
- burâğ** (A.) Burak. Cennete mahsus binek, Hz. Muhammed'in Mîraç'ta bindiği binek
b. 18b/189, 19a/193
- burc** (A.) burç
b. -ıda 6b/54
b. -ına 7b/69

- burkura-** buruşturmak ?
b. -dı 39a/406
- burun** önce, evvel
b. 1b/3, 31b/325
- büryâ** (F. büriyâ) hasır
b. 22b/230, 42a/435
- büstân** (F.) bostan
b. 10b/100
- buşkuça** ?
b. 32a/328
- bü'l-'aceb** (A.) çok acayip, çok tuhaf
b. 53b/557
- bülbül** (A.) bülbül
b. -i mahfûs 12a/118
- bül-fazül** (F. bül-fuzül) boş boğaz, münasebetsiz söz söyleyen
b. 7b/66
- bü'l-heves** (F.) pek hevesli, her şeye istekli, her şeyi yapmaya kalkışan
b. 30b/318
- bütün** bütün, parçalanmamış
b. 34b/358, 52b/545
- büzürgâne** (F.) büyükçe, ulu
b. 8a/72

C

- cādde** (A.) cadde
c. -sidiñ 35a/364
- cāh** (A.) (yüksek) mevki, itibar
c. 010
- cām** (F.) kadeh
c. -da 43b/454
c. -ı şabūhī 8b/81
c. -ı zülāl 9a/85
- cāmeze** (F.) elbise, giysi
c. -sini 45a/470
- cāmi‘** (A.) cemedan, toplayan, derleyen
c. -i 3a/17
- cān** (F.) can, ruh
c. 5b/45, 8a/74, 9b/87, 9b/90, 12a/116, 13b/135,
15a/150, 16b/166, 20a/201, 25a/256, 27b/285, 30b/316,
30b/316, 40a/414, 50a/519, 50b/523, 53a/547
c. -da 53b/554
c. -dın 22a/223
c. -ı cān 15a/148
c. -ına 31b/324
c. -ıñg-dur 15a/147
c. -nıñg 8a/75
c. -uma 6a/51
- cānān** (F.) canan, sevgili
c. 30b/316
- cāvīd** (F.) ebedi, bengi
c. 36a/370
- cāy** (F.) yer, mekân
c. 28b/294

cebr	(A.) cebir, zor c. 27b/282
cedel	(A.) münakaşa, tartışma c. -din 25b/265
cefā	(A.) cefa c. 53b/554 c. -dın 53a/550
cemād	(A.) taş gibi cansız olan şey c. 11a/104
cenīn	(A.) cenin, karındaki çocuk, döl c. 24a/244
cennet	(A.) cennet c. -i firdevs-ka 28a/287
cerāhat	(A.) cerahat, yara c. 32b/337 c. -ka 5b/43
cev	(F.) arpa c. -çe 18b/184
cevāb	(A.) cevap (bk. cuvāb) c. 23b/242, 50a/518
cevād	(A.) cömert, eli açık c. -i 14a/140
cevher	(A.) cevher c. -i 10a/94
cevr	(A.) eza, cefa, eziyet c. 53a/550
cevv	(A.) boşluk c. -ide 24a/244

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- cezb** (A.) cezp, kendine çekme
c. 42a/439
- cihân** (F.) cihan, dünya, âlem
c. 07, 9a/84, 11b/113, 19a/190, 19a/194, 19b/198,
20a/201, 20b/210, 22a/224, 27a/280, 33b/348, 35b/368,
48b/507, 53a/547
c. -da 012
c. -nı 49a/508
c. -nıñ 26b/272
- cihet** (A.) cihet, taraf
c. 26b/272
- cilve** (A.) cilve, belirme, görünme
c. 2b/12, 8b/80, 12a/117
- cins** (A.) cins, tür, çeşit
c. -tin 38b/400
- ciyb** (A. ceyb) cep
c. -i-din 8b/76
- cöp** münasip, lâyük, uygun
c. 18a/181
- cü'** (A.) açlık, aç kalma
c. 26a/268
- cuft** (F.) çift
c. 12a/117
- cüş** (F.) coşma, coşkunluk
c. 5a/41, 10a/96, 11a/105, 12a/118, 16b/166, 24b/254,
30a/308, 33b/346
- cuvâb** (A.cevâb) cevap (bk. cevâb)
c. -ı faşih 51b/532
- cüdâ** (F.) cüda, ayrı
c. 27b/283

- cülüs** (A.) tahta çıkma, muvaffakiyet
c. 13b/132
- cümle** (A.) bütün, hep
c. 07, 015, 2b/14, 46a/480
c. -i esbâbı 10a/93
c. -i kânûn 28b/295
c. -i mezheb-de 46a/480
c. -i tûfândın 2a/8
- cür'a** (A.) yudum, içim, damla
c. 12b/122
c. -nı 43b/454
c. -sıdın 12b/121
c. -sı-nıñg 7a/62
- cüz** (F.) -den başka, başka
c. 25b/260, 32b/337

Ç

- çağ** çağ, zaman
ç. -da 42b/444
ç. -1 35b/368
ç. -1-din 17b/177
ç. -im 9a/83
- çağla-** mec. coşmak
ç. -dım 9a/83
- çäk çäk** (F.) çok yırtık, parça parça
ç. 31a/321
- çapan** elbise, hırka
ç. 51b/535
- çarh** (F.) çark, felek
ç. 32b/335, 43a/444, 48a/502
ç. -1 berīnga 28a/291
ç. -1 felek 07, 6a/51, 40a/412
ç. -1 felek-din 27b/284
- çarh** (F.) çakır doğan
ç. -1 27b/284
- çaşnī** (F.) çeşni, lezzet, tad
ç. 14a/136, 25b/261
- çep** (F.) yanlış
ç. 53b/557
- çerge** saf
ç. 1b/3
- çeşm-bend** (F.) insanların gözünü kapatan büyü, göz boyayıcı
ç. 18a/183
- çevür-** çevirmek
ç. -me 22a/223

çık-	çıkmaq ç. -dı 45a/469 ç. -ma 13a/128 ç. -tı 22a/225, 33a/342, 33b/344
çıkār-	çıkarmaq ç. -ıp 8b/76
çīn	(F.) Çin ç. 34a/349
çirāğ	(F.) kandil ç. 13b/133
çiray	(Moğ.) surat, yüz, çehre ç. -ı 22b/229
çirkin	(F.) çirkin ç. 25a/259
çok	çok ç. 42a/435, 45b/474
çöl	çöl ç. -dür 17a/168
çū	(F.) gibi ç. 16b/163
çupsalı	makbula geçme ç. 14a/139
çü	(F.) gibi; çünkü ç. 2a/10, 5a/38, 9b/91, 23a/235, 26a/267, 39b/409, 52b/545
çün	(F.) gibi; çünkü, sebep ç. 8a/72, 13b/133, 14a/140, 21a/215, 21a/216, 21b/216, 44b/461, 45a/468, 47a/491, 47b/496 ç. ki 31b/325
çünki	(F.) çünkü ç. 26b/271

D

- daban** tepe
d. 18b/188
- dağı** da, de, dahi, ve
d. 9a/83, 11a/106, 16b/164, 16b/166, 17b/175,
24a/246, 28a/289, 30a/312, 31b/324, 35a/364, 35b/365,
40b/422, 42a/436, 42b/441, 43b/450, 44a/456, 46b/485,
50a/519, 51b/536
- dâl** (A. dâll) delâlet eden, delil
d. 12a/115, 29a/298
- dâne** (F.) tohum
d. -de 10b/98
- dâver** (F.) doğru ve insafılı olan hükümdar
d. -i devrân 26b/273
- da'vî** (A.) dava, iddia
d. 7b/67, 11a/107
d. -si 11a/107
- dâye** (F.) dadı, taya
d. 38a/396, 47a/487
- dâyim** (A.dâ'im) daima
d. 17b/175
- dâyire** (A. dâ'ire) daire
d. 4a/28, 26b/270
d. -de 14b/145
d. -din 22a/225
- def'** (A.) def, savma
d. 47a/490
d. -ka 13a/126

- dega** (F.) hile
d. 18a/181
- degül** değil
d. 7b/66, 46b/486, 53b/556
- dehr** (A.) dünya
d. 29a/302
- dem** (F.) soluk, nefes; an, vakit, zaman
d. 11b/111, 17b/177, 21b/219, 25a/256, 27b/283,
31a/320, 33b/346, 39a/403, 44b/461, 45a/468, 46a/479,
49b/513, 52a/540
d. -i 10b/103, 25b/261
d. -idin 13b/135, 25b/261, 27a/280
d. -i 'isī 34a/350
d. -ine 8b/77
d. -i-niṅg 27a/276
- demār** (F.) ölüm, helâk, mahv
d. 27b/281, 27b/285
- demī** (F.) bir an
d. 15b/157, 16a/157
- dem-sāz** (F.) arkadaş, sırdaş
d. -ım 5a/39
- der** (F.) kapı
d. 9b/196
- der-beder** (F.) kapı kapı gezen, serseri
d. 21a/214, 24a/248
- derd** (F.) dert, keder, tasa, üzüntü
d. 5b/43, 11b/110, 22a/224, 25a/258, 30b/316,
31a/323, 36a/373, 36a/374, 48a/499, 53b/554
d. -i diline 6b/55
d. -i-din 25b/262
d. -i mu'ammā-güşāy 42a/439
d. -ka 53b/555
- derd-ḥvāh** (F.) dert isteyen
d. 30b/315

- derem** (F.) para, akçe
d. 40a/417
d. -iñg 46b/486
- der-kemend** (F.) kement içinde
d. 24b/249
- dermân** (F.) derman, ilâç
d. 30b/315
d. -iñg 7a/60
- der-miyân** (F.) ortada, arada
d. 37a/381
- ders** (A.) ders
d. 26a/268
- deryâ** (F.) deniz
d. 10a/93, 15b/154, 53b/553, 53b/553
- der-zamân** (F.A.) zaman içinde, zamanında
d. 45b/476
- dest** (F.) güç, kuvvet; üstünlük, zafer
d. 34b/354
d. -i gayb 32b/334
d. -i zür 5a/42
- dest-gâh** (F.) zenginlik
d. 46b/484
- dest-renc** (F.) el emeği
d. 9b/91
- dest-res** (F.) erişme
d. 29b/304
- devâ** (A.) deva, ilâç
d. 6b/55
- devlet** (A.) devlet; baht, saadet, ikbal
d. 20b/206, 33b/347, 34a/352, 54a/564
d. -i 31b/325, 32a/327, 44a/456
d. -i-de 24a/247

- d. -i-niḡ 28b/294
d. -ni 51a/526
- devr** (A.) devir, dönme, dönüş, zaman, çağ
d. 07, 29b/303
d. -i-de 28b/296, 33b/349
d. -i felek50a/522
d. -ini 22a/222
d. -ni 29b/303
- deyr** (A.) insanlık âlemi, bu dünya
d. -din 16a/161
- di-** demek, söylemek (bk. ti-)
d. -di 23a/234, 23a/234, 24b/252, 39b/412, 40b/420, 41b/430, 44a/459, 45a/466, 45b/473, 45b/475, 49a/510, 49b/514, 50b/525, 51a/528, 51a/529, 51a/530, 51a/531
d. -gen 34a/350, 34a/350, 43a/448
d. -megey 48a/500
d. -mese 05
d. -me-sün 9a/86
d. -r 15a/146
d. -sem 15a/151, 15a/151, 29a/300
d. -seḡ 40a/416
- dīde** (F.) göz
d. -i bīnā 30b/317
- dihkân** (A.) çiftçi, köylü
d. 10b/99
- dilber** (F.) dilber, gönlü alıp götüreren
d. -i şāhib-cemāl 20a/200
- dil-keş** (F.) gönül çekici
d. 20a/204
- dil-pedīr** (F.dil-peziṛ) gönüle hoş gelen, gönlün beğendiği
d. 29a/300

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- dil-pisend** (F.dil-pesend) gönüle hoş gelen, gönlün beğendiği
d. 13a/126
- dimāğ** (A.) dimağ, beyin
d. 13b/133
d. -ım 8a/73
d. -ım-nı 12b/121
d. -nġg 53a/552
- dġn** (A.) din
d. 26b/275, 28b/292
- dinġiz** deniz (bk. tinġiz)
d. 9b/89, 47b/496
- dirġg** (F.) yazık
d. 16b/163
- dġvāne** (F.) divane, deli
d. 8a/71
- dġvāneġ** (F.) bir divane, bir deli
d. 19b/197
- dġvār** (F.) duvar
d. -ı kec 52b/543
- dġst** (F.) dost, arkadaş
d. 18a/178, 34b/354, 34b/354, 35b/366
- du'ā** (A.) dua
d. 14b/143
d. -sı 12a/114
- dūd** (F.) duman
d. 5b/44
d. -i dilim 5a/40
- dur-** durmak (bk. tur-)
d. 47a/486

- dükân** (A. dükkân) dükkân
d. 37a/386, 38a/393, 40b/421
- düm** (F.) kuyruk
d. -ide 24a/248
- dünyâ** (A.) dünya (bk. dünyî)
d. 21b/219, 26b/275
d. -da 6a/49, 20b/208, 22b/230, 49a/511
d. -nı 41b/434
d. -yı dūn 6a/51
- dünyî** (A.) dünya (bk. dünyâ)
d. 5b/46, 34a/353
d. -de 1b/3, 5a/38, 6b/58, 14a/140, 20a/201,
41b/431, 44a/460
d. -ni 36b/379
d. -sedin 39a/404
- dür** (A.dürr) inci (bk. dürr)
d. 14a/139, 47b/496, 52b/545
d. -ge 7b/68, 52b/545
- dürc** (A. dürc) kutu, cevahir kutusu
d. -ine 7b/69
- dürd** (F.) tortu, çöküntü
d. -ni 47a/490
- dürr** (A.) inci (bk. dür)
d. -i sīmīn 15b/154
d. -i yitīm 34b/357
- dürüst** (F.) dürüst, doğru
d. 7a/64
- düşmen** (F.) düşman
d. 38a/392
d. -ğa 18a/180
d. -in 18a/178
d. -inğ 47a/489

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

düşvâr (F.) güç, zor
d. 20a/203

düzd (F.) hırsız, uğru
d. -i nihân 20a/204

E

- e'adī** (A.) düşmanlar, hasımlar, yağılar
e. 32b/336
- ebced** (A.) ebced
e. -i 3b/24
- ebdāl** (A.) derviş, abdal
e. 25a/257
e. -i rāh 40b/419
- ecel** (A.) ecel, ömrün sonu
e. 24b/251, 50a/520
- ecnās** (A.) cinsler, çeşitler
e. -i hāş 38b/400
- ecnebi** (A.) yabancı
e. 49b/513
- edā** (A.) yerine getirme
e. 7a/63
- edeb** (A.) edep, terbiye, güzel ahlāk
e. 13b/131, 13b/131, 23a/233, 45a/466
- efsāne** (F.) efsane
e. -dür 11b/112
- eger** (F.) eğer, şayet
e. 1b/2, 2a/5, 4a/30, 20a/200, 22a/223, 24b/253,
28a/287, 28b/294, 34b/355, 47a/489, 47a/490, 52a/538,
52b/544, 52b/544, 52b/546, 53b/553
- ehl** (A.) ehil, sahip
e. 4a/27
e. -i belā 7a/64
e. -i nazar 4a/32
e. -ine 52b/543

- ek-** bir şey ekmek
e. -se 46b/482
- eksun** ?
e. 44a/455
- el** el, yabancı
e. 48a/502
- el** el (bk. elg, elig)
e. -i 15b/153, 34a/352
e. -i-dür 34a/350
e. -i-ge 38a/392
e. -im-ni 14a/137
e. -in 42b/443
e. -inğ 32a/331
- elg** el (bk. elig, el)
e. -i 33a/339
- elif** (A.) elif
e. 3a/18, 3a/19, 3a/20, 3a/20, 3a/20, 3b/25
- elig** el (bk. elg, el)
e. 14a/137, 32a/331, 33b/347
e. -i 32b/336
e. -in 32a/328
- el-kışşa** (A.) neticede, sözün kıyası
e. 45a/467
- elma** elma
e. 47b/495
- elmās** (Yun.) elmas, bilinen kıymetli taş
e. 25b/261
- emānet** (A.) emanet
e. 38a/393
- emgek** emek
e. 6b/57

- emr** (A.) emir, buyruk; iş
e. 1b/4
e. -i 2a/10
- endişe** (F.) endişe, gam, düşünce
e. 8b/78, 9b/89
e. -ğa 31a/319
e. -leri 12a/117
e. -lerim 5a/41
e. -sidin 32a/329
e. -sini 31b/326
- envā'** (A.) çeşitler, türlüler
e. -ı fen 27a/279
- er-** ermek, ulaşmak
e. -di 33a/340
- er-** olmak, imek (cevherî fiil) (bk. **i-**, **ir-**)
e. -di 2a/5, 2b/15, 3b/26, 5a/39, 9b/89, 20a/200, 31b/326, 39a/401, 44b/462, 48a/498, 48a/500
e. -dim 24a/244
e. -señg 7a/63
e. -ür 2a/6, 10a/95, 11a/104, 13a/126, 13a/128, 16a/160, 16a/162, 17a/169, 20a/200, 20a/201, 20a/203, 20a/203, 20a/204, 20b/206, 29a/298, 30b/313, 31a/320, 36a/371, 36a/372, 37b/390, 42b/440, 47a/489, 47a/491, 50b/523, 53b/557
- er** er kişi, er, erkek, yiğit; adam, insan
e. 6b/57, 6b/58, 6b/59, 10a/97, 10a/97, 10a/97, 10a/97, 19b/196, 22a/222, 34a/350, 34a/352, 34b/355, 34b/356, 35a/362, 35a/363, 35a/364, 38a/396
e. -ge 6b/58, 35a/362
e. -ni 48a/501
- eren** "er" in çokluk şekli (daima çokluk eki ile kullanılır), er kişiler, yiğitler
e. -ler 44b/463, 52a/541
e. -ler-ge 44a/456
e. -ler-niñg 7a/59

erenlik	erkeklik, yiğitlik e. 36b/378
erķām	(A.) rakamlar, yazılar e. -ina 3b/24
erlik	erkeklik, mertlik, yiğitlik e. 27b/281, 36b/378 e. -i-de 46a/479
erre	(F.) testere, bıçkı e. 37a/382
erte	erte, sonra e. -ki-ler 48a/500
esās	(A.) esas, asıl, temel e. -ındağı 15a/149
esbāb	(A.) esbap, sebepler e. -ını 7a/64, 36b/380
eşer	(A.) eser, iz e. 11a/106
eşer	(A.) tesir e. 22a/224
esīr	(A.) esir, tutsak (bk. isīr) e. 31a/320
eski	eski (bk. iski) e. 51b/535
eşit-	işitmek e. -tim 8a/72
et-	etmek, yapmak (bk. it-) e. -ip 26a/265 e. -ti 2a/10

et	et (bk. it) e. -indin 45a/467
etekle-	eteğe bir şey doldurmak e. -p 14a/138
ev	ev (bk. iv, öy) e. 27b/282
evc	(A.) yüksek, doruk e. -ide 6b/54
evrād	(A.) evrat, dualar e. -ını 23a/235
evrül-	dönmek e. -e-dür 21a/211
evvel	(A.) önce, evvel e. 54a/558
eyā	(F.) ey! (ünlem) e. 36b/378, 50b/525
eye	sahip (bk. ige, iye) e. -si 10a/93, 24a/245, 26b/274, 28a/288 e. -sin 14b/142
eyle-	eylemek, etmek e. 47a/490 e. -di 8b/81
eyle	öyle e. 5b/45, 14a/139, 24a/243
eyyūb	(A.) Hz. Eyyūb peygamber (bk. şahıs adları) e. -ka 7a/62
ezel	(A.) ezel e. 32b/334 e. -din 46b/481

F

- fabr** (A.) övünme, iftihar
f. 17a/169
f. -ğına 47a/486
- fakır** (A.) fakirlik, yoksulluk
f. 17a/170, 24a/247
- fal** (A.) uğur
f. 12a/115
- falân** (A.fülân) falan, filân
f. 37a/381, 41b/430
- fark** (A.) fark
f. -ına 3a/18
- faş** (F.) faş, meydana çıkma
f. 44b/460
- fatiha** (A.) fatiha
f. 14b/143
- fatiha** (A.) başlangıç
f. -sı 12a/115
- fâyde** (A. fâ'ide) fayda (bk. fâyide)
f. -sini 10b/99
- fâyide** (A. fâ'ide) fayda (bk. fâyide)
f. -siz 30a/308
- fâyize** (A. fâ'ize) muradına ulaşan
f. 10a/96
- fazül** (A. fuzül) lüzumsuz, fazla şey veya söz
f. 44a/459
- fazüllük** lüzumsuzluk
f. -nı 45a/466

- felek** (A.) felek, gök yüzü
f. 6b/54, 6b/54, 14b/144, 22a/222, 23a/232, 29b/303,
35b/367, 35b/370
f. -i tünd hūyı 21a/211
- fenā** (A.) fena, yokluk
f. 24a/247
- fenī** (A.fennī) fene mensup, fen ile ilgili olan
f. -de 27a/279
- fer‘** (A.) bir aslın neticesi
f. 1b/4
- fer** (F.) kuvvet, iktidar
f. -i ferīdūn 28b/295
- ferāgat-perest** (A.F.) rahatına düşkün
f. 7a/61
- ferīdūn** (F.) Ferīdūn (bk. şahıs adları)
f. 48a/499
- fermān** (F.) ferman, buyruk
f. 13b/135
- ferzāneī** (F.) nefsanî bağlantılardan sıyrılmış olan bir derviş
f. 19b/197
- feth** (A.) fetih
f. 01, 28a/290
- fidā** (A.) feda
f. 52a/541
f. -sına 53a/550
- fi‘il** (A.fi‘l) iş, kâr
f. -ğa 10b/98
- fikr** (A.) fikir, düşünce
f. 6a/53, 8b/78, 15b/157
f. -i 29a/299

HAYDAR TILBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- firāk** (A.) firak, ayrılık
f. 30a/312
- firih** (peh.) çok
f. 38a/395
- firih** (peh.) güzel
f. 40b/421
- fünūn** (A.) fenler, ilimler
f. 29a/299
- fünūn-āferīn** (A.F.) ilim yaratıcı
f. 29a/299
- füsūn** (F.) sihir
f. 11b/112
- fütūh** (A.) gönül ferahlığı, ferahlanma
f. 34b/358
- fütüvvet** (A.) cömetlik, mertlik
f. 47b/494

Ğ G

- ğafil** (A.) gafil, gaflet içinde olan
ğ. 7a/60, 15b/155, 16b/164, 21b/221, 35b/365
- gaflet** (A.) gaflet, gafillik
ğ. 35b/365, 52b/542
- ğafür** (A.) gafür, bağışlayıcı, mağfiret eden
ğ. 02
- gâh** (F.) gâh, bazen
ğ. 6b/54, 6b/54, 6b/55, 6b/55, 18a/182
- ğalaṭ** (A.) galat, yanlış
ğ. 35a/363
ğ. -ın 35a/363
- ğâliye** (A.) güzel kokulu şey
ğ. 53a/552
- gam** (A.ğam[m]) gam, keder, tasa, kaygı
ğ. 2a/8, 5a/39, 6b/56, 7a/60, 30a/307, 30a/312,
36a/370, 36a/372, 40a/412, 53a/550, 53a/550
ğ. -ğa 53b/555
ğ. -ı 48a/501
ğ. -ın 29b/306
ğ. -ına 6b/55
- ğani** (A.) gani, zengin, varlıklı. Allah adlarından biridir
ğ. 24a/247, 37b/391, 47a/487, 49a/509
- ğarīb** (A.) garip, kimsesiz
ğ. 47a/488
- ğarīblik** gurbetlik, gariplik
ğ. -ta 32b/336
- ğavş** (A.) suya dalma, dalğışlık
ğ. 9b/90, 49b/514

- ğavvâş** (A.) dalgıç
ğ. -ğa 9b/88
- ğayb** (A.) gayb, göze görünmeyen
ğ. 2b/13, 2b/15, 16a/157, 29a/299, 32a/331
ğ. -ta 35b/368
- ğâyet** (A.) gayet, son, nihayet; fazla
ğ. -i 5b/47
ğ. -i bih-büdını 8a/70
ğ. -i-ne 29b/304
- ğayr** (A.) başka, gayri
ğ. 30b/313
ğ. -1 söz 4b/37
- ğayret** (A.) gayret, çabalama
ğ. 6b/56, 30a/311
- ğâzab** (A.) gazap, hiddet
ğ. -dın 010
- ğazni** (A. gazne) Gazne şehri
ğ. -de 23a/236, 23b/238
- gedâ** (F.) dilenci, yoksul
g. 20b/205
g. -yız 26a/266
- genc** (F.) hazine
g. 9b/91, 10a/93, 12a/119, 12b/120, 15b/155, 25a/258,
31a/323, 38b/398, 46b/485, 48a/499
g. -ini 4b/36
g. -ni 13a/129
- genc-fişânlık** hazine saçan
g. 14a/137
- gencîne** (F.) hazine
g. -i esrâr 30a/309

- ger** (F.) eğer
g. 05, 7b/65, 10a/95, 17b/174, 24a/248, 27b/286, 30a/312, 48a/500
- gerçi** (F.) her ne kadar, gerçi
g. 8b/78, 11a/105, 20b/207, 25a/259, 31a/321, 52a/540
- gerd** (F.) toz, toprak
g. 22a/224, 48b/503
g. -i-din 25b/262
g. -ini 51a/527, 51a/527
- gerdiş** (F.) dönüş, dönme
g. -i 35b/370
g. -idin 40a/412
g. -in 48a/502
- germ** (F.) sıcak
g. 42b/440
- gevher** (F.) cevher (bk. güher)
g. -i 10a/94
g. -i ma'nī 9b/89
g. -in 19b/199
- gevher-fürüş** (F.) cevher satan, cevahirci
g. 10a/96
- gez** (F.) ilgın ağacı
g. -ge 43a/447
- gez** (F.) arşın
g. 40a/417
- gezçi** ilgın ağacı yetiştiren kimse
g. -ge 43a/447
- gızā** (A.) gıda, insanı besleyen maddeler
g. 25a/258
- gızāb** (gāzāb?) ?
g. 48b/504

- gil** (F.) balçık, kil
g. 49b/514, 50a/522
- gireh** (F. girih) düğüm, bağ (bk. girih)
g. 24b/250
- girih** (F.) düğüm, bağ (bk. gireh)
g. 38a/395
- ğubār** (A.) toz
ğ. 45a/469, 49b/512
- ğubārī** (A.) tozla ilgili
ğ. 48b/503
- ğulğul** (A.) şamata, gürültü
ğ. -1 20b/207
- gūr** (F.) mezar, kabir
g. 5b/45, 50a/520
g. -ga 48a/497
- gūy** (F.) söz
g. 9a/82, 37a/383
- gūdār** (F. gūzār) geçirici, geçiren
g. 22a/225
- güder** (F. gūzer) geçme, geçiş
g. 16a/157, 23a/237, 32a/328, 41b/433, 44a/457
- güft** (F.) söz, lakırdı
g. 9a/82, 37a/383
- güher** (F.) cevher (bk. gevher)
g. 7b/69
g. -i 4a/31, 9b/91
g. -in 2b/11
g. -i şāh-vār 14a/138
g. -ni 9b/88

- göl** (F.) gül, çiçek
g. 35b/369
g. -i 20b/207
- göl-bâg** (F.) gülbank
g. -ını 12a/116
g. -i tiz 8b/79
- gülistân** (F.) gülistan, gül bahçesi
g. 24a/246
- göl-şeker** (F.A.) gül şekeri
g. 13a/126
- gümânlık** şüpheli
g. -ların 17a/172
- günâh** (F.) günah, suç
g. 2a/5, 37b/390
- günbed** (F.) kubbe
g. -i nilü-feri 11b/113
- güşâd** (F.) küşat, açılış
g. 35a/361
- güzend** (F. gezend) zarar, ziyan, afet
g. 36a/372, 52b/546

Ḥ Ḥ Ḥ

- ḥaber** (A.) haber, bilgi
ḥ. 4b/34, 16a/160, 45b/474
ḥ. -i 4b/35
- ḥabīb** (A.) sevgili
ḥ. -i ilāh 016
ḥ. -im 36b/379
- ḥacil** (A.) utanma, utanmış, mahcup
ḥ. 25a/255, 44b/464
- ḥak** (A.ḥakḳ) Hak, Tanrı
ḥ. 17a/171
ḥ. -nıḡ 02
- ḥak** (A.ḥakḳ) hak, bir insana ait olan şey
ḥ. -ın 38a/393
- ḥāk** (F.) toprak
ḥ. 49a/511
- ḥāk-niṣīn** (F.) toprakta oturan
ḥ. 22a/226
- ḥakīkat** (A.) hakikat, gerçek
ḥ. 27a/278
- ḥakīm** (A.) hakim
ḥ. 01, 02
- ḥāl** (A.) dert, keder, elem
ḥ. 50a/518
- ḥāl** (A.) hâl, durum; şimdiki zaman
ḥ. 26a/267, 39a/402, 40a/413, 41b/429
ḥ. -i 44b/465
ḥ. -ine 22b/232
ḥ. -ni 4b/33

halef	(A.) halef h. 5a/38
halife	(A.) halife h. 50b/525, 51a/529, 51a/531
halķ	(A.) halk h. 45a/466 h. -1 45b/472 h. -1-da 19a/194 h. -ına 9a/84
hall	(A.) hal, çözme h. -1 daķayıķ 28b/297
hām	(F.) boş h. 32a/329
hām-der	? h. 32a/328
hamīr	(A.) hamur h. 15b/153
hamiyyet	(A.) hamiyet h. -ni 2a/7
hāmūş	(F.) susmuş, sessiz h. 33b/346
hān	(F.) hükümdar, han h. -a 48a/500 h. -1 26b/272 h. -ına 31b/324
hancer	(A.) hançer, ucu sivri iki yanı keskin bıçak h. -i-niņg 27b/282
hār	(F.) diken h. 35b/369

ḥarāb	(A.) harap, viran, yıkık ḥ. 2a/6, 22b/228
ḥarābāt	(F.) meyhaneler ḥ. 9a/82
ḥarām	(A.) haram ḥ. 14b/141
ḥareket	(A.) hareket ḥ. 35b/370
ḥarf	(A.) harf ḥ. 3b/22, 3b/23, 36b/377 ḥ. -ı mu'ammā-sı 15a/151 ḥ. -ka 3b/23
ḥarḥaṣā	kargaşa ḥ. -lar-dın 22a/226
ḥarīdār	(F.) satın alıcı, müşteri ḥ. 37a/383, 41a/427 ḥ. -ğa 39b/410 ḥ. -ına 40b/423 ḥ. -nı 42b/441
ḥarīf	(A.) arkadaş, dost ḥ. 7b/65, 53b/556
ḥarīfāne	(A.F.) esnafça, herkes masraftan kendi hissesini vererek ortaklaşa yapılan ziyafet ḥ. 19b/198
ḥarīr	(A.) ipek ḥ. 47a/491
hārūn	(A.) Hārūn (bk. şahıs adları) h. 50b/524
ḥāş	(A.ḥāşş) mahsus; seçkin, saf ḥ. 7a/61, 9b/88, 45a/467

hâş	?		
	h. 44a/455		
hâşıl	(A.) hasıl, husule gelen, elde edilen		
	h. 21b/221		
	h. -ı 6a/52, 30b/313		
	h. -ına 42a/439		
	h. -ını 15a/150		
hâşiyet	(A.) hasiyet		
	h. -i-din 11a/106		
hasûd	(A.) hasut, kıskanç		
	h. 37b/387		
haşem	(A.) maiyet, hizmette bulunanlar; aile		
	h. 48a/499		
	h. -ine 44a/457		
haţ	(A. haţţ) yazı		
	h. 13a/127		
hâtem	(A.) Hâtem (bk. hâtem-i tayy) (bk. şa h ı s adları)		
	h. 45b/473		
	h. -ğa 44b/464		
	h. -i şâhib-ka bûl 44a/459		
hâtem-i tayy	(A.) Hâtem (bk. hâtem) (bk. şa h ı s adarı)		
	h. 44a/458		
haţır	(A.) gönül		
	h. -ım 12a/117		
hâtime	(A.) son		
	h. -ğa 12a/115		
hatm	(A.) bitirme, hitama erdirme		
	h. 03		

- havâ** (A.) hava
h. -sı 23b/239
- hâya-hûy** (F.) gürültü, patırtı
h. 9a/82
- ḥayâl** (A.) hayal
ḥ. 26b/270
- ḥaydar** (A.) Haydar (bk. şahıs adları)
h. -i şâhib-hüner 14a/140
- ḥaydar** (A.) cesur, yiğit adam
ḥ. 53b/555
- ḥaydar-i kerrâr** (A.) döne döne hamle eden, saldıran [Hz. Alî'nin vasıflarındandır]
ḥ. 28b/292
- ḥayf** (A.) yazık ki, heyhat
ḥ. 51a/526
- ḥayr** (A.) hayır, iyilik
ḥ. 43b/453, 46b/484, 53a/551
- ḥayr-ḥ^vâh** (A.F.) iyilik sever, herkesin iyiliğini isteyen
ḥ. 46b/484
- ḥazân** (F.) son bahar, güz
ḥ. 43b/455
- ḥâzır** (A.) hazır, göz önünde bulunan
h. 43a/445
- hazm** (A.) hazım
h. 9a/86
- hazret** (A.) hazret (saygı sözü)
h. -i 'izzet 29b/307
- hebâ** (A.) yok yere, boş, nafîle
h. 4b/36
- heder** (A.) boşa gitme, yok yere giden şey
h. 4b/36

- hefte** (F.) hafta
h. 40a/414
- helâk** (A.) helâk
h. 53a/548
- helâl** (A.) helâl
h. 9a/85, 36b/378, 46a/478
- helvâ** (A.) helva
h. -nı 9a/86
- hem** (F.) hem, aynı zamanda, ve, beraber, da, de
h. 11a/109, 15a/148, 18b/187, 25b/263, 25b/263,
30a/311, 37a/385, 40a/417, 41a/425, 41a/426, 42a/436,
45b/476
h. çü 49b/517
- hemân** (F.) hemen, derhal, o anda, çarçabuk
h. 33a/340, 33a/340
- hem-dem** (F.) canciğer arkadaş
h. -i 25b/263, 27a/276
- hem-dest** (F.) ortak, kuvvet ve kudrette beraber olan
h. 7a/62
- hem-ķadem** (F.A.) arkadaş, yoldaş
h. 2a/8
- hem-nefes** (F.A.) arkadaş
h. 5a/39, 22b/231, 35a/362
h. -i 25b/263
h. -i cān-ı pāk 53a/548
- hem-niķest** (F.) beraber oturan, birlikte oturan
h. 50b/524
- hem-sāye** (F.) komşu
h. -si 3a/19

- hem-sebak** (F.A.) ders arkadaşı, beraber ders okuyan
h. 26a/268
- hem-tabak** (F.A.) tabak arkadaşı
h. 26a/268
- hem-vâr** (F.) düz yer
h. 40b/422, 41a/426, 42a/437
- hengâme** (F.) hengame, gürültü, kavga
h. 8b/81
h. -de 2b/13
- henüz** (F.) henüz, daha (bk. **hinüz**)
h. 5b/43
- her** (F.) her
h. 02, 03, 04, 4b/35, 4b/37, 5b/47, 5b/47, 6a/49, 6a/49,
9b/92, 10a/94, 10a/96, 14a/141, 15a/150, 16a/159,
16a/159, 17a/169, 19b/196, 23b/240, 24b/250, 25b/260,
27a/279, 29a/300, 29b/304, 30b/318, 35a/363, 36a/372,
36b/376, 37a/385, 37b/390, 38b/400, 39a/405, 39b/409,
40a/416, 40a/416, 41b/434, 42b/444, 43b/455, 44b/461,
47b/492, 48b/506
- hergiz** (F.) asla
h. 17b/176, 21a/213, 25a/257
- herze** (F.) herze, saçma
h. 21b/216
h. -i bî-ma'rifet 10a/95
- hevâ** (A.) heves, istek, arzu
h. 17a/170, 29a/301
- hevâdârlık** dostluk
h. 7b/68
- heves** (A.) heves, gelip geçici arzu
h. 8b/77, 17a/170, 29b/304

heybet	(F.) heybet h. -i-din 28a/291
hezâr	(A.) bülbül h. 17b/175
hıçâlet	(A.hıçâlet) utanma, utangaçlıkla şaşırma h. 21a/216, 42a/438
hıdmet-pedîr	(A.F.hıdmet-pezîr) hizmet edebilir h. 28b/293
hıred-mend	(F.) akıllı h. 35a/363
hırş	(A.) hırs, sonu gelmeyen arzu, istek h. 17a/170
hışâl	(A.) huylar, tabiatlar, ahlâklar h. -ı şeni' 1b/2
hızr	(A.) Hızır Aleyhisselâm (bk. şahıs adları) h. 26a/268, 36a/371
hicr	(A.) ayrılık h. 29b/306
hiç	(F.) hiç h. 014, 2a/6, 9b/92, 15a/148, 18b/185, 19a/194, 23a/234, 32b/337, 34b/354, 35a/361, 35a/361, 46a/477
hikmet	(A.) hikmet h. 10b/102, 15b/153 h. -i yunan 27a/280
hilâfet	(A.) hilâfet, halifelik h. 50b/524
hil'at	(A.) hilat h. 15a/149 h. -ım 51b/535 h. -ka 47b/493

- hîle** (A.) hile, aldatma
h. 18a/181
- himâyet** (A.) korunma
h. -ka 2a/7
- himmet** (A.) himmet, gayret
h. 25b/264, 34a/350, 34a/351, 34a/352, 34a/352,
34b/354, 34b/355
h. -i 23a/232, 31b/327, 44a/456
h. -i 'âlî 32a/330
h. -i-ne 28a/290
h. -irîg 14b/146
- himmet-'âlî** (A.) yüce himmet
h. 33b/347
- hinüz** (F.henüz) henüz, daha (bk. henüz)
h. 44b/462
- hîre** (F.) saçma
h. 17a/172
- hîsâb** (A.) hesap (bk. hîsîb)
h. 42b/442
- hîsîb** (A. hîsâb) hesap (bk. hîsâb)
h. 22a/222
- hîz** (F. -hîz) sıçrıyan, kalkan
h. 8b/79, 12b/122
- hizber** (A.) arslan
h. 27b/282
- höd** (F.) kendi, bizzat
h. 2a/8, 17b/174, 21a/211, 39b/408
- hön** (F.hVân.) sofra (bk. hVân)
h. -ı şafâ 9a/84

hoş	(F.) hoş, güzel, iyi h. 7a/60, 8b/80, 20a/200, 20a/202, 20a/205, 20b/208, 32b/338, 33b/346 h. -dur 20b/207, 44a/456, 48b/507
hoşluğ	hoşluk h. -1 20a/201, 20a/201
hoten	(F.) Hoten, Türkistanda bir şehir adı h. 45a/468
hudā	(F.) Tanrı h. 32b/337
hufte	(F.) uyumuş h. 41b/432
hulk	(A.) huy, tabiat, yaratılış h. -ı hasen 27a/279 h. -u kerem 47b/492
hünāb	(F.hün-āb) göz yaşı h. 25a/258
hursend	(F.) kanaat eden, yetinen h. 37b/388
hurūc	(A.) ayaklanma h. 31b/325
hurūş	(F.) coşma, gürültü h. 11a/105, 12a/118, 30a/308
huşk	(F.) kuru h. 6a/53
hūş-yār	(F.) akıllı, akli kendisine yār olan h. 13a/130, 20b/208, 37a/385
huṭbe	(A.) hutbe h. 28a/290

- hūy** (F.) huy, ahlâk, tabiat
 h. -i zîst 43b/451
- huzūr** (A.) huzur, rahat; yan
 h. 6b/57
 h. -ında 21a/216
- hüküm** (A.) hüküm, karar
 h. -i 10b/98, 32b/334
 h. -ine 27b/285
- hümâ** (F.) hümâ, devlet kuşu (bk. hümây)
 h. 11a/106
- hümây** (F.) hümâ, devlet kuşu (bk. hümâ)
 h. 28b/294
- hüner** (F.) hüner, marifet
 h. 13b/134, 14a/140, 28b/296, 28b/296
 h. -din 13b/132
 h. -ler-de 28a/288
- hüsrev** (F.) padişah, hükümdar
 h. -i 45a/468
 h. -i iklîm-gîr 28a/288
- hVāce** (F.) hoca, efendi
 h. 10a/94, 19a/194, 38a/394, 39b/411, 40a/417,
 40b/420, 40b/423, 41a/424, 42b/443, 45a/466
 h. -i âşüfte-dil 42a/438
 h. -i bezzâz 38b/399
 h. -i şâhib-kerem 39b/412
- hVāce-dâş** (F. hVāce-tâş) bir efendinin kapı yoldaşı
 h. 20b/206
- hVān** (F.) yemek sofrası (bk. hōn)
 h. 46b/481
- hVār** (F.) hor, hakir, aşağı
 h. 40a/415, 46b/483, 48a/501
- hVāst** (F.) arzu, istek, meyil
 h. 13a/128, 36a/375

I

ıktidā (A.) uyma
1. 7a/63

ır şarkı
1. -dur 11b/112

'ışk (A.) aşk, şiddetli sevgi
1. 2b/13, 8b/76, 15a/147, 25b/263, 25b/263, 30b/317,
31a/318, 31a/319, 52b/544, 53a/550
1. -mı 30b/318, 31a/318
1. -ta 30b/315

'ızırāb (A.) ıstırap, acı, elem
1. 50a/518

İ

- i-** imek, olmak (cevherî fiil) (bk. er-, ir-)
- i. -di 08, 1b/2, 1b/3, 2a/5, 4a/27, 10b/101, 11a/109, 11a/109, 15a/148, 23a/237, 26b/271, 29b/306, 31b/325, 32a/327, 33a/338, 35a/360, 42a/435, 52b/546
- i. -dim 5a/39, 50a/519, 50a/519
- i. -dirîng 15a/148, 21b/221, 24a/244
- i. -geç 41b/432
- i. -miş 44a/456
- i. -se 4b/34, 7b/65, 9b/92, 13a/128, 14a/137, 15a/147, 15a/147, 16b/165, 16b/165, 16b/166, 17a/168, 18b/184, 19a/190, 22a/223, 30a/311, 31a/319, 32a/331, 46b/486, 47a/486
- i. -señg 6b/59, 7a/60, 16b/166, 22a/222, 34a/353, 35b/366, 36b/377, 47a/490, 47a/490, 53b/558
- 'ibâdet** (A.) ibadet
- i. 2a/9, 18a/182, 19b/195
- 'ibâret** (A.) ibare, söyleyiş
- i. -siz 25a/259
- ibrîk** (A.) ibrik, su kabı
- i. 22b/230
- icâzet** (A.) icazet, izin
- i. 41b/430
- iç-** içmek
- i. -eyin 49b/515
- i. -ip 14b/142
- i. -se 47a/489
- iç** iç
- i. 39b/409
- i. -ide 5b/48, 20a/202, 24b/249, 26a/268, 26a/268, 28b/292, 28b/292, 29b/306, 33a/338, 35a/360, 38b/398, 39a/402, 41b/430, 42a/438, 52b/545, 53a/549

- i. -inde 2b/15, 9a/82, 33b/348, 36a/371, 38a/395, 50a/521
i. -i-niŋ 12b/120
i. -ki-ge 31a/322, 31a/323
i. -kini 31a/323
- içike** abla
i. -niŋ-niŋ 17b/178
- içre** içinde
i. 2a/7, 2b/12, 14b/144, 22a/224, 27b/282, 29a/299, 29a/300, 29b/305, 30a/312, 36a/370, 40b/421, 50a/522
- idi** Rab
i. 010
i. -m 09
- ‘ifrīt** (A.) ifrit, zararlı ve korkunç mitolojik mahluk
i. -ni 49b/513
- ige** sahip (bk. eye, iye)
i. -si 50b/525
i. -si-din 14b/143
- igri** eğri
i. 37a/381
- ihtisāb** (A.) hesap sorma
i. 42b/442
- ihtisāş** (A.) ihtisas, uzmanlık
i. 38b/400
- ihtiyār** (A.) irade, seçme, tercih
i. 13b/130, 18b/184, 20a/202, 38a/394
- iken** iken, -dığı/-diği hâlde (bk. ikin)
i. 41a/427
- iki** iki (2) (bk. ikki)
i. 14b/144, 15b/152, 19a/190, 26b/272, 27a/280, 39a/402, 40a/414, 40a/417

ikin	iken, -dığı/-diği hâlde (bk. iken) i. 46a/478
ikki	iki (2) (bk. iki) i. 9a/84, 19b/198
iklîm	(A.) iklim, ÷lke, diyar i. 14a/139
iklîm-gîr	(A.F.) ÷lke tutan i. 28b/293
il	halk; ÷lke i. 10b/99, 20a/202, 34a/349, 46b/483 i. -de 21b/218 i. -ge 7b/65, 34b/358 i. -indin 19a/190
ilâh	(A.) Tanrı i. 2a/5
ile	ile (bk. ilen, bile, bilen, birle) i. 7a/62, 12a/114, 15a/146, 28b/293, 33b/345, 42b/441, 44a/460, 52b/546
ilen	ile (bk. ile, bile, bilen, birle) i. 3b/25
iley	ön, huzur i. -im-ge 39a/405
ilgeri	ileri i. 37a/382
ilhâm	(A.) ilham i. 13b/132
ilin-	? i. -sem 51b/534
illâ	(A) ... dan/den başka i. 26a/266

‘ilm	(A.) ilim, bilgi, bilim i. 2b/14, 25b/265 i. -de 27a/278
ilt-	götürmek, yöneltmek i. -ür 32a/327, 48a/497
iltifat	(A.) iltifat i. 23a/234
‘ilviyât	(A. ‘ulviyyât) ma’nevî yükseklikler, yücelikler i. 29a/298
imâm	(A.) imam i. -i 46a/480
‘imâret	(A.) imaret, yoksullara yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu i. 23b/239
imdi	şimdi i. 16b/165, 24a/246, 30a/312, 42b/440, 46b/485
imes	değil i. 37b/391, 39b/409, 39b/409, 46b/484 i. [s]en 7b/69
imgek	zahmet, eziyet i. -leri-din 19a/191 i. -te 34b/356
imgen-	ızdırap çekmek i. -ip 5b/47
imkân	(A.) imkân i. 29a/301
imlâ	(A.) imlâ i. 4a/28
imle-	imlemek, ima etmek i. -di 4a/28

- imtizâc** (A.) uyum, uygunluk
i. 3a/18
- 'inân** (A.) dizgin, idare etme
i. 19a/190
- 'inâyet** (A.) inayet, lütuf
i. 12a/119, 12b/119
i. -ni 2a/7
- inçke** ince
i. 40b/422
- intizâr** (A.) intizar, bekleme, gözleme
i. 40a/415
- ir-** olmak, imek (cevherî fiil) (bk. **i-**, **er-**)
i. -ür 2a/8, 16a/158, 35a/363, 35a/363, 47b/493,
47b/493, 49b/512, 49b/512, 51b/535, 52a/540, 52b/547,
53a/548, 53a/549, 53b/556
- 'îsâ** (A.) Hz. İsâ peygamber (bk. **'îsî**) (bk. ş a h ı s
adları)
i. 25b/261
- 'îsî** (A.) Hz. İsâ peygamber (bk. **'îsâ**) (bk. ş a h ı s
adları)
i. 26a/268
- isîr** (A.esîr) esir (bk. **esîr**)
i. 46b/483
- iskâ** (A.) sulama, suvarma, su verme
i. -ğa 21a/214
- iskender** İskender (bk. şahıs adları)
i. -i dârâ-şaşem 26b/273
- iski** eski (bk. eski)
i. 5b/43, 17b/174

ism	(A.) isim, ad i. 3a/20, 15a/151 i. -din 4a/27
iste-	istemek i. -r 30b/314 i. -se 10a/94
iş	iş i. 04, 04, 17b/176, 17b/176, 18a/183, 19b/196, 24b/253, 35a/361, 35a/361 i. -din 33b/345 i. -i 20a/203, 25a/257, 35a/361, 39b/408 i. -i-din 32b/335, 34a/353 i. -in 7a/59, 48a/502, 52b/542 i. -iñg 8a/70, 17b/174, 53a/551 i. -ini 33b/345, 38b/399 i. -ke 17b/175 i. -ni 02, 03
işik	kapı i. -in 12a/119
işle-	işlemek, yapmak i. -gin 7a/59
işlemek	işleme, yapma i. -e 19b/196
iştah	(A. iştihā') iştah i. -i 9a/85
it-	etmek, yapmak (bk. et-) i. 17a/171, 17a/171, 37a/382, 44b/461 i. -e 38b/397 i. -e bilgey 53a/549 i. -er 2a/5, 38a/394, 46b/483, 46b/483, 52a/540

- i. -eyin 23b/240
i. -ip 5a/41, 5a/41, 6b/54, 6b/54, 18a/183, 30a/309, 30a/309, 30a/311, 33b/345, 33b/346, 33b/346, 37a/381
i. -key 24b/253, 28b/294, 35b/367
i. -me 36a/375
i. -sem 24a/248
i. -ti 22a/224, 31b/325
i. -tim 9a/85
i. -tiŋg 42a/436
- it** et (bk. et)
i. 45b/471
i. -i 18b/188
- it** it, köpek
i. 46b/483
i. -ler 48b/506
- 'itâb** (A.) itap, azarlama, tersleme
i. 23b/242
- itek** etek
i. 14b/146, 22a/226
i. -in 34a/352, 52b/544
i. -ine 43b/453
i. -ini 31b/327
- i'tibâr** (A.) itibar, değer, şeref
i. 18b/184, 20a/202
- i'tikâd** (A.) itikat
i. 11a/104
- i'timîd** (A.) itimat, güvenç, güven,
i. 21a/215, 32b/335, 39b/411
- itlik** itlik, köpeklik
i. -i 17b/173
- ittifak** (A.) ittifak, birleşme, uyuşma
i. 51b/533
- ittiḥâ** (A.iddi'a) iddia
i. 43a/447

- iv** ev (bk. ev, öy)
i. 50a/520
i. -i-de 50b/524
i. -ine 25a/255, 40b/418
i. -i-niñg 3a/17, 3a/17
- ‘ivaz** (A.) bedel, karşılık
i. 43a/445
i. -in 46a/477, 46b/482
- iy** ey! (ünlem) (bk. ay)
i. 6b/57, 7b/66, 13a/130, 14b/144, 15a/148, 16b/164, 19a/195, 20a/200, 20b/208, 21a/213, 21b/218, 21b/219, 21b/221, 23b/241, 24b/249, 24b/252, 34a/353, 34b/354, 34b/354, 35a/362, 35b/366, 37a/381, 37a/385, 39b/412, 40b/420, 41b/430, 42b/440, 42b/442, 44a/459, 44b/461, 49a/510, 50a/521, 51a/530, 52a/538, 53a/551, 53b/556, 53b/557
- iy-** <ay- söylemek, demek
i. -dı-lar 21b/221
- iyē** sahip (bk. eye, ige)
i. -si 013
i. -sidür 09
- iyt-** <ayt- söylemek, demek
i. -er 26a/266
i. -қан 25a/259
- iz** iz
i. -i 51a/526
i. -im-din 13a/128
- ‘izār** (A.) yanak
i. 49b/512
- izhār** (A.) izhar
i. -ını 3a/16
- iztivāc** (A. izdivāc) izdivaç
i. 3b/24
- ‘izz** (A.) ululuk
i. 010

ĶĶ

- Ķabŭl** (A.) kabul
Ķ. 14a/138, 34a/353, 36b/377
- Ķaçan** ne zaman
Ķ. 18b/185
- Ķaçur-** kaçırmaq
Ķ. -mağıl 52b/544
- Ķadem** (A.) kadem, adım, ayak
Ķ. 8a/71, 9b/87, 13a/127, 19b/197, 52a/540, 54a/558
Ķ. -in 36a/374
Ķ. -inđ 47a/486
- Ķadr** (A.) kadir, değer, kıymet
Ķ. -ını 30b/316
- Ķaf** (A.) Kaf dağı, masallarda, zŭmrŭd-i anka kuşunun yaşadığı rivayet olunan dağ
Ķ. -da 27b/283
- Ķafe** (A.kaffe) bŭtŭn
Ķ. 43a/449
- Ķafes** (A.) kafes
Ķ. 25a/254
Ķ. -Ķa 31a/320
- Ķafile** (A.) kafele
Ķ. 45b/472
Ķ. -i berr-i 'arab-tın 44a/457
Ķ. -niđđ 44a/459
- Ķafir** (A.) kâfir, Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden
Ķ. -i 41b/432
- Ķafiye** (A.) kafiye
Ķ. 3b/25

- ķahr** (A.) kaħır, mahvetme, helâk etme
ķ. 2a/5, 28b/293, 50a/517
ķ. -1 27b/286
- ķaħt-ħ^vah** (A.F.) kıtlık isteyen, kuraklık isteyen
ķ. 37b/390
- ķā'ide** (A.) kaide
ķ. -sin 13b/131
- ķal-** kalmak, bulunmak
ķ. -dı 21b/220, 25a/254, 32b/334, 32b/336,
35b/368, 42a/438
ķ. -ğay 5a/38
ķ. -ma 2a/7
ķ. -madı 18b/184, 22a/224, 36a/370
ķ. -mas 34b/357
ķ. -ur 38a/392
- ķāl** (A.) söz
ķ. -nı 4b/33
- ķalb** (A.) sahte
ķ. -i-nı 43a/449
- ķal'e** (A.) kale
ķ. -i elbürz 28a/291
- ķalem** (A.) kalem
ķ. 7b/67, 9b/87, 12a/114, 13a/127, 22b/231
ķ. -niğ 2b/10
- ķām** (F.) arzu, istek
ķ. 8b/81
ķ. -i dil 20a/202
- ķāmet** (A.) boy, kamet
ķ. -i-niğ 3a/19
- ķān** (F.) maden, kaynak, menba
ķ. 9b/89, 10a/93, 52b/545
ķ. -1 'aṭā 28a/289

	k. -i kerem 015
	k. -nı 9b/90
kan	kan k. 21a/212, 48a/502 k. -ın 17b/178 k. -ıng 47a/489 k. -uma 6a/51
kanâ'at	(A.) kanaat, kısmetine razı olma k. 17a/169 k. -nı 17a/170
kanı	hani, nerede k. 7b/70, 18b/189, 19b/197, 20a/205, 20b/205, 21b/221, 48a/498, 53a/552
kâni'	(A.) kanaat eden k. 37b/388
kânî	(A. ğanî) gani, zengin k. -lar-ğa 37b/387
kap-	kapmak k. -kay 18a/182
kara	kara, siyah k. 12b/122, 46b/485, 47a/491, 48b/503, 48b/505
karâr	(A.) devamlılık, süreklilik k. 50a/521
karı	yaşlı, ihtiyar k. 22b/229
karılık	yaşlılık, ihtiyarlık k. 20b/207
karın	karın k. -i (karnı) 51a/530
karîn	(A.) yakın k. 29a/299

kâr-sâz	(F.) iş işleyen, becerikli k. 28a/290
kârvân	(F.) kervan, kabile k. 17a/167, 45b/476
karz	(A.) borç k. 45b/475
kaşd	(A.) kasıt, (kötü) niyet k. 6a/51 k. -i cān 18a/179
kâsib	(A.) kazanmak için çalışan k. -i şâhib-‘ayāl 36b/378
kaḫ	(A.) bitirme, sona erdirme, kat k. 2a/10, 24b/251
kat	kat, yan, huzur k. 39a/402 k. -i-dın 29b/307 k. -ina 41b/429 k. -ında 22b/229
katıg	katı, sert k. 37a/383
katkuçı	ilâve edici, ilâve eden k. 37b/389
katla	defa, kez k. 33b/344
ka v-	kovmak k. -mañgız 14b/142
ka y	hangi k. 24b/251

- ķayda** nerede
 ķ. 16a/158, 21b/221, 32a/327, 39b/410
 ķ. -ġı 5a/41
- ķāyim-maķām** (A. ķā'im-maķām) birinin yerine geķen
 ķ. 35a/360
- ķaysı** hangi
 ķ. 20b/209, 39b/410
- ķaz-** kazmak
 ķ. -ıp 9b/90
- ķazā** (A.) kaza
 ķ. -sı 32a/328
- ķazan** kazan
 ķ. 11a/105
- ķazġan-** kazanmak
 ķ. -a bilge(y) 9b/91
 ķ. -dım 14a/141
- ķāzī** (A.) kadı
 ķ. 17a/171
- ķebāb** (A.) kebab
 ķ. 5a/40
- ķefen** (A.) kefen
 ķ. 5b/45
- ķefş** (F.) ayakkabı, pabuķ
 ķ. 22b/230, 51a/527, 51a/528, 51b/534
 ķ. -i 51b/532
 ķ. -im 51b/535
 ķ. -ni 51a/528, 51a/529
- ķel-** gelmek (bk. ķil-)
 ķ. -di 41b/429
 ķ. -dım 14a/138
- ķelām** (A.) ķelām, söz
 ķ. -ı ķelīm 26a/269

keltür-	getirmek (bk. kiltür-) k. -düm 40a/414 k. -se 10b/98
kem	(F.) eksik, az k. 40a/417, 42b/441, 43b/454
kemâl	(A.) kemal k. 28b/296, 29a/300
kemend	(F.) kement k. 24b/249
kenâr	(F.) kenar k. 22a/225
kepek	kepek k. 37b/389
kerek	gerek, ihtiyaç (bk. kirek) k. 6b/57, 10a/93, 10a/93, 11a/107, 11a/108, 11b/110, 19b/196, 30b/315, 32a/327, 35a/364, 37a/384, 39b/407, 40b/421, 47b/494, 47b/494
kerem	(A.) bağış, cömertlik k. 44a/456, 44b/460 k. -in 2a/6, 44b/465
kes-	kesmek k. -ti 32a/329
kesit	(A. kesid) her şeyin aşağısı k. 35b/366
keşf	(A.) keşif, ortaya çıkarma k. 1b/4 k. -i hâkâyık 29a/297
keten	(A.kettân) keten (bk. kettân) k. 41a/428, 47a/491 k. -din 40b/421, 42a/436

kettân	(A.) keten (bk. keten) k. 41a/425
kevkebe	(F.) gösteriş k. 20a/202
kevn	(A.) var olma, varlık k. 15b/152
key-	giymek (bk. kiy-) k. -gen 38a/392
key	(F.) büyük hükümdar k. -de 11a/106
keyfiyet	(A. keyfiyyet) keyfiyet k. -in 45b/472
keyik	geyik k. -ler-ge 27b/282
keyin	sonra, geri k. 37a/382
kez-	gezmek, dolaşmak (bk. kiz-) k. -er 19a/192 k. -eyin 24a/248
kez	kez, defa k. 32b/335
ķıl-	kılmak, etmek, yapmak ķ. 03, 05, 7a/63, 12b/124, 15b/157, 16a/157, 16b/166, 16b/166, 17b/174, 22a/223, 31a/319, 34a/353, 36b/377, 47a/490, 49b/514 ķ. -a 8b/80, 12a/117, 22b/227 ķ. -a bilge 24b/251 ķ. -a bilmen 31a/320 ķ. -a bilmese 9a/86 ķ. -a-dur 30a/308

- ķ. -ayın 51b/531
ķ. -dı 08, 010, 012, 016, 2b/14, 4b/36, 8b/79, 12a/116, 12b/121, 15b/153, 22b/228, 23a/235, 23a/235, 23b/242, 24a/245, 26b/271, 30a/307, 32a/328, 33a/341, 35b/370, 38b/398, 41a/427, 42b/443, 44a/457, 49a/509, 50a/517, 50a/520, 50a/522
ķ. -dım 9b/87, 9b/90, 14b/141, 41b/433
ķ. -dınđ 21b/220, 30a/311, 32a/330, 44a/460
ķ. -đa 24b/251
ķ. -đıl 18b/187, 52a/541
ķ. -đın 7a/64
ķ. -ıban 8b/81, 24b/254, 26a/266, 39b/411
ķ. -ıp 1b/1, 2b/12, 3b/24, 5b/42, 6a/49, 6a/49, 6a/51, 12b/122, 16a/159, 16a/161, 38b/401, 40a/414, 42a/439, 43b/452, 50a/518
ķ. -ıp-tur 51b/533
ķ. -ma 7b/67, 17b/176, 23b/241, 35b/367, 35b/369, 37a/383, 43b/452, 53b/558
ķ. -madı 23a/234, 24a/247
ķ. -mağay 27b/282
ķ. -mas 23a/237
ķ. -masa 52b/546
ķ. -may 31b/326
ķ. -sa 2a/5, 10a/96, 14a/138, 27b/285, 28a/287, 29b/304
ķ. -sun 46a/478
ķ. -ur 013, 7a/63, 10b/100, 11a/105, 18a/179, 18a/180, 24a/246, 24b/253, 28b/297, 29a/297, 29b/303, 36a/373, 41a/423, 42b/442, 48a/501, 51a/527, 51b/534
ķ. -urlar 25b/262

ķıl

ķıl

ķ. -nı 39a/401

ķılıķ

karakter, huy, ahlâk

ķ. -tur 43b/451

ķılmaķ

yapma, etme, kılma

ķ. 19b/196, 22a/222

kına-	kınamak k. 17b/173
kırk	kırk (40) k. 15b/153
kısmet	(A.) kısmet k. -i-din 37b/391
kışsa	(A.) hikâye, kissa k. 7b/67
kış	kış k. 22b/227, 23b/239, 24a/245, 24a/246 k. -1 18b/186
kıyat	Kıyat (kabile adı) k. 26b/274
kıymet	(A.) kıymet, değer k. 52b/545 k. -i 34b/357 k. -in 4a/31
ki	(F.) ki (bağlama edatı) k. 06, 2a/9, 2a/9, 4a/31, 4b/33, 4b/33, 4b/37, 5b/45, 8a/71, 8a/71, 9b/87, 12a/114, 12b/122, 13a/129, 13a/129, 14a/136, 14a/139, 14a/141, 14b/146, 15a/148, 15a/150, 15b/155, 16a/158, 17b/173, 18b/186, 19a/190, 19a/191, 20b/207, 21a/212, 21a/214, 21b/217, 21b/217, 23b/243, 24a/243, 24a/244, 24a/246, 24b/253, 26b/270, 27b/283, 29b/304, 29b/306, 30b/314, 30b/316, 31a/322, 31a/322, 33a/339, 34a/351, 35a/361, 35b/367, 36a/372, 36a/375, 36b/376, 36b/379, 37a/385, 37a/386, 37b/391, 37b/391, 38a/394, 39b/408, 39b/408, 40b/421, 41a/424, 41b/433, 42b/440, 43a/445, 43a/446, 43a/447, 43b/454, 44b/465, 45b/472, 45b/476, 46a/479, 46b/482, 46b/484, 46b/484, 46b/485, 47a/487, 47a/488, 47a/488, 47b/493, 48a/498, 48a/502, 48b/503, 48b/506, 48b/507, 50b/523, 50b/525, 51b/533, 52a/538, 52b/542, 52b/542, 53b/554, 53b/556, 53b/557

kibi	gibi k. 35b/367, 46b/483
kiç-	geçmek k. 21a/215 k. -ken 7a/59
kiçe	gece k. 5a/39, 45a/467, 45b/473, 50b/524
kiçelik	gecelik k. 21a/215
kil-	gelmek (bk. kel-) k. -di 12a/115, 23a/235, 24b/252, 29b/307, 33a/340, 33a/343, 40b/420, 45b/474 k. -dük 24a/243 k. -gülük 52a/539 k. -mes 23a/237 k. -mese 20b/207 k. -se 11b/111, 24b/251 k. -sün 54a/564
kil	(F.) balçık, çamur, kıl k. -i 15b/153
kilmek	gelme k. 23a/237 k. -i-niğ 45b/472 k. -te 23a/236
kiltür-	getirmek (bk. keltür-) k. 49b/514 k. -di 26b/270 k. -di-ler 49b/516 k. -üp 40a/417
kim	ki (bağlama edatı) k. 04, 2a/6, 4b/36, 7b/70, 8a/72, 8b/78, 8b/79, 10a/96, 11a/104, 13a/128, 13a/128, 13b/130, 14a/140, 16a/158, 16a/160, 16a/161, 16a/161, 16b/163, 20b/206, 20b/208,

20b/209, 22a/224, 24b/252, 25b/260, 25b/261, 30a/308,
31a/320, 31b/324, 32a/330, 32a/332, 35b/369, 36a/371,
36b/378, 39a/405, 39b/407, 39b/412, 40a/416, 40b/420,
41b/431, 42a/435, 42a/436, 42b/442, 42b/443, 42b/444,
44a/459, 44b/463, 44b/465, 45b/473, 45b/474, 46a/478,
47a/489, 48b/504, 49a/510, 49a/511, 51b/534

- kim** kim, kimse, kişi
k. 2a/8, 7b/68, 7b/68, 10b/101, 11a/107, 11a/108,
17a/169, 20b/208, 20b/210, 20b/210, 21a/213, 21b/218,
30b/313, 37a/384, 37b/390, 46a/479, 46b/482, 51a/528,
51a/528, 52b/547, 53a/548, 53a/549, 53a/551, 53b/556
k. -deki 9a/85
k. -din 43a/449
k. -e 35b/368
k. -ge 34a/351, 35a/361
- kīn** (F.) kin, gizli düşmanlık
k. 28b/292
- kīne-ḡvāh** (F.) öc almak isteyen, kinci
k. 40b/419
- kiḡ** geniş
k. 5b/46
- kip** örnek, kalıp
k. -i 43a/449
- kir-** girmek
k. 16b/165
k. -di 38b/398, 45b/473
k. -eyin 41b/430
- kirdigār** (F.kird-gār) Allah
k. 09
- kirek** gerek, ihtiyaç (bk.kerek)
k. 11a/108, 17a/169, 19b/196, 38a/394, 53b/554,
53b/554, 53b/555, 53b/555
k. -in 013

kis-	kesmek k. -mes 46b/485 k. -ti 39b/411
kīse	(F.) kese k. -de 38a/395
kişi	kişi k. 4b/36, 9b/91, 18b/186, 19a/193, 19a/194, 23a/236, 23a/237, 25a/257, 31b/324, 32b/337, 34a/352, 34b/356, 36a/370, 39b/408, 44b/465 k. -ge 6b/58, 18a/179, 22a/224, 34b/355 k. -ler 19a/191, 37a/386 k. -ni 18b/185 k. -niŋg 49a/511 k. -sige 18b/189
kişver	(F.) iklim, ülke k. 33b/348 k. -im 52a/537
kit-	gitmek k. 23a/234, 53a/551 k. -ip 25b/265 k. -sün 54a/565 k. -ti 25a/255
kitküçi	giden k. 24a/243
kitmek	gitme k. 20a/203
kiy-	giymek k. -ü 51a/527
kiz-	gezmek, dolaşmak (bk. kez-) k. -dim 41b/434 k. -er 25a/259, 31b/326 k. -gey 19a/194 k. -ip 6a/53

- kizlegüçi** gizleyen, gizleyici
k. -de 4b/34
- kol-** dilemek
k. -uñg 46a/478
- kol** el
k. -ı 12a/119
k. -uñg 18a/182, 43b/453
- kop-** kalkmak, ayağa kalkmak, kopmak, meydana gelmek
k. -a 40b/418
k. -kan 49b/512
k. -kay 28a/286
k. -tı 25a/255
k. -tum 14a/137
- kopar-** koparmak
k. -gay 27b/285
- kopuz** kopuz, saz
k. 13a/125
- kork-** korkmak
k. -ar 53b/558
k. -uşdı-lar 44a/458
- kostantiniyye** Kostantiniyye (İstanbul)
k. -de 54a/567
- koy-** koymak, bırakmak
k. 7b/66, 17a/172, 17b/173, 45a/466
k. -ar 48b/506, 53b/557
k. -dı 012, 3a/18, 38b/397
k. -dum 9b/87
k. -gay 9b/91
k. -gıl 13a/127
k. -ma 52b/544
k. -madı 4b/37
k. -mağay 48a/502
k. -uñguz 36a/374

qoyı	aşağı k. 21a/211, 33a/343
qoyla-	kovmak k. -đusı-dur 47a/489
qoymağ	bırakma k. 20a/203
qoyun	koyun, kucak k. -ı-da (qoynıda) 39a/404
köç-	göçmek k. -küsi-dür 45b/476
kögle-	saz kögi düzüp ahenk etmek k. 13a/125
kök	gök k. 08 k. -ni 34a/351 k. -teki-ler 25b/262
kölge	gölge k. 22a/226, 32b/338
köñglek	gömlek k. 39b/409
köñgül	gönül k. 8b/76, 9b/88, 12a/116, 16b/164, 20b/209, 46b/485 k. -i (köñgli) 29b/305, 30a/310, 32a/329, 32b/335, 33b/345, 48a/502 k. -i-de (köñglide) 49b/513 k. -üñg-de (köñglüñgde) 13a/128 k. -üñgni (köñglüñgni) 7a/60, 35b/369
köñgüllü	gönüllü k. 26a/266

- köp** çok, fazla, ziyade
k. 1b/3, 9a/86, 18a/181, 21b/219, 23a/233, 36a/373, 44b/464
- kör-** görmek
k. 2a/7, 2a/7, 37a/381, 44b/465
k. -di 22b/228, 33a/339, 39a/406, 46a/478, 48b/505, 49b/517
k. -di-ler 45b/472
k. -düm 42a/434
k. -er 4b/33, 22b/229, 31a/323, 31a/323, 36a/372
k. -gey 19a/194, 52b/546, 53b/554
k. -gin 44b/463
k. -me 40a/412
k. -medi 29a/302
k. -medük 43a/448
k. -memiş 41a/424
k. -mes 15b/155, 41a/427, 43a/446
k. -meyin 6a/50
k. -se 27b/282, 43b/455
k. -üp 5b/46, 23a/233, 41b/429
- körgüz-** göstermek
k. -ür 18a/179, 46a/479
- körmeg** görme
k. -e 22b/228, 41a/426
- körset-** göstermek
k. -me 9b/88
- körün-** görünmek
k. -üp 49b/513
k. -ür 20a/202, 36a/372, 45a/469
- köter-** kaldırmak, yükseltmek
k. -di 12a/118, 32b/335
k. -me 7b/67
- köy-** yanmak
k. -mese 35a/360

- köydür-** yakmak
k. -me 42b/441
- köz** göz
k. 4a/28, 4b/32, 4b/34, 4b/37, 5a/40, 11a/108, 17b/176, 18a/179, 19a/192, 40b/419, 44b/462, 49b/512
k. -ge 4a/28
k. -i 10a/97, 29a/302, 45b/473, 48b/503
k. -ide 39a/404
k. -idür 4b/33
k. -in 48b/505
k. -ine 8a/74, 46b/483
k. -üme 5b/46
k. -üñg 15b/155, 41a/424
k. -üñgi 16b/164
- közü** ayna
k. -din 3b/26
- ķudret** (A.) kudret
ķ. 09, 013, 2b/15, 15b/152
ķ. -i 08
ķ. -ine 29a/298
- kūfe** (A.) Kūfe şehri
k. -de 38b/397
- kuffār** (A.) kâfirler
k. 26a/265
- kūh-niṣīn** (F.) dağda oturan
k. 22a/225
- ķuknūs** (F. ķaknūs) kaknus kuşu, adı şark masallarında geçen gayet iri bir kuş olup, çok delikli olan gagasından rüzgār estikçe türlü sesler çıkarırmış.
ķ. -ı biçāre-vār 5b/48
- ķul** kul, köle
ķ. 51a/529
ķ. -ı-dın 14a/138

ķulag	kulak ķ. -ım 8a/73 ķ. -ım[nı] 12b/122
ķulavuz	kılavuz ķ. 10b/102
ķule	(A. ķulle) kule ķ. 22b/228
ķullug	kulluk, ķölelik ķ. 1b/4
ķur	sıra ķ. -ga 34a/352
ķurb	(A.) yakın olma, yakınlık ķ. 016
ķursag	mide, karın ķ. -ına 9a/85 ķ. -ıng 53b/556
ķurt	kurt ķ. 6a/50
ķuru-	kurumak ķ. -gan 10b/103
ķus-	kusmak ķ. -ar 48b/506
ķuşür	(A.) kusur, noksan, eksiklik ķ. 28a/287
ķuş	ķuş ķ. 6a/50, 22b/227, 34a/351 ķ. -1 53b/553, 53b/553
ķüşe	(F.) ķöşe ķ. -sin 51b/531

kūšeī	(F.) bir köşe k. 23b/240
ķūt	(A.) yiyecek, gıda ķ. 17b/175 ķ. -ı cān 48b/507 ķ. -urıg 43b/453
ķuṭb	(A.) kutup ķ. -ı mükemmel 42a/434
ķutluġ	kutlu, mübarek ķ. 54a/563
ķuvvet	(A.) kuvvet, güç ķ. 15b/152 ķ. -i-din 28a/291 ķ. -ine 29a/298
kūz	(F.) kanbur k. 39a/402
kūze	(F.) su testisi k. 49b/515, 49b/517, 50a/518 k. -ni 49b/516, 50a/517
kūç	güç, kuvvet k. 9a/86, 36a/373 k. -i 32a/331 k. -ün 51b/534
küçlen-	güçlenmek k. -ip 33b/346
küdüret	(A.) gam, tasa, kaygı k. 53a/549
kül-	gülmek k. -di 20b/208

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

kül	kül k. 50a/521 k. -ini 20b/209
külâl	testici? k. 49b/515
külbe	(F.) kulübe k. -si 13b/134
külhenî	(F.) külhancı k. 53a/552
kün	güneş k. -ge 7b/68
kün	gün k. 12b/123, 13a/130, 15b/152, 20a/201, 35b/367, 37a/385, 49a/510 k. -de 17b/175 k. -i 22b/227, 28b/293, 43a/444, 54a/563 k. -i-de 27b/281 k. -i-dür 23b/239
künc	(F.) köşe, bucak k. -i-din 12b/120
künc-nişîn	(F.) köşede oturan k. 12b/120
künd	(F.) kör, keskin olmayan k. 33a/342
küşâd	(F.güşâd) küşat, açılış k. 04
küz	güz, son bahar k. 24a/245

L

- la** (A.) menfi (olumsuzluk) edatıdır
ü. 26a/266
- laf** (F.) lâf, söz
1. 11a/107, 21a/213
1. -nı 7b/66
- lafz** (A.) lâfız, söz
1. 25a/259
- lahza** (A.) lahza, çok kısa zaman
1. 5b/47, 6a/49
- la'l** (A.) lâl, kırmızı renkte değerli bir süs taşı
1. -dın 34b/358
1. -ğa 52b/545
- lal** (A.) lâl, dilsiz
1. 29a/298, 41a/427, 42a/438
- lâm** (A.) Arap alfabesinde "l" harfinin adı
1. 3a/20
- lâmi'** (A.) parlıyan
1. -i 3a/17
- la'îf** (A.) yumuşak, güzel
1. 41a/425
- lâyık** (A.) lâyük, uygun
1. 7b/69, 39b/409
- lebbeyk** (A.) "buyrunuz, emir sizindir efendim" mânâsın a
kullanılan bir kelime
1. 8b/79

- leken** (A.) leğen
1. 5b/44
- len** 'ilm-e len-ā *len ilme lenâ*
1. 15a/146
- lengger** (F. lenger) lenger
1. -in 19b/199
- leşker** (F.) asker
1. -im 52a/537
- levend** (F.) kabadayı
1. 39b/410
- levh** (A.) levha
1. 22b/231, 22b/231
- leziz** (A.) lezzetli, tatlı
1. 14a/136
- lezzet** (A.) lezzet, tat
1. -i-ni 30b/316
- lâkin** (F.) lâkin
1. 11a/105
- luṭf** (A.) lütuf, iyilik, ihsan
1. 12b/122
1. -i 28a/287
1. ile 28b/293

M

- ma'âf** (A.mu'âf) muaf, serbest
m. 21a/213
- ma'anî** (A.) mânâlar, anlamlar
m. -de 12a/116
- ma'âş** (A.) yaşayış, dirlik
m. 20b/206, 44a/460
- ma'âyib** (A.) ayıp sayılan şeyler, kusurlar
m. -ni 46b/482
- ma'den** (A.) maden
m. -i şıdķ u şafâ 015
- mâh** (A.) ay, senenin on ikide biri
m. 29a/302, 29b/303
- maḥal** (A. mahall) yer
m. 2b/14
- maḥmûd** (A.) Mahmûd (bk. şahıs adları)
m. 22b/227, 23b/238
- maḥrem** (A.) mahrem
m. -i 15a/147, 27a/276
- maḥv** (A.) mahıv, yok etme
m. 26a/266
- maḥzen** (A.) mahzen
m. -ga 9b/92
m. -i esrâr 3b/26
- maḥâm** (A.) makam, durulan yer
m. -ında 016

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- mağşūd** (A.) maksut, maksat
m. 16a/162, 16a/162
- māl** (A.) mal, varlık
m. 14b/143, 21b/218, 31a/323, 48a/499
m. -1 44b/465
- ma'lūm** (A.) bilinen, belli
m. 27a/278
- mamuġ** pamuk
m. -1 39b/407, 42a/435, 42a/437
m. -i-dur 41a/425
- maḡga** bana
m. 24b/253, 36b/376, 46a/478
- ma'nī** (A.) mânâ, anlam
m. 11a/107, 11b/110, 38b/398
m. -de 11b/110, 27a/277
m. -ġa 52a/538
m. -si 7b/66, 25a/258
m. -si-din 13b/135
m. -yi fikr 8b/80
- maṣṣūbe-bāz** (A. F.) hilekâr, dubaracı
m. 2b/11
- ma'rifet** (A.) marifet
m. 3b/24
- māye** (F.) maya; sermaye, mal, para
m. 7b/70, 38a/396
m. -i hüşyârlık 8a/74
m. -si-din 42b/443
- mazhar** (A.) mazhar
m. -1 ahlâkı 26a/269
m. -i-din 4b/37
m. -1 zât u şifât 26b/274
- māzī** (A.) geçmiş, mazi
m. 26a/267

- ma'zûl** (A.) azledilmiş, işinden çıkarılmış
m. 15b/156
- meclis** (A.) meclis
m. 35a/360
m. -ka 53b/556
- mecrûh** (A.) yaralanmış
m. 33a/339
- medh** (A.) medih, övgü, övme
m. -i-de 12a/115
m. -i şeh-i tâc-bağş 26b/271
- meflûk** (A.) yoksun, miskin
m. 31b/326
- meger** (F.) meğer, oysa ki
m. 18a/181, 44a/457
- meges** (F.) sinek
m. 27a/280
- mehekk** (A.) mihenk taşı, ayar taşı
m. -i imtiḥân 11b/111, 54a/559
- mekân** (A.) mekân, yer, mahal
m. 15b/152
- mekseb** (A.) kazanç
m. 37b/390
- melaḥ** (F.) çekirge
m. -dın 43b/453
- melâl** (A.) sıkıntı
m. 40b/418, 46a/478

melâlet	(A.) sıkılma, sıkıntı m. 21b/216
melâmet	(A.) ayıplama, kınama m. 53a/551
melek	(A.) melek m. 15a/146
melül	(A.) melül, üzgün m. 34a/353
men	ben (teklik birinci şahıs zamiri) m. 6b/56, 9a/83, 9b/87, 13a/127, 13a/127, 14a/136, 24a/244, 31a/320, 36a/375, 39b/410, 50a/519
men	teklik birinci şahıs zamiri menşeli şahıs eki -ım/-im (bk. min) m. 31a/320, 41b/432, 41b/432, 43a/448
mendin	benden (teklik birinci şahıs zamirinin ablatif hâli) m. 11a/109, 41b/431
meniñg	benim (teklik birinci şahıs zamirinin genetik hâli) (bk. miniñg) m. 9a/82, 52a/537, 52a/537 m. -dür 21b/218
menzil	(A.) menzil, mesafe, konaklanan yer m. 17a/168 m. -i 2a/10, 21b/217
merâtib	(A.) rütbeler, dereceler m. 4a/29
merd	(F.) insan, adem, erkek, er; mert m. 36a/373, 36a/373 m. -i râh 30b/315
merd-vâr	(F.) mert gibi, yiğit gibi m. 32b/333, 36a/374

merhabâ	(A.) merhaba (selâmlaşma sözü) m. 31a/319
merhem	(A.) merhem, deva m. 7a/60, 30b/315
merkeb	(A.) binek, merkep m. -i-din 19a/193
mesîh	(A.) Hz. İsa m. 51b/532
mesken	(A.) mesken, yer m. -i 15a/147, 53a/549
mesned	(A.) mesnet m. -ünge 14b/144
mest	(F.) mest, sarhoş, kendinden geçmiş m. 7a/62, 12b/121, 22b/232
meşgale	(A.) meşgale, iş m. -ge 19b/199 m. -ler-din 15b/156
meşgûl	(A.) meşgul, bir işle uğraşan m. 15b/156
meşreb	(A.) meşrep m. -inğ 7a/64
mevc	(A.) dalga m. -ni 53b/553
mevcûd	(A.) mevcut m. 16a/162
mi'de	(A.) mide m. 47a/489, 51b/536, 53b/554 m. -nğ 7b/65

mîğ	(F.) kara bulut m. 16b/163
mihmân	(F.) misafir, konuk m. 44b/461, 45b/474
miḥnet	(A.) mihnet, eziyet, zahmet m. 7a/60, 31a/319, 36a/372, 54a/565
mihr	(F.) güneş m. 26b/271 m. -ge 35a/360
mihrübân	(F.mihr-bân) şefkatlı, merhametli, güler yüzlü m. 18a/179
min-	binmek m. -di-ler 19a/191 m. -ip 16b/167
min	teklik birinci şahıs zamiri menşeli şahıs eki -ım/-im (bk. men) m. 40a/413
miñg	bin (1000) m. 24b/250, 25b/260, 46b/481
minger-	bindirmek m. -ür 18b/185
mini	beni (teklik birinci şahıs zamirinin akkuzatif hâli) m. 24a/245, 24a/247, 40a/416
miniñg	benim (teklik birinci şahıs zamirinin genitif hâli) (bk. meniñg) m. 13a/126
minnet	(A.) minnet m. 31b/324

mīrās	(A.) miras m. 4b/37 m. -ıŋ 21b/218
mişāl	(A.) misal, örnek m. 26b/270
miskīn	(A.) zavallı, yoksul m. 40a/413
mişl	(A.) eş, benzer m. -i 014
mīve	(F.) meyve, yemiş m. 10b/100 m. -ge 43a/446 m. -sini 4b/32
mīve-dār	(F.) meyveli, yemiş veren m. 47b/495
miyānçı	meyancı m. -sı 43a/445
mi'yār	(A.) miyar, ölçü m. -ı kec 52b/543
moqbil	(A.) talihli m. -i maqbül-ğa 36b/377
mu	soru sözü m. 11a/106, 18a/178, 19a/193, 48a/497, 51b/534, 52b/545, 53a/548 m. -dur 21a/214
mu'ammā	(A.) muamma, bilmece m. -yı gayb 3a/21
mu'ayyen	(A.) belirli m. 51b/531

- mû-be-mûy** (F.) inceden inceye
m. 38b/399
- mu'cize** (A.) mucize
m. 11a/108
- muḥāl** (A.) muhal, mümkün olmayan, olamaz
m. 26a/267
- muḥîf** (A.) korkutucu
m. 53b/555
- muḥîṭ** (A.) okyanus
m. 49b/514, 50a/522
- muḥtâc** (A.) muhtaç
m. 24a/247
- muḥtesib** (A.) belediye işlerine bakan memur
m. 42b/442
- mukîm** (A.) mukim, oturan
m. 16a/158
- munça** böyle çok, bu kadar çok, bunca
m. 6b/58, 14a/140, 17b/177, 21a/212, 41b/433,
51b/534
- munda** burada
m. 23a/237
- mundın** buradan
m. 4a/29
- muṅga** buna
m. 39b/410
- muṅluĝ** dertli, kederli
m. 33a/338

muni	bunu m. 03, 19a/195, 22a/223, 45b/472
mūnis	(A.) munis m. 5a/39
mūr	(F.) karınca m. 33a/339, 33a/341, 43b/453
murād	(A.) murat, istek, arzu, maksat m. 29b/305 m. -in 34b/355 m. -iŋg 23a/236
murādāt	(A.) maksatlar, istekler, arzular m. 29b/304
murdār	(F.) murdar, pis m. 46b/483
muştafā	(A.) Hz. Muhammed (bk. şahıs adları) m. 015
mu‘teber	(A.) muteber, itibarlı m. 42a/436
muvāfık	(A.) muvafık, uygun m. 39b/409
mü	soru sözü m. 9b/92, 19a/194, 34b/357, 43a/446, 43a/447, 52b/546, 53a/549 m. -dür 35a/362
mübtelā	(A.) tutulmuş, müptela m. 32b/336
müferriḥ	(A.) ferahlık veren, iç açan m. -dür 34b/358
müflis	(A.) müflis m. -i āzāde 47a/487 m. -i kem-dest-gāh 9b/92

- müftehîr** (A.) müftehir, iftihar eden
m. 26b/275
- müheyyâ** (A.) hazır, hazırlanmış
m. 10a/93
- mülk** (A.) mülk, ülke
m. 20a/200, 26b/274, 29a/302
- mülket** (A.) ülke
m. -ini 33b/348
- mü'min** (A.) mümin, Allah'a iman etmiş olan
m. 26a/265, 41b/432
- münderic** (A.) münderiç, içinde bulunan
m. 27a/279
- münevver** (A.) nurlandırılmış, aydınlatılmış
m. 13b/133
- münfa'îl** (A.) gücenmiş, alınmış
m. 25a/255, 42a/438
- münteşir** (A.) yayılmış, duyulmuş
m. 27a/275
- mürde-vâr** (F.) ölü gibi, ölmüş gibi
m. 39a/403
- mürebî** (A.) terbiye eden
m. 35a/362
- mürüvvet** (A.) mürüvvet, mertlik
m. 47b/494
- müsta'cil** (A.) acele eden
m. -i 8a/75
- müstagraḳ** (A. müstagrık) gark olmuş, batmış
m. 22b/232

müstakbel (A.) gelecek, müstakbel
m. 26a/267

müşk (F.) misk
m. -i nâb 48b/504

müşteri (A.) müşteri, alıcı
m. 7b/69

müzahir (A.) müzahir
m. -i âyâtı 26a/269

N

- nâ-gehân** (F.) ansızın
n. 40b/420
- nağme** (A.) nağme
n. 8a/73
n. -i mestânedür 11b/112
- nâ-güzîr** (F.) çaresiz
n. 47a/491
- naht** (A.nağd) nakit, servet (bk. nağd)
n. 11b/111
n. -im 41b/433
n. -ine 19b/198
- na'îm** (A.) bollukta yaşayış
n. 16a/158
- nâka** (A.) dişi deve, maya
n. 19a/193
- nâ-kâm** (F.) maksadına erişememiş
n. -dın 33a/343
- nağd** (A.) servet, nakit (bk. naht)
n. -idür 9b/88
- nağl** (A.nağl) ağaç
n. -ına 13b/134
- nağş** (A.) nakış, süs
n. 8b/78, 12a/116, 26b/271
- nâle** (F.) inleme, inilti
n. -i can-süz 6a/48
n. -i dilsüz 5b/42
n. -lerim-din 6a/50
n. -sini 30a/307

namâz	(F.) namaz n. -in 7a/63
nâmiye	(A.) olma, yerden bitme kuvveti n. 12a/118 n. -ğa 11a/104
nâ-murâd	(F.) muradına erişememiş n. 51a/530
nâmûs	(A.) namus n. 44a/460
narḥ	(F.) narh n. 42b/444
narı	öte, öteye n. 16a/158
nâ-şabūr	(F.A.) sabırsız n. 6b/57
naşīb	(A.) nasip n. 47a/488
naşīḥat	(A.) öğüt, nasihat n. 18a/182, 34a/353
na't	(A.) naat n. 13a/129
nâṭıka	(A.) natıka, düşünüp söyleme yeteneği n. 3b/26, 8a/75, 8b/79
nâ-ümīd	(F.) ümitsiz, ümidi kırılmış n. 32b/335
nâ'yib	(A. nâ'ib) naip n. -ler 22b/227
nâz	(F.) naz, cilve, işve n. 16a/158

- nazar** (A.) nazar, bakış
n. 4b/34, 4b/37, 42a/436
n. -i 4a/28, 34a/351
n. -i-din 10a/97
n. -i ğayb 13b/133
- nâzük** (F.) nazik, zarif
n. 40b/422
- ne** ne, hangi, nasıl, niye (bk. ni)
n. 2a/8, 11a/109, 11b/112, 11b/112, 11b/112, 14a/141, 15a/150, 21a/215, 21a/216, 21b/216, 21b/217, 21b/217, 21b/221, 22b/229, 22b/230, 22b/230, 22b/230, 22b/230, 23a/234, 23a/234, 23a/236, 23a/237, 24a/244, 24a/244, 25a/256, 25a/256, 25a/256, 25a/256, 29a/300, 29b/304, 30a/308, 30b/318, 31a/322, 31a/323, 32a/330, 36b/376, 37a/385, 39a/404, 39a/404, 39a/405, 39b/407, 39b/409, 40a/416, 40b/423, 42b/444, 47a/491, 47a/491, 47a/491, 47b/497, 47b/497, 48b/504, 51a/530, 51b/533, 52b/545, 53a/550, 53a/550
n. -dür 23a/236, 23a/236, 31a/322, 31a/322, 35b/365, 43a/447
- nebî** (A.) peygamber
n. 012, 49b/513
- neçe** nasıl, ne kadar (bk. niçe)
n. 2a/9, 6b/57
- nef'** (A.) menfaat, fayda
n. 47b/496
- nefes** (A.) nefes, soluk; an, soluk alacak kadar geçen zaman
n. 6a/49, 15b/156, 27a/280, 27b/285, 34a/353, 36b/377, 42a/436
n. -i 10a/97
n. -i derd-nâk 31a/321
n. -i-dür 34a/350
- nefesî** (A.) bir an
n. 20b/209

- nefir** (A.) çığltı, bağırtı
n. 31a/320
- nefs** (A.) nefis, ruh, can, insanın yeme içme gibi biyolojik ihtiyaçları
n. 17a/170, 19a/190
n. -i hūb 21b/219
n. -inġ 18b/189
n. -ni 17a/171, 18b/187
- nehy** (A.) yasak etme
n. 30a/307
- nergis** (F.) nergis, mec. güzelin gözü
n. 48b/505
- neşv ü nemā** (A.) neşvü nema, gelişme, yetişme
n. 13b/134, 43a/447
n. -sız 11a/104
- nevā** (F.) neva, nağme, ses
n. 6a/49
- nevmīd** (F.) ümitsiz, ümidi kırık
n. 35b/365, 35b/365
- ni** ne, hangi, nasıl, niye (bk. ne)
n. 04, 013, 6b/58, 18a/180, 37a/384, 52b/542, 52b/542
n. -ge 40a/416
n. ki 4b/35
n. kim 2b/15, 3b/21, 3b/22, 3b/22, 10a/94, 37b/388, 42a/439, 45a/467, 49b/515
n. -ni 48a/499
- niçe** nice, ne kadar, kaç, nasıl (bk. neçe)
n. 10a/96, 16a/159, 16b/164, 17a/168, 20a/201, 22a/222, 30a/308, 34b/356, 34b/357, 35b/367, 39a/406, 41b/434, 43b/454, 43b/455, 47b/492, 50a/521, 50a/522
n. -ge 010, 011, 011
n. -ni 010, 012
n. -niġ 012

niçük	nasıl n. 24b/251, 44b/461, 48b/506
nidā	(A.) nida, çağırma, ses verme n. 2b/13
nihān	(F.) gizli, sır n. 2b/15, 9b/89, 35b/368
nihīb	(A. nehīb) dehşet, korku n. 6b/56, 22a/222, 32a/330
niķāb	(A.) peçe, yüz örtüsü n. 8b/80
nīk-zād	(F.) iyi yaradılışlı n. 04
nime	şey n. 15a/148 n. -din 23b/240 n. -dür 20a/205 n. -ge 34b/354, 46a/477
nīş	(F.) zehir, ağı n. 35b/369
niş	<ni+iş ne iş n. -i 30b/313
nişān	(F.) nişan, iz, belirti, işaret n. 15a/150, 29a/302, 36a/371
nişānlık	nişanlı n. 8b/77
nişest	(F.) oturan n. 38b/398
nit-	<ne+etmek, ne yapmak, ne etmek n. -er 30b/314, 48a/497, 51b/532, 53a/552 n. -eyin 36a/375 n. -sün 53a/547 n. -tiŋg 21b/221

nitâc	(A.) yavru doğurma n. 3b/24
nitük	nasıl, ne şekilde n. 24b/253
niyyet	(A.) niyet n. 9b/87
nizâmî	(A.) Nizâmî (bk. şahıs adları) n. 9b/91, 13b/135 n. -din 14a/136
nokta	(A.) nokta n. 3a/18, 3a/18, 3a/20, 3a/20, 3a/21, 3b/21, 3b/22, 3b/23 n. -ğa 3b/23 n. -i tuğra-yı gayb 3b/21 n. -i pergâr 14b/145
nûh	(A.) Hz. Nûh peygamber (bk. şahıs adları) n. 2a/8
nuhust	(F.) ilk, birinci n. 7a/64
nuql	(A.) meze, çerez n. 5a/40
nûr	(A.) nur, aydınlık, ışık n. 2b/14, 13b/134, 30b/317, 39a/404 n. -i başar 4b/32 n. -i hidâyet 011 n. -i nübüvvet 27a/276
nûş	(F.) içki, iştret; tatlı n. 9a/85, 16b/166, 35b/369 n. -i nihân 54a/559
nutq	(A.) nutuk, söz, konuşma n. -ida 2b/11

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- nüfûs** (A.) ruhlar, dua?
n. 13b/132
- nüşâ** (A.) nüsha
n. -i lâ-reybî-din 8b/76
- nüzl** (A.) misafir için hazırlanan yemek
n. -i ħvân 45b/474

O

- od** ateş (bk. ot)
o. 5b/47
- oğrı** hırsız
o. 24b/249
o. -n 38a/395
- oğul** oğul, evlat, erkek çocuk
o. -ına (oğlına) 35a/363, 38a/396
o. -um (oğlum) 40a/415
o. -uñğı (oğluñğı) 30a/311
- oğşa-** benzemek
o. -mas 25a/257
- oğ** kuvvetlendirme edatı
o. 37a/385
- oğ** ok
o. 27b/283
- ol-** olmak (bk. bol-)
o. -ma 7b/69
o. -mas 44a/456
o. -sa 31b/324, 44a/456
o. -sun 41a/424
o. -ur 37b/390
- ol** o
o. 04, 05, 09, 013, 2a/8, 4a/31, 4b/33, 4b/33, 4b/36, 5a/39, 6a/50, 7b/65, 7b/68, 8a/74, 9b/90, 9b/91, 10b/101, 10b/103, 11a/104, 11a/107, 11a/108, 11b/111, 14b/146, 15b/155, 18a/183, 18b/187, 18b/187, 19a/191, 22a/224, 24a/246, 24a/247, 25b/260, 27b/283, 30a/307, 30a/307, 30b/313, 31b/324, 32a/329, 33a/338, 33a/340, 33a/341, 33a/343, 33b/345, 33b/345, 33b/346, 36a/371, 36b/379, 37a/386, 37b/390, 37b/391, 37b/391, 38b/396-1, 39b/411, 40a/417, 40b/419, 41b/429, 43a/446, 43a/447, 43b/451, 45a/467, 45a/467, 45b/475, 46a/477, 46a/478,

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

46b/484, 47b/493, 49b/513, 49b/516, 50a/517, 51a/530,
51b/533, 51b/536, 52b/547, 53a/548, 53a/549

- olardın** onlardan (bk. alardın)
o. 45b/475
- oltur-** oturmak
o. 23a/234
- on** on (10)
o. 46b/481, 46b/482
o. -ğa 46b/481
- on yiti** on yedi (17)
o. -side 54a/562
- or-** biçmek
o. -ar 43a/448
- orta** orta
o. -dın 05
o. -dur 43a/449
o. -ğa 26b/270
o. -sıda 9b/89, 44a/459, 47b/496, 49b/514
- ortaglık** ortaklık
o. 38a/395
- ortak** ortak
o. 38a/393
- orun** yer, mevki
o. 1b/3
o. -dın 21a/215
- osur-** osurmak
o. -gan 48b/506
- oş** işte, şu
o. 7a/60, 48b/506

- ot** ateş (bk. od)
o. 5b/48, 8a/72
o. -1 27b/286
o. -ını 14b/142
o. -ka 5b/47, 34b/359, 53b/555
o. -nı 24a/246
- oyun** oyun, eğlence
o. 21b/220
- oz-** terketmek, uzaklaşmak
o. -up 6a/52

Ö

öbeke	cet, ata ö. -nġ 17b/178
öç	öç, intikam ö. 27b/285
ögren-	öğrenmek ö. -di 3b/26
öksü-	azalmak, eksimek ö. -mese 10a/94 ö. -r 34b/357
öksük	eksik ö. 37b/391
öksüt-	eksiltmek, azaltmak ö. -seġ 42b/444 ö. -ti-ler 37b/386
öl-	ölmek ö. -düġ 16b/165 ö. -gen 45a/471
ölük	ölü ö. 10b/103, 35b/365
ölüm	ölüm, ölme ö. -dür 35b/365
'ömr	(A.) ömür ö. 20a/205, 20b/206, 50a/520 ö. -de 21a/215 ö. -din 6a/52 ö. -i 38b/401 ö. -ide 6a/50 ö. -i girân-māye 5a/38

öp-	öpmek ö. -ti 14a/137
ör-	örmek ö. -me 52b/543
örtükli	örtülü, gizli, saklı ö. 11a/105, 42b/442
örük	zerdalı ö. 47b/495
öt-	geçmek ö. 16a/158
ötküçi	geçici, geçen ö. 23b/243
ötmeg	geçme ö. -e 44a/458
ötmek	ekmek ö. 45b/471
öy	ev (bk. ev, iv) ö. -de 18b/184 ö. -deki 18a/180
öz	kendi, öz ö. 3a/16, 4b/33, 4b/36, 8a/72, 14a/138, 17a/171, 19a/192, 19b/199, 19b/199, 21b/217, 23b/241, 31b/326, 33b/345, 35a/363, 35a/364, 37a/382, 39b/411, 40b/418, 48a/502, 52b/542, 52b/543 ö. -de-dür 4b/35 ö. -din 8a/72, 37b/387 ö. -ge 37b/387 ö. -i 014, 19a/192, 25a/259, 41a/426, 42a/435, 45b/473, 48a/497 ö. -i-din 4b/37, 11a/105, 32b/335 ö. -i-ge 18b/185

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- ö. -in 18a/179, 48a/500
ö. -inçe 52b/542
ö. -ini 4a/30
ö. -üm 9b/90
ö. -ünğ 15b/155, 15b/156, 21b/219, 37a/382
ö. -ünğe 17a/171, 21b/217, 22a/222
ö. -ünğge 23b/241, 53b/558
ö. -ünğni 16b/163, 32a/332, 52a/541

- özge** başka, özge, diğer
ö. 18b/185, 51a/526
ö. -çe 38b/400
ö. -de 4b/35
ö. -din 38b/400
ö. -ge 37b/387
ö. -lere 25a/257

- 'özü** (A.) özür
ö. 46a/478

- 'özü-ğvâh** (A. F.) özür dileyen, özür bildirerek af isteyen
ö. 1b/1

P

- pā** (F.) ayak
p. 27b/283
- pād-şāh** (F.) padişah, hükümdar (bk. pādşeh)
p. 29b/303
- pādşeh** (F. pād-şeh) padişah, hükümdar (bk. pād-şāh)
p. 26b/273
- pāk** (F.) pak, saf, temiz
p. 26a/266, 40b/422, 49a/510, 49a/511
- pāre** (F.) parça
p. 50a/518
- pās** (F.) bekleme, gözetleme
p. 40b/419
- pāy** (F.) ayak
p. 17b/174
- pāye** (F.) rütbe, derece, paye
p. 47a/487
p. -de 18b/187
p. -side 19b/199
- pence** (F.) pençe
p. 27b/284
- pend** (F.) nasihat, öğüt
p. 35a/363
- per** (F.) kanat
p. 6a/53, 11a/106)

- perâkende** (F.) perişan, dağınık
p. 40a/413, 51b/536
- perde-dâr** (F.) perdedar
b. 38a/394
- perişân** (F.) perişan, dağınık
p. 22b/229
- pertev** (F.) ışık, nur
p. -i 28b/294
p. -idin 2b/14, 13b/133
- perveriş** (F.) besleyiş, besleme
p. 24a/245
- pest** (F.) alçak, aşağı
p. 7a/61, 12b/121, 17b/174, 23a/232, 28a/291, 34b/354
- peşşe** (F.) sivrisinek
p. 28b/294
- piğân** (F. fiğân) figan, ızdırıp ile bağıırıp çağırma
p. -im 5a/40
- pîle** (F.) ipek, ipek kozası
p. 42a/437
p. -din 41a/425
- pîr** (F.) pir, yaşlı, ihtiyar
p. 23a/234, 23a/235, 23b/241, 23b/242, 24b/254,
51a/528, 51a/530
p. -i ledünnî-sebağ 38b/397
p. -i muhakkık 41b/429
p. -i râh 50b/525
- pisend** (F. pesend) beğenme, seçme
p. 39b/410
- pîş** (F.) ön, ön taraf
p. 35a/361

- pīṣ-āheng** (F.) öne düşen, önde giden
p. 16b/167
- pīṣe** (F.) iş, meslek
p. -leri 25b/264
- piṣür-** piṣirmek
p. -düm 14a/136
p. -sün 49b/515
- piyveste** (F.peyveste) daima
p. 51b/536
- pūd** (F.) argaç, atkı
p. 15a/149
- pūl** (F.) para
p. -dın 46b/485
- pür** (F.) dolu, çok fazla
p. 14a/139, 19b/198, 31a/323
- püṣt** (F.) arka, sırt
p. -i pāy 42a/439

R

- rabâyende** (F.robâyende) zapteden
r. 42b/440
- rağbet** (A.) rağbet
r. 52a/540
- râh** (F.) yol
r. 9b/92
r. -ı rāst 13a/128, 36a/375
- raḥim** (A.) rahim
r. 24a/244
- raḥīm** (A.) rahîm, acıyan, koruyan, merhamet eden (Allah'ın sıfatlarındandır)
r. 02
- rahmet** (A.) rahmet, acıma, koruma, esirgeme
r. 25b/264
- raḥş** (F.) gösterişli, yürük ve güzel at
r. 8b/78
- raḥt** (F.) yol levazımı
r. 23b/241
- raḳam** (A.) yazı yazma, yazı ile işaret
r. 2b/10, 12a/114, 30a/312
r. -ına 7b/67
- raḳş** (A.) rakıs
r. -ka 7b/66

ramağ	(A.) hayat kalıntısı, ancak nefes alacak kadar vücutta kalan hayat r. 22a/223
râst	(F.) doğru, dürüst r. 11a/107, 12b/124, 44b/462, 49a/509
râst-kâr	(F.) doğru adam r. 47b/495
râstlık	doğruluk, dürüstlük r. 36b/380, 36b/380, 38a/396
ra‘şe	(A.) titreme r. 39a/403
rây	(A.) rey, fikir r. -1 17b/176
râz	(F.) sır, gizlenen şey r. -1 nühüft 12a/117
râz	? r. 43b/455
râzî	(A.) razı, hoşnut r. 17a/171
rebâb	(A.) rebap r. 5a/40
redîf	(A.) redif r. 3b/25
ref‘	(A.) lağvetme, kaldırma r. -i şâm 8b/81
rekve	(A.) su kabı r. 22b/230

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

remûz	(A.rumûz)	rumuz, remiz
	r. 9b/88	
	r. -1	29a/299
remz	(A.) remiz, işaretle anlatma	
	r. 3b/26, 33b/345	
	r. -de	25b/260
	r. -ni	10b/102, 25b/260
renc	(F.) zahmet, eziyet, sıkıntı	
	r. 6b/55, 25a/258, 31a/323, 48a/499	
	r. -ini	4b/36
reng	(F.) renk	
	r. 43a/446	
	r. -i-din	48b/504
resûl	(A.) peygamber, yalavaç	
	r. -i ħudâ	49a/510
revâc	(A.) revaç	
	r. 14b/144	
revân	(F.) revan, akıcı, hemen, çabuk	
	r. 05, 23a/233, 33a/340, 40b/420, 40b/420	
revânlık	akıcılık	
	r. 8b/77	
rezm	(F.) kavga, savaş, cenk	
	r. 28b/293	
rızâ	(A.) rıza, razı olma	
	r. 17a/170	
rızâ-mend	(A.F.) razı, rızalı	
	r. 37b/388	
rızık	(A.) rızık, nimet	
	r. 21a/214, 24a/245, 24a/248	

- rindâne** (F.) rint olana yakışır yolda
r. 9a/83
- rîş** (F.) yaralı, yara
r. 35b/369
- rîş-ğand** (F.) bıyık altından gülme, alay
r. 18a/183
- riyâzet** (A.) riyazet, nefsin isteklerini kırma
r. 18b/189, 31a/322
- rîz** (F. -rîz) “döken, saçan, akıtan” mânâlarıyla birleşik
kelimeler yapar
r. 12b/122
- rû** (F.) yüz, çehre
r. -sı-dın 41a/426, 42a/437
- rû-berûy** (F.) yüzyüze
r. 38b/399
- rûh** (A.) ruh, can
r. 8b/77, 10b/103
r. -ı kelîm ü ħalîl (bk. şahıs adları) 10b/101
- rûhü'l-emîn** (A.) Cebrâil
r. 24a/244
- rûm** (A.) Anadolu
r. 34a/349
- rûy** (F.) yüz
r. -ı zemîn 33b/349
- rûz** (F.) gün
r. -ı kıyâmet-ni 5b/46
- rûze** (F.) oruç
r. -ni 49b/516

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÛ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- rûz-gâr** (F.) zaman, devir
r. 37a/385
- rüste-hîz** (F.rüst-e-hîz) kıyamet, mahşer
r. 28a/286
- rüstem** (F.) Rüstem
r. -i destân-dın 27b/281
- rüsül** (A.) peygamberler
r. 015

Ş Ş S

- şabāh** (A.) sabah
ş. 15b/153
- şabit-ķadem** (A.) yerinde veya sözünde duran
ş. 46a/479
- şabr** (A.) sabır
ş. 6a/52, 7a/62, 36a/374
- saç-** saçmak
s. -a-dur 48b/504
s. -ar 48b/503
s. -ayn 14a/139
s. -ip 39a/406
s. -sa 10a/96
- saç** saç
s. 48b/504, 51b/536
s. -1 22b/229
s. -nıñg 48b/503
- saçra-** sıçramak
s. -dı 23a/233
- şadā** (A.) seda, yankı
ş. 2b/13, 6a/49, 11b/113, 52a/541
- şadef** (A.) sedef
ş. 52b/545
- şad-ķezār** (F.) yüz bin (100,000)
ş. 6a/48
- şāf** (A.) saf, halis, katkısız
ş. 47a/490
- şafā** (A.) sefa, saflık
ş. 13b/134, 25b/264

- şafir** (A.) ıslık; ince güzel ses
ş. 12b/120
- sağın-** düşünmek (bk. **sakın-**)
s. -dınğ 18a/178
- saḥāvet** (A.) cömertlik, el açıklığı
s. 46b/482
s. -tin 46a/479
- saḥī** (A.) cömert, eli açık
s. -dür 46a/480
s. -ler-niğ 46a/480
- şāḥib-‘ayāl** (A.) aile sahibi
ş. 40a/413
- şāḥib-kaḍem** (A.) kadem sahibi
ş. 44b/461
- şāḥib-kerem** (A.) cömertlik sahibi
ş. 43b/454
- şahrā** (A.) sahra, ova, kır
ş. 22a/225
- saḥt** (F.) güç, zor
s. 23b/241
- saḥt-rūy** (F.) dargın, suratı asık
s. 37a/383
- sakaṭ** (A.) sakat
s. 44b/463
- sakın-** düşünmek (bk. **sağın-**)
s. -ma 37b/387
- sakī** (A.) saki
s. -yi gayb 8b/81

saĸla-	saklamak, korumak s. 13a/129, 36b/380, 38a/393 s. -ĸıl 45a/466 s. -ma 18b/187 s. -sun 51a/528	
saĸlamaĸ	koruma, saklama s. -a 51a/529	(bk. saĸlamak)
saĸlamak	saklama, koruma s. 13b/131	(bk. saĸlamaĸ)
sal-	salmak, koymak, bırakmak s. 39a/405, 51a/527 s. -a 22b/227 s. -dı 2b/12, 3a/16, 9a/82 s. -dım 40a/416 s. -ĸaç 3a/19 s. -ma 32a/332 s. -masa 19b/199 s. -ur 38a/392	
sāl	(F.) yıl, sene s. 29b/303	
şalā	(A.) sala ş. 9a/84	
sālik	(A.) bir tarikata girmiş bulunan s. 19a/195	
salţanat	(A.) saltanat s. 20a/201	
şandūk	(A.) sandık ş. 41b/430	
şanem	(A.) güzel kimse ş. -ler 48b/505	

saŋga	sana s. 13b/130, 18a/183, 18b/184, 24a/248, 32a/332, 36b/376, 36b/378, 37a/385, 40a/414, 44b/461, 51a/529, 52a/540
sapsarı	sapsarı s. 22b/229
şarf	(A.) sarf, harcama ş. 3b/22, 21b/220, 38b/401, 47a/490
şarfe	(A.şarfi) harcama ile ilgili ş. 51b/534
sargut	(F. serküt) geceden kalma yiyecek s. -ıdın 7a/62
sarı	taraf, yön, cihet s. 37a/382
şarrâf	(A.) sarraf, para işleriyle uğraşan ş. 47a/490 ş. -ı râz 2b/11
sâr-vân	(F.sar-bân) deveci, deve sürücüsü s. 16b/167
sat-	satmak s. -kay 37a/385 s. -ma 52b/543 s. -saŋg 37a/385 s. -tı 41a/428
satıkçı	satıcı s. 41b/429
satkuçı	satıcı, satan s. 37b/389
savâmi'	(A.) ibadet yerleri, tekkeler s. -de 41b/433

savuk	soğuk s. 23b/239
savur-	savurmak s. -dı 20b/209
sa'y	(A.) çaba, çabalama, gayret, emek s. 10b/100, 16a/159, 31b/327, 40a/414 s. -ı 10a/95, 33a/340, 41b/433 s. -ıng 10a/95 s. -ı yol 32a/332
sāye	(F.) gölge, saye s. -i hak 26b/274 s. -i tekrārını 3a/16 s. -ni 3a/19 s. -si 3a/19 s. -si-de 28b/294
sayfağucı	müsrif s. -ğa 14b/141
sayrebī	(A.sayrefi) işini bilir, kurnaz s. 43a/449
sāz	(F.) saz s. 12b/124
sebeb	(A.) sebep s. -tin 30a/308
sefer	(A.) sefer, yolculuk s. 15b/157
seher	(A.) seher, tanyeri ağarmadan az önceki vakit s. 21a/214
sekiz yüz	sekiz yüz (800) s. 54a/560

- seksen dört** seksen dört (84)
s. -de 54a/560
- selâm** (A.) selâm
s. 23a/235
- selâmet** (A.) selâmet, esenlik
s. 53a/551
- selleme-ullah** (A.) Allah selâmete erdirdin!
s. 36a/373
- semâ** (A.) sema, gök yüzü
s. 26a/266
- semender** (F.) semender. Ateşte yanmadığına, hatta ateşi söndürdüğüne inanılan efsanevî hayvan
s. 53b/555
- semer** (A.) meyve, yemiş
s. 10b/98
- semiz** semiz, şişman
s. 18b/187
s. -[i] 18b/188
s. -rek 44b/463
- sen** bildirme eki
s. 8a/71, 8a/71, 13a/129, 13a/129, 13a/130, 14b/145, 14b/145, 15a/147, 15a/151, 15a/151, 15b/154, 15b/154, 15b/155, 16a/161, 16a/162, 16b/163, 16b/163, 21a/213, 21a/215, 21b/217, 21b/217, 23a/236, 24b/251, 24b/251, 24b/253, 24b/253, 30a/308, 41b/431, 42b/442, 46b/486, 47a/488, 52a/538, 52a/538, 52b/542, 52b/542, 53b/556, 53b/557
- sen** sen (teklil ikinci şahıs zamiri) (bk. sin)
s. 7b/68, 13a/129, 13a/130, 15a/148, 15a/149, 15b/154, 15b/155, 15b/155, 16a/162, 16a/162, 16b/163, 21a/214, 24a/244, 24b/253, 24b/253, 42a/436, 46b/484, 46b/485
s. -dür 15a/147

sende	sende (teklik ikinci şahıs zamirinin lokatif hâli) (bk. sinde) s. 16a/162, 16b/166 s. -dür 15b/155
sendin	senden (teklik ikinci şahıs zamirinin ablatif hâli) s. 13b/131, 13b/132, 24a/248
seng	(F.) ağırlık s. (43a/446)
senger-	önemsemek, dikkate almak s. -ür 18b/185
seninġ	senin (teklik ikinci şahıs zamirinin genetik hâli) (bk. siniġ) s. 21b/219, 24a/247 s. -dür 13a/129
ser	(F.) son s. 43b/453
ser-beser	(F. ser-be-ser) baştan başa s. 41b/431
ser-çeşme	(F.) çeşme başı, pınar, su başı s. -sine 12a/118
sere	(F.) iyi s. 45a/470
ser-ferâz	(F. ser-firâz) benzerlerinden üstün olan s. 28a/290
ser-mâye	(F.) sermaye s. -din 37b/386
serv	(F.) servi, selvi s. 47b/495
server	(F.) baş, ulu s. -idür 015

- ser-zeniş** (F.) başa kakma, takaza
s. 24b/253, 53a/550
- sev-** sevmek (bk. siv-)
s. -üp 30a/310
- seyr** (A.) seyir
s. 3a/17, 16a/160, 38b/397
s. -din 16a/161
s. -i nebât 29a/301
- seyrân** (A.) gezinme, dolaşma
s. 6b/54
- sezâ-vâr** (F.) münasip, uygun, yaraşır
s. 13a/129, 14b/145, 30a/309, 47b/493
- sezâvârlık** yaraşırılık, uygunluk, münasiplik
s. 7b/68
- şibrü'l-ḥisâb** (A. şifrü'l-ḥisâb) hesabın sıfırı
ş. 3b/23
- şidk** (A.) doğruluk, sadakat
ş. 7a/63, 25b/264, 25b/264
ş. -dın 37a/384
- şifat** (A.) sıfat
ş. 7a/61, 10a/95, 12b/121, 25a/256
ş. -i 4a/29
- şifât** (A.) sıfatlar, vasıflar
ş. -i kadîm 26a/269
- şifatlık** sıfatlı
ş. 5b/44
- şifr** (A.) sıfır, hiç
ş. 3a/17, 3a/17, 4a/29
ş. -ğa 3a/16
- sın-** kırılmak, parçalanmak
s. -sa 34b/356, 34b/357, 34b/358

sır	(A.) sır (bk. sırr) s. -1 44b/463 s. -i-ninġ 27a/276
sırça	cam s. 34b/356
sırr	(A.) sır (bk. sır) s. -1 22b/231, 25b/260 s. -ını 09 s. -ı vilâyetka 3b/22
sifliyat	(A.süfliyyât) dünya ile ilgili bayağı işler, hususlar, şeyler s. 29a/298
sihr	(A.) büyü, sihir s. 52b/546
sikke	(A.) sikke, madeni para, akça s. 28a/290 s. -sini 26b/271
sili	? s. 3a/20, 3a/20
silke-	silkmek; terslemek s. -er 14b/146 s. -ip 23b/242 s. -ti 22a/226
silsile	(A.) silsile, zincir s. 8a/71 s. -i bend 24b/250 s. -sindin 7a/64
sım	(F.) gümüş s. 34b/357
sımürġ	(F.) anka kuşu, masal kuşu s. 27b/283

sin	sen (teklik ikinci şahıs zamiri) (bk. sen) s. 17b/175
sinde	sende (teklik ikinci şahıs zamirinin lokatif hâli) (bk. sende) s. 15a/150
singür-	hazmetmek, sindirmek s. -gey 53b/554
sini	seni (teklik ikinci şahıs zamirinin akuzatif hâli) s. 21a/213, 21b/221, 30a/309, 40a/416, 42a/434, 42a/434
siniŋ	senin (teklik ikinci şahıs zamirinin genetif hâli) (bk. seniŋ) s. 19a/190
sip-	serpmek, saçmak s. -ip 5b/43
sipâh	(F.) ordu, asker s. -i cân 24b/249
sîret	(A.) ahlâk, tabiat s. -i müstahsen 27a/279
sirke	(F.) sirke s. -ge 37b/389
sitem	(F.) zülüm, haksızlık, eziyet s. 53b/558
sitiz	(F.) kavga, çekişme s. 35b/367
siv-	sevmek (bk. sev-) s. -gen 30b/314
sivgüçi	seven s. 53a/552

siyâset	(A.) idare etme, siyaset s. 31a/322
sofra	(A. sufre) sofrâ s. 14b/142
şoḥbet	(A.) sohbet ş. -in 5b/45, 5b/45
sonḡ	son, nihayet s. -ḡı 54a/558 s. -ı-da 20b/208
sonḡra	sonra s. 20b/207
sor-	sormak s. 48a/498 s. -ar 4b/33 s. -dı 23a/236 s. -dı-lar 45b/472 s. -ḡıl 31a/322, 31a/323 s. -up 6b/55, 23a/234
söndür-	söndürmek s. -meḡiz 14b/142
söz	söz s. 2b/11, 2b/12, 4a/28, 4a/30, 4a/31, 4a/32, 4b/33, 4b/34, 4b/36, 5a/38, 8a/72, 8b/76, 8b/77, 9a/83, 11a/108, 11a/109, 11a/109, 11b/110, 24b/252, 26b/271, 36b/376, 39a/404, 44b/462, 48a/500, 49b/513 s. -de 4a/30, 4a/31, 4b/34, 11b/110, 13a/126 s. -dedür 4b/35 s. -dür 5a/38 s. -ge 2b/10, 4a/28, 16b/165 s. -i 10a/97, 25a/259 s. -i-de 28b/295 s. -i-dür 4b/33 s. -ine 39b/411 s. -ni 4a/30 s. -ünḡ 41a/424

- sözle-** söylemek, konuşmak
s. -di 44b/462, 45b/475, 51b/532
s. -geni-din 25a/255
s. -genindin 44b/464
- sözlegüçi** söyleyen, konuşan
s. -de 4b/34, 11b/110
s. -niñg 4a/31
- su** su
s. 22b/230, 37b/389, 49b/516, 50a/522
s. -da 50b/523, 53b/553
s. -dın 53b/553
s. -ğa 53b/555
s. -yın 49b/517
- suâl** (A.) sual, sorma
s. 41a/427
- şubḥ** (A.) sabah, sabah vaktı
ş. -i seher 45a/468
- şubḥ-ḥiz** (A.F.) erken kalkan, erkenci
ş. 42b/440
- sūd** (F.) fayda, kazanç, kâr
s. 35b/366, 37b/387, 42b/440, 42b/443, 43b/452
s. -nı 7b/70, 37b/386, 43b/452
- sūdā** (F.) ticaret
s. 38b/399
s. -da 43b/452
- sūd-mend** (F.) faydalı, kârlı, kazançlı
s. 13a/126, 36a/372
- şuḡrā** (A.) en küçük
s. 15b/154
- şulḥ** (A) sulh, barış
ş. 26a/265

- sultān** (A.) sultan, hükümdar
s. 50a/519
s. -1 26b/272, 48a/498
- sun-** sunmak, vermek
s. -dı 33b/347
s. -up 5a/42
- şüret** (A.) suret, görünüş, kılık
ş. 27a/277
ş. -i 25a/258
- süftelik** delikli
s. -i 42a/437
- süleymān** (A.) Hz. Süleymān Peygamber (bk. şahıs adları)
s. 48a/498, 48a/498
s. -ğa 49a/508
s. -ı nebī 49b/516
- sülük** (A.) süluk, bir tarıkata girme
s. 16a/160, 19b/195
- sünbül** (F.) sümbül, güzellerin saçı
s. -i ter 48b/504
- süngeç** kemik
s. 17b/173
s. -iñg 24b/250
- sür-** sürmek
s. -di 8b/78
s. -sün 29b/303, 29b/305
s. -ünğ 46a/477
- sürme** (F.) sürme
s. 25b/262, 51a/527
s. -din 48b/505
s. -i bīdārlik 8a/74

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

sürüd (F.) şarkı, türkü
s. -ını 13a/125

sürük sürü
s. 40a/415

süst (F.) gevşek, tembel
s. 7b/65, 39b/407

süstay- gevşemek
s. -dı 33a/342

- şebîhün** (F.) gece baskını
ş. 20b/210
- şebnem** (F.) şebnem
ş. -ni 52b/546
- şecer** (A.) ağaç
ş. 10b/98
- şefî'** (A.) şefa'at eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden
ş. 1b/2
- şeh** (F.) şah (bk. şah)
ş. -i şâhib-kerem 26b/273
- şehâdet** (A.) şahadet, şahitlik
ş. -ğa 2b/13
- şehenşâh** (F. şehen-şâh) en büyük padişah, şahlar şahı
ş. 28a/289
- şehr** (F.) şehir
ş. -i şafâ-bağş 23b/239
- şehr-bend** (F.) tutuklu
ş. 24b/249
- şehri-yâr** (F.şehr-yâr) padişah, hükümdar
ş. 50a/521
- şehvet-perest** (A.F.) şehvetperest, şehvetine, nefesine çok düşkün [kimse]
ş. 17b/174
- şem'** (A.) mum
ş. 5b/44
ş. -i şâm 35a/360
- şenbih** (F.) cumartesi
ş. 54a/562

şer‘	(A.) Allah’ın emri, şeriat ş. 1b/4, 36b/379
şerbet	(A.) şerbet ş. 43b/454 ş. -i 25a/258
şeref	(A.) şeref, övünme ş. 7b/69, 14b/144, 52b/545
şerī‘at	(A.) şeriat ş. -nı 27a/278
şerik	(A.) ortak ş. 014, 30a/311
şerr	(A.) kavga, gürültü ş. 5b/42
şeşt	(F.) okçuların parmaklarına geçirdikleri yüksük ş. -i-din 27b/283
şevk	(A.) şevk, şiddetli arzu, istek ş. 2b/12, 11b/110, 53a/549
şeyh	(A.) şeyh ş. 13b/135, 14a/136
şeyh-zâde	(A.F.) şeyhzâde ş. 54a/566
şifa	(A.) şifa, derdine deva bulma ş. 6b/55
şikest	(F.) kırılmış, kırık, kırılma ş. 28a/291, 32a/331, 32b/334
şikīb	(F.) sabır, tahammül ş. 32a/330

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

şîre	(F.) şıra ş. -si-de 27a/280
şîşe	(F.) şîşe ş. 52b/546
şitâb	(F.) acele, sürat ş. 22b/228
şîve	(F.) şive ş. -leri 25b/264 ş. -si 36a/373 ş. -sini 4a/32
şîvelik	şiveli ş. 7b/65
şöhret	(A.) şöhret, ün, ad ş. -i 08 ş. -im 23b/238
şu'beze	(A.şu'beze) elçabukluğu, hokkabazlık ş. -ler 18a/183, 35b/368
şudurgun	ut ş. -i 12b/124
şu'le	(A.) şule, alev, ışık ş. 2b/14 ş. -si 27b/286
şu'le-zen	(A.F.) alevli, alevlenmiş ş. 5b/44
şûm	(F.) şom, uğursuz ş. 48a/501
şûr	(F.) şamata, gürültü ş. 5b/42

- şūrabe** (F.) mec. göz yaşı
ş. -si 5b/43
- şūriş** (F.) karışıklık, kargaşalık
ş. 5b/43
- şūkr** (A.) şükür, memnunluk gösterme
ş. 2a/9

TT

- tâ** (F.) ...e/a kadar, ...dek, değin
t. 17b/177, 35b/370, 40a/414
t. ki 24b/251, 29b/303, 32b/334, 39a/402,
48b/504, 53b/554
- ta'âlâ** (A.) yüce, Tanrı adından sonra zikredilen saygı sözü
t. 49a/508
- ta'alluk** (A.) ilgisi olma, ilgisi bulunma
t. 51b/533
- ta'at** (A.) taat, ibadet
t. 17a/169, 23b/240
- ta'ayyün** (A.) taayyün, belli olma, meydana çıkma
t. -ğa 15a/150
- taban** taban
t. 51b/535
t. -rîg 51a/527
- tâbiş** (F.) parlayış, parıldayış
t. -idin 35a/359
- tabl** (A.) davul
t. 11a/105
- tâc** (A.) taç
t. 3a/18, 3a/20, 14b/144
t. -i risâlet 011
- tâc-ver** (F.) padişah, hükümdar
t. -i bî-sipâh 50b/525
- tagayyür** (A.) tagayyür, değişme
t. 23b/242

tağnemu	<i>tağnemu</i> t. 16a/160
tağallüf	(A.) uygun gelmeme t. 43a/449
tağammül	(A.) tahammül t. 36a/374
taḥkik	(A.) tahkik, doğru olup olmadığını araştırma t. 36b/376
taht	(F.) taht, hükümdarlık makamı t. 19b/198, 28a/288, 50a/520, 50b/525 t. -ı hilâfet 51b/536 t. -ı hilâfet-ka 14b/145, 30a/309
tahte	(F.) tahta t. 41a/426, 50a/520
taqvî	(A.) takva, Allah'tan korkma t. 17a/169
talâk	(A.) boşama t. 51b/533
talaşkuçı	dalaşan t. 34a/351
ṭaleb	(A.) istek, isteme t. 2b/12, 32a/332 t. -iñg 32a/332
ṭaleb-kâr	(A.F.) istekli t. 20a/203, 52a/538
ṭa'm	(A.) lezzet, tad t. 43a/446
tam	duvar t. 32b/338, 33b/344 t. -dın 33a/343 t. -ğa 33a/340, 33a/341

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

ṭama'	(A.) tamah, aç gözlülük t. 21b/216, 24a/248, 42b/443
tamâm	(A.) tamam, tamamen, bütün t. 4a/29, 14a/141, 23a/235, 32a/329, 45a/467, 49a/508, 54a/563
tamar	damar (bk. tamur) t. 5b/47
tāmât	(F.) uygunsuz t. 26a/267
tamuĝ	cehennem t. -dın 43b/451
tamuĝ	yemek t. -1 47a/489
tamur	damar (bk. tamar) t. -1 9b/87
taŋĝ	tan, sabah t. 45b/476
taŋĝsuk	nadir ve güzel t. 26b/270
tanı-	tanımak, anlamak t. -mas 16b/163 t. -r 4a/31, 31a/318 t. -sang 21b/218 t. -sun 30b/318
tap-	bulmak, elde etmek t. -a bilgey 9b/92 t. -ar 04, 4a/30, 4a/30, 34b/355, 46b/482, 47a/488, 51a/526 t. -ayın 39b/410 t. -iban 10b/103 t. -ip 3a/18, 13b/135, 13b/135 t. -madı 4b/36, 10b/101, 41b/433

	t. -mağa 41b/431
	t. -mas 10b/99, 15b/155, 35a/361
	t. -masağ 34b/354
	t. -may-dur 31b/325
	t. -sa 6b/57, 10b/102, 10b/103, 28b/294, 46b/485
	t. -sağ 42b/441
	t. -sun 29b/304
	t. -tı 2b/14, 3a/19, 3b/25, 13b/134, 15a/149, 28b/296, 29a/301, 32a/331
	t. -tı-lar 29a/301
	t. -tım 50a/521
tapın-	tapınmak, hürmet etmek
	t. -sun 30a/310
tapla-	hak vermek
	t. -dı 41a/427
tapşur-	teslim etmek, emanet etmek
	t. 51a/529
	t. -dı 3a/16
tār	(F.) arış, çözgü
	t. 15a/149
tār	(F.) karanlık
	t. 5b/46
tārāc	(F.) yağma, çapul, talan
	t. 43b/455
tarı-	ekin ekmek
	t. -p 43a/448
ta'rīf	(A.) tarif, tanım
	t. 3b/24
tāriḫ	(A.) tarih
	t. 54a/560

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

ṭarīkat	(A.) tarikat ṭ. 27a/278
tart-	çekmek t. 7b/67 t. -ıp 40b/418 t. -sa 27b/281 t. -tı 8a/74
ṭās	(F.) tas ṭ. 21a/212
ṭasa	tasa ṭ. 6b/56
taş	taş t. 11a/105, 24b/252, 52b/544 t. -nı 25b/261
taş	dış t. -kı 31a/322, 31a/323
taşla-	atmak t. -dı 50a/517
ṭavḳ	(A.) halka, tasma ṭ. 2b/12
ṭavr	(A.) tavır, davranış, tarz ṭ. -ına 25a/257 ṭ. -um 13a/126
ṭāyife	(A. ṭāife) topluluk, kavım ṭ. 1b/3
ṭāyir	(A. ṭāir) kuş ṭ. -i endîşe 6a/53

ṭayrān	(A. tayerān) uçma, uçuş ṭ. 6b/54
ṭayy	(A.) atlama, üzerinden geçme ṭ. 26a/266
ṭayy	(A.) Tayy (kabile adı) ṭ. 44a/457
tāze	(F.) taze t. 10b/100, 35a/359
tebāh	(F.) mahvolma, harap t. 010
tebessüm	(A.) tebessüm, gülümseme t. 24b/254
tebre-	kımıldamak, hareket etmek t. -geli 21a/211 t. -megen 19a/192
tebren-	kımıldanmak, hareketlenmek t. 22a/223, 52a/538
tebret-	sarsmak t. -me 8a/71
tecribe	(A.) tecrübe t. 38a/396 t. -dür 35a/362 t. -siz 35a/362
tedbīr	(A.) tedbir t. 18a/180
tefāvet	(A. tefāvüt) fark t. -ka 43a/445
teferrüc	(A.) gezinti, gezme t. 22b/227

- tefrih** (A.) ferahlandırma, gönül açma
t. -i rûh 34b/358
- tek** gibi
t. 11a/108, 11a/108, 19a/192, 22a/226, 24a/247,
28b/292, 28b/292, 29a/302, 29a/302, 37a/382, 42a/437,
47b/495, 52a/541
t. -ni 21b/219
- tekbîr** (A.) tekbir
t. 14b/143
- tekrâr** (A.) tekrar
t. 22a/223
- tekye-gâh** (A. F.) dayanılacak yer
t. 1b/1
- telef** (A.) boş yere harcama
t. 5a/38
- telef-keş** (A.F.) yok edici, öldürücü
t. -i haydar-i kerrâr 47b/493
- telh** (F.) acı
t. 53a/549
- temiz** (A.) temiz
t. 18b/187
- ten** (F.) ten, beden, vücut
t. 5b/45, 5b/45, 19a/193, 53a/548
t. -ğa 47a/491
- teng** (F.) dar, sıkıntılı
t. 5b/46
- tenğ** denk
t. 41a/428

ti-	demek, söylemek (bk. di-) t. -di 4a/27, 4a/27, 8a/75, 21b/218, 23b/238 t. -dük 30a/310, 30a/310 t. -p 36b/379, 54a/565
ticâret	(A.) ticaret t. 38b/401
tig-	ulaşmak, erişmek t. -se 34b/358
tig-	değmek t. -se 40a/416
tigre	çevre, etraf t. -side 32b/337
tigür-	eriştirmek, ulaştırmak, değdirmek t. 47b/496 t. -e 44b/464
tihî	(F. tehi) boş t. 21b/220
tik-	dikmek t. -di 44b/462, 45a/468
til-	ikiye ayırmak, biçmek t. 05
til	dil t. 06, 3b/26, 16b/165, 44b/464 t. -ge 05, 8b/77 t. -i 2b/10, 8a/75, 12a/116, 50a/518 t. -in 30b/317 t. -ing 45a/466 t. -ing-ni 43b/450 t. -ni 05

tilbelik	delilik t. -im 8a/73
tile-	dilemek, istemek t. 17b/176 t. -di 45b/474 t. -me 17b/175 t. -mes 30b/315 t. -mey 5b/45 t. -p 6b/55 t. -r 30b/314, 46b/484, 48a/502 t. -se 013 t. -señg 7b/70, 10a/95, 41b/431 t. -y 21a/214
tilek	dilek, istek t. -i-din 32a/329
tilmür-	ümit ve hasretle bakmak t. -e-dür 40a/415
tim	çarşı, bedesten t. 38b/398
timür	Timür (bk. şahıs adları) t. 31b/325
tin-	dinmek, sona ermek, bitmek, durmak t. -di 33b/349 t. -di-ler 19a/191 t. -mey 5b/43
tinç	sakin, sessiz t. 20b/210
tinnet	(A.) yaradılış, huy t. -i 52b/547

tiŋgiz	deniz (bk. diŋgiz) t. -din 41a/428
tiŋgri	Tanrı t. 03, 04, 05, 06, 32a/328, 36b/379, 37b/388, 46b/481, 49a/508 t. -din 13b/132, 30b/313, 32b/333 t. -ge 36a/375, 40a/416 t. -ni 37a/381
tiŋgşe-	denkleştirmek, eşit hâle getirmek t. -r 43a/444
tîre	(F.) kara, bulanık t. 24b/252, 49a/511, 49b/514
tireŋg	derin t. 41a/428
tiriglik	dirilik, canlılık t. -ni 21b/220, 23b/241
tirik	diri, canlı t. 30a/311
tiril-	dirilmek t. 16b/165 t. -ür 10b/103
tiş-	delmek t. -er 25b/261
tiş	diş t. -i 9b/90, 33a/342
tîşe	(F.) balta, nacak t. 37a/382, 43b/450
tişle-	ısırmak t. -gin 6b/59

titig	akıllı, zeki t. -rek 34b/356
titre-	titremek t. -p 25b/262
tive	deve t. 45a/470, 45b/475, 46a/478 t. -din 45a/471 t. -leri-de 44b/463 t. -niñg 45b/475 t. -siniñg 46a/477
tiz	(F.) tez t. 27b/286, 42b/440
tofrağ	toprak (bk. tofrağ) t. -i-dın 49a/511 t. -tın 47a/491
tofrağ	toprak (bk. tofrağ) t. -ın 38a/393 t. -ka 12b/122 t. -nı 36a/373
toğrı	doğru t. 37a/381
toқта-	durmak t. -mayın 21a/211
toқu-	dokumak t. -ğan 39b/407, 41a/426
tol-	dolmak t. -dı 11b/113 t. -ğay 11a/109 t. -madı 21a/212 t. -sa 14a/139

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

tola	dolu,-çokca t. 45b/471
tolga-	tıkamak t. -dı 8a/73
tolun ay	dolun ay t. 16b/163
ton	elbise t. 47b/492 t. -ğa 39b/408, 39b/409 t. -ı 18a/181 t. -ı-dur 47b/492
tonğuz	domuz t. 54a/561
toy-	doymak t. 17b/173 t. -ar 48b/506 t. -madı 21a/212
tök-	dökmek t. -er 21a/212, 43b/454 t. -mese 10b/99 t. -ti 17b/178
töngül-	ümitsiz olmak t. 46b/485 t. -gen 32a/330 t. -medi 33a/341
tört	dört (4) t. 26b/272, 29a/301
tözin	asıl soydan, asaletli t. 48b/505

tul	dul t. 40a/413
tur-	durmak (bk. dur-) t. -a 47b/492 t. -dı 23a/233
tur-	durmak (bildirme olarak) t. -ur 4a/29, 17b/173, 19b/196, 36b/376, 43a/445, 50b/523, 54a/559
tuş-	rastlamak t. 6a/50, 34a/351
tüşe	(A.) ölmeyecek kadar yenecek şey, azık t. -sin 51a/531
tüşeî	(A.) bir azık t. 23b/240
tut-	tutmak, yakalamak t. 7a/60, 17b/175, 43b/452, 43b/453 t. -a bilmes 18b/186 t. -ar 21a/215, 34a/352 t. -ğay 18a/182 t. -қан 1b/3 t. -ma 51a/526 t. -mas 21a/213 t. -sa 17b/173 t. -tı 8a/73, 11b/113, 12b/122, 22a/225, 33b/348 t. -tı-lar 37a/386 t. -uban 31b/327 t. -up 40b/419
tüşî	(F.) papağan t. -si 25a/254
tutuğ	bağlılık t. -i 53a/548

HAYDAR TILBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

tutuğ	tutuk t. -1 2b/12
tuz	tuz t. 5b/43
tüb	dip t. -i-de 32b/338, 50a/522
tük	tüy t. -i 45a/471
tüken-	tükenmek, bitmek t. -di 21b/220, 50a/520 t. -mes 14a/140, 30a/308
tükrük	tükürük t. 39a/406
tüküz	tam, bütün t. 27a/277, 36b/380
tümen	on bin (10,000) t. 21a/212
tün	gece t. -i 28b/293 t. -iñg-dür 16b/163
tünd	(F.) sert, şiddetli t. 33a/342
tünd-bād	(F.) kasırğa, sert rüzgâr t. 20b/209
türbet	(F.) türbe t. -i-ğa 44b/462 t. -ine 44a/458
türk	Türk t. 12b/123, 13a/125

türkâne	(T.F.) Türke yakışır t. 12b/123
türlü	türlü t. 41b/429
türlük	türlü, çeşitli t. 40b/418
tüş-	düşmek, inmek t. -e 33b/344 t. -er 06, 6b/58, 6b/58 t. -key 28a/287 t. -se 24b/253, 43b/450 t. -ti 8a/72, 8b/79, 9a/82, 12a/118, 33a/343 t. -ti-ler 44a/458 t. -üp 22a/226
tüş	düş, rüya t. -ümüzge 45b/473
tüşmek	inme t. 23a/237
tüvänger	(F.) zengin, paralı t. 37b/391
tüz-	düzmek, yapmak, meydana getirmek, düzene koymak, ayarlamak, tertip etmek, nizama koymak t. 12b/124, 13a/125, 17a/170, 36b/380 t. -di 27a/278, 49a/509 t. -er 36b/379 t. -üp 6a/48
tüz	düz, doğru, kusursuz t. 27a/277, 43b/450, 43b/450

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

tüz ova
t. 22b/228, 33a/338

tüzlük doğruluk
t. 37a/381
t. -te 43b/450

tüzük tüzük
t. 13a/125

U

- u** (A.) ve (bağlama edatı) yerine göre ü, vu, vü, şeklinde telâffuz edilir (bk. **ü, vu, vü**)
u. 02, 1b/4, 2b/12, 2b/13, 3a/20, 5a/39, 5a/40, 5b/45, 6a/50, 6a/53, 6b/56, 7a/60, 7a/60, 9a/83, 11a/106, 11b/112, 11b/112, 12b/119, 13b/132, 13b/132, 13b/134, 13b/135, 14a/141, 15a/149, 16a/158, 16a/162, 17a/169, 17a/170, 17a/170, 18a/182, 18b/186, 20a/203, 20b/205, 21a/214, 22b/230, 22b/232, 23b/239, 24a/245, 24a/245, 24a/247, 25a/258, 25a/259, 25b/264, 25b/264, 25b/265, 27a/277, 28a/289, 29b/303, 30a/307, 31a/318, 31a/323, 32b/337, 33a/339, 34a/349, 34a/349, 35b/369, 35b/369, 36a/372, 36a/374, 37b/390, 37b/391, 39a/404, 40a/415, 40b/422, 42a/435, 43a/446, 43b/453, 43b/455, 44a/455, 44a/455, 47b/495, 47b/497, 48a/499, 48b/507, 48b/507, 53a/547, 53a/551
- ucuz** ucuz
u. 9b/88, 37b/389
- uç** uç
u. -i-din 40b/419
u. -inı 9b/87
- uç-** uçmak
u. -ar 34a/351
u. -tı 25a/254
- ufra-** yıpramak, eskimek
u. -mağan 47b/492
- ufran-** yıpranmak, eskimek
u. -ur 47b/492
- 'uqāb** (A.) karakuş, kartal
u. 27b/284
- uqlamağ** uyuma
u. -unça 18b/186

ula-	bağlamak, eklemek u. -dı 4a/28
ulağ	ulak, yük hayvanı u. 18b/189, 19a/191
ulan-	bağlanmak u. -dı 3b/25
ulaşıl-	ulaşılmak u. -dı 4a/29
uluğ	ulu, büyük, yüce u. 4a/27, 11a/106, 12b/123, 23b/238, 28a/286, 29b/303, 32b/333, 41b/434, 52a/539 u. -dın 52a/539
ulus	(Moğ.) ulus, millet u. 9a/84, 26b/272, 29b/305, 34a/349, 48a/498, 48a/498 u. -mıñg 013 u. -tın 42b/442
umağlık	nesilli, uruklu u. 26b/274
'ummân	(A.) umman, okyanus u. -nı 9b/90
un	un u. -ga 37b/389
ur-	vurmak u. -a bilmen 31a/320 u. -alı 30a/312 u. -ar 07 u. -dı 2b/10, 2b/13, 12b/120, 20b/209, 24b/254, 26b/270, 28b/296, 33b/348, 41a/428, 42a/439, 45a/468 u. -dum 9a/84, 12a/114 u. -ma 8a/71 u. -madı 20b/210 u. -sa 19b/198

	u. -sam 31a/321
	u. -up 2b/14, 6a/53, 8a/75, 8b/79
	u. -ur 11a/105, 11a/107, 21a/213, 46a/479
urguçu	vuran
	u. 19b/197
uruş	vuruş, vurma
	u. -i 39a/403
'uryân	(A.) çıplak
	u. 25a/259
uş	işte, şu
	u. 51b/535
uşağ	uşak
	u. -im 40a/415
uşbu	işte bu, şu, bu
	u. 4a/29, 9b/88, 15b/153, 16a/160, 20b/210, 21a/214, 33a/341, 45b/473, 50b/523, 51b/535
uşol	o, işte o
	u. 3a/19, 4a/30, 16a/161, 33b/344, 39a/402, 41a/428, 48b/505, 50a/521
uy	sığır
	u. 17b/175
	u. -ıng-nı 18b/185
uyan-	uyanmak
	u. 16b/164
uyku	uyku
	u. -nı 6a/50
uyu-	uyumak
	u. -dı 20b/210
	u. -may 6a/50

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

uza-	uzamak
u. -r	37a/381, 48a/501
uzat-	geçirmek, uğurlamak
u. -kıl	40a/416
uzat-	uzatmak
u. -ma	41a/424
uzun	uzun
u.	7b/67, 43b/453

Ü

- ü** (A.) ve (bağlama edatı), yerine göre u, vu, vü, şeklinde telâffuz edilir (bk. u, vu, vü)
ü. 01, 010, 014, 016, 1b/4, 4b/34, 4b/35, 5a/38, 5b/42, 5b/43, 5b/46, 6a/53, 6b/55, 6b/58, 7b/68, 7b/68, 8b/77, 9a/82, 10b/100, 11b/110, 11b/111, 15a/149, 15b/152, 15b/152, 15b/154, 15b/154, 15b/155, 15b/155, 16a/158, 16a/160, 16a/162, 16b/165, 17a/168, 17a/170, 18a/181, 19a/194, 20a/202, 20b/206, 21b/221, 22b/230, 22b/231, 23a/237, 23a/237, 24a/245, 24b/250, 25a/256, 25a/258, 25a/259, 25b/264, 25b/264, 25b/265, 26a/265, 26a/267, 27a/277, 27a/279, 28a/290, 30b/315, 30b/316, 31a/319, 31a/323, 31b/326, 32b/337, 34b/358, 35b/365, 35b/369, 36b/378, 37a/383, 38a/392, 38a/394, 39b/407, 39b/409, 40a/413, 40a/413, 40a/413, 41b/432, 42b/440, 43a/446, 45a/467, 46b/481, 46b/481, 47b/494, 47b/495, 48a/499, 48a/499, 48b/503, 52a/539, 53a/550, 53a/550
- üçün** için
ü. 1b/1, 1b/4, 11b/110, 19b/196, 20a/203, 21b/221, 23b/240, 32b/338, 37b/390, 46a/478, 46b/484, 48a/502, 51b/534
- üftād** (F. üftāde) bîçare
ü. 35a/361
- ülfet** (A.) ülfet
ü. 3b/25
- ümmīd** (F.) ümit, umut (bk. ümmīd)
ü. 21a/215, 32a/329, 35b/366, 39b/411
- ümmīd-vār** (F.) ümitli
ü. 30b/313, 32b/333
- ‘ümmet** (A.) ümmet
ü. -i 2a/9
ü. -ler 1b/1

- ümmîd** (F.) ümit, umut (bk. ümîd)
ü. 6a/52
- ümmihât** (A.ümmehât) esaslar, temeller
ü. 29a/301
- ümmü'l-kitâb** (A.) akl-ı evvel, kitabın anası
ü. 3b/23
- ün** ses
ü. 12b/123
- ünde-** seslenmek, çağırarak
ü. -di 49b/513
- ürk-** ürkmek, korkmak
ü. -se 53b/553
- üst** üst
ü. -ide 6b/56, 9a/84, 15b/153, 23b/242, 23b/243,
29b/305, 35b/366, 35b/366, 36b/380, 40b/418, 50a/519
ü. -ide-dür 54a/558
ü. -inde 32a/332
- üstüvâr** (F.) sağlam
ü. 36a/374
- üştür-süvâr** (F.) deve binen
ü. 45a/469
- üz-** koparmak, kesmek
ü. 17a/170
- üze** üzerine, üstüne
ü. 2b/12, 32b/334

V

- vāh** (A.) vah, yazık (bk. veh)
v. 30b/316
- vahy** (A.) vahiy
v. 1b/4, 29b/307
- vaḳfe** (A.) durak
v. -sindin 3b/25
- vāḳıf** (A.) vâkıf, bilen
v. -i esrâr 52a/538
- vakt** (A.) vakit, zaman
v. -idür 16b/165
v. -i-ne 22b/232
- varak** (A.) varak, yaprak
v. 22a/223
- vâris** (A.) mirasçı, vâris
v. -i mîrâş 37b/390
- vâsıta** (A.) vasıta
v. 15a/149
v. -sız 24a/245
- vaşl** (A.) kavuşma, ulaşma
v. 1b/1
- vaşle** (A.) Mevlevî tarikatına mahsus bir çeşit elbise
v. 39a/404
- vay** vay ! (ünlem)
v. 16b/163

va'z	(A.) vaaz v. 18a/182
vefâ	(A.) vefa, sözünde durma; kâfi gelme, yetişme v. 25b/264 v. -sı 20a/205
veh	(A.) vah, yazık (bk. vâh) v. 2b/15
velî	(A.) velî v. 012, 46a/480
velî	(F.) velâkin, amma, fakat v. 38b/398
ve's-selâm	(A.) vesselâm v. 4a/29
vezîr	(A.) vezir v. 014, 51b/536
vîrâne	(F.) virane v. 25a/258 v. -din 23b/241
vu	(A.) ve (bağlama edatı) yerine göre u, ü, vü, şeklinde telâffuz edilir (bk. u, ü, vü) v. 22b/230
vü	(A.) ve (bağlama edatı) yerine göre ü, vu, vü, şeklinde telâffuz edilir (bk. u, ü, vu) v. 2b/14, 4b/36, 5a/39, 9b/89, 11b/110, 17a/169, 17b/174, 18a/181, 20a/202, 21a/212, 21b/220, 22a/225, 22a/225, 22b/230, 23a/235, 25a/254, 25a/255, 25a/258, 25b/263, 26a/266, 26a/267, 26b/275, 28a/290, 33a/340, 33b/347, 35a/362, 37b/388, 38b/398, 40a/413, 40b/422, 41a/426, 41a/427, 43a/446, 44b/462, 45b/474, 50a/517, 50a/520, 50a/520, 54a/559
vücūd	(A.) vücut, varlık, var olma v. 15a/149 v. -1 27a/277 y. -um 15b/153 v. -umğa 8a/72 v. -um-nı 50a/522

Y

- yâ** (F.) ya, veya, ya da (edat)
y. 47b/495, 47b/496, 48b/503, 49b/512, 49b/512, 49b/512
- yâd** (F.) hatırlama, anma
y. 21b/219, 33b/345
- yağ-** yağmak
y. -sa 52b/544
- yağı** düşman
y. 18a/180
- yağmur** yağmur
y. 47b/496
- yağşı** güzel, iyi
y. 03, 12a/115, 13a/125, 27a/275, 36a/372, 36b/377, 37a/384, 43b/451, 44b/460, 51b/531
y. -rak 06, 16a/159, 17a/168, 19a/193
- yâhüd** (F.) veya
y. 11a/108
- yak-** yakmak
y. -ar 34b/359
- ya'kûb** (A.) Hz. Ya'kûp peygamber (bk. şahıs adları)
y. -ı resûl-ı emîn 29b/306
- yalguz** yalnız
y. 38a/393
- yalıfğ** çıplak
y. 51a/526
- yamağlık** yamalı
y. 51b/535

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- yaman** yaman, kötü, fena
y. 17a/168, 37a/384, 43b/451
- yamanlık** kötülük
y. -ları 17b/174
y. -ların 17a/172
- yan-** yanmak
y. -ar 24a/246
y. -ıp 5b/47
- yan-** dönmek, geri gelmek
y. -ıp 35a/364
y. -sañg 16a/161
- yan** yan, taraf
y. 16b/164
- yana** yine, tekrar, ikinci defa
y. 10a/96, 24a/243, 32a/330, 32b/333, 33a/341,
33a/343, 33a/343
- yandaştır-** yanaştırmak
y. -up 45a/470
- yap-** örtmek
y. -ar 44a/455, 46b/482
- yap-** yapmak
y. -ıp 38b/400
- yapuş-** yapışmak, sıkıca tutmak
y. -tı 33a/340, 33a/343
- yar-** yarmak
y. -ar 39a/401
- yâr** (F.) dost, sevgili, yâr
y. 30b/314, 34b/355
y. -nı 30b/314, 30b/314

yara-	yaramak y. -mas 39b/408 y. -r 18b/188
yarag	yakışan, uygun y. 18b/188
yarag	hazırlık, malzeme; silah y. -ı 33b/347 y. -in 18a/180 y. -ını 24a/246
yarıl-	yarılmak y. -ğan 51b/535
yarım	yarım y. 33a/339, 33a/342, 47a/488 y. -ını 47a/488
yarlıg	buyruk, emir, ferman y. 13b/135
yarman-	tırmanmak y. -a 33b/344 y. -ıp 33a/341
yaru-	aydınlanmak, ışıklanmak y. -dı 45a/468
yarut-	nura kavuşturmak, aydınlatmak y. -tı 13b/133
yaş	göz yaşı y. -ı-dın 5a/40
yaşar-	yaşarmak y. -ıp 45b/473
yaşur-	saklamak, gizlemek y. -ur 42b/442, 43a/449

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- yat-** yatmak
y. -i-ban 20b/210
y. -ip 32b/338
- yat** yabancı
y. 18a/180
- yatuğan** yatuğan, kanun, santur gibi sazların ortak adı
y. 12b/124
- yavuk** yakın
y. 23a/235, 23b/239, 31b/324
- yay-** yaymak
y. -dım 9a/84
- yay** yaz
y. 18b/186, 24a/245
- yayağ** yaya
y. 19a/194
- yayıl-** yayılmak
y. -dı 2b/13
- yaz-** yanılmak, hata etmek, sapmak
y. -masa 35a/364
y. -sa 35a/364
- yaz** yaz, ilk bahar
y. 24a/245
- yazı** yazı, ova, düz yer
y. 23b/239
y. -da 18b/186, 22b/228
- yed-i beyzâ** (A.) Hz. Mûsâ'nın Firavun'a karşı mucize olarak görünen parlak eli
y. 34a/350
- yek-kalem** (F.A.) baştan başa, tamamen
y. 17b/177, 33b/348

- yek-rüye** (F.) güvenilir dost, bir yüzlü iki yüzlü olmayan
y. 30b/315
- yeŋgil** hafif
y. 17a/168
- yerhamek'allāh** (A. yerhamük-Allāh) çok yaşa, Allah sana
merhamet etsin
y. 8a/75
- yet-** ulaşmak, erişmek (bk. yit-)
y. -seŋg 16a/158
- yeti** yedi (7) (bk. yiti, yitti)
y. 33b/348
- yetiş-** yetişmek, ulaşmak
y. -kinçe 33a/342
- yıg-** toplamak, biriktirmek, yığmak
y. -dı 48a/499, 48b/506
y. -dım 14a/141
y. -ıp 47a/487
y. -sa 20a/204
- yıgaç** ağaç
y. 43b/450
- yıgdur-** toplatmak, yığdırmak
y. -ayın 23b/240
- yıgla-** ağlamak
y. -madı 20b/208
- yıkıl-** düşmek
y. -ğan-ğa 33a/341
- yıkılmak** düşme
y. 33a/340
- yıkl-** düşmek
y. -a 40b/418

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

yıkmaq	toplama y. 20a/203
yıl	yıl, sene y. 17b/177, 50a/521, 50a/522 y. -1 54a/561
yılan	yılan y. -larını 47a/487
yılkı	yılkı y. -da 19a/194
yır	şarkı, türkü y. 12b/123
yırağ	uzak, irak y. 06, 16a/159, 17a/168 y. -tın 45a/469 y. -tur 52a/540
yi-	yemek y. -di-ler 45a/467 y. -gen 38a/392, 43a/448 y. -geyler 10b/98 y. -mes 37b/391, 43b/450 y. -me-sün 9a/86 y. -r 29b/306, 47b/497 y. -señg 30a/312 y. -sün 47a/488, 51a/530 y. -yü 17b/173
yī	(A.) ye harfi y. -ge 3b/25
yiber-	göndermek y. -iñg-ler 14b/143
yidür-	yedirmek y. -ür 47b/497

yigit	delikanlı, genç y. 44b/464
yigitlik	gençlik y. 20b/207
yil-	hızlı hareket etmek y. -di 16b/167
yil	yel, rüzgâr y. 45a/470, 49b/512 y. -ge 20b/209
yildür-	estirmek y. -üp 45a/470
yim	yem, yemek y. -iñg 17b/173
yimiş	yemiş y. -i-niñg 10b/99
yinğillik	hafiflik y. 35b/369
yip	ip y. -i 42a/437 y. -i-din 41a/425 y. -i-dür 39b/407 y. -leri 42a/435
yipek	ipek y. 42a/437
yiplik	iplik y. -i 41a/425
yir	yer y. 08, 19a/192, 19b/196, 27a/275, 28a/286, 41b/431, 48b/503, 49a/509, 49b/512, 50a/519, 51a/526 y. -de 48b/505

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

- y. -ge 14b/146, 43b/454, 44a/455
y. -i-din 19a/192
- yit-** yetişmek, ulaşmak (bk. yet-)
y. -er 34a/352, 52a/541
y. -mes 25a/257
- yiter** yeter, kâfi
y. 38a/396, 38a/396
- yiti** yedi (7) (bk. yeti, yitti)
y. 33b/344
- yitik** hızlı, çabuk; keskin
y. 8b/78
y. -rek 34b/356, 46a/477
- yitkür-** ulaştırmak
y. -ünğ 46a/477
y. -ür 43a/445
- yitti** yedi (7) (bk. yeti, yiti)
y. 14a/139, 14b/144, 21a/212, 23a/232, 26b/272, 43b/451
- yoçın** tuhaf
y. 44b/465
- yok** yok
y. 08, 2a/9, 4b/34, 4b/35, 5b/47, 6a/52, 7b/66, 9b/92, 15a/148, 15a/148, 21a/215, 21b/217, 30b/313, 31a/321, 32b/337, 33a/339, 33a/339, 45a/471, 47a/487, 53a/551
y. -tur 014, 014, 49a/511
- yol** yol
y. 13a/127, 18b/189, 19a/191, 19b/197, 23b/243, 39a/403, 44a/458, 53b/557
y. -da 53b/557, 54a/559
y. -dur 52a/539
y. -ğa 8a/71, 19b/197, 21b/217, 33a/342, 35a/364, 40a/415

- y. -i 12b/119, 17a/168
y. -i-din 15b/152
y. -in 8a/73, 8a/73, 30b/317
y. -ında 36a/374
y. -nı 10b/102
y. -uñg 18a/182
y. -uñga 53a/551
- yolı** kere, defa
y. 5b/45, 42b/441
- yon-** yontmak
y. -dum 12a/114
y. -ğıl 13a/127
y. -ma 37a/382
- yu-** yıkamak
y. -dı 42b/443
y. -sa 39b/408
- yugan** kalın
y. 39b/407
- yum-** yummak, kapamak
y. -dı 4b/37
y. -up 17b/176, 18a/179, 19a/192
- yûsuf** (A.) Hz. Yûsuf peygamber (bk. şahıs adları)
y. 29b/306
y. -ı şiddikka 7a/63
- yük** yük
y. -i 45b/471
y. -üñg 17a/168
- yükle-** yüklemek
y. -di 17a/167

yürek	yürek y. -i 33b/346 y. -im 5b/44, 31a/321 y. -ing 6b/59, 7b/65
yüriş	yürüyüş, yürüme (bk. yürüş) y. 25a/256
yürü-	yürümek y. 21b/218 y. -gen 13a/127 y. -p 17b/176 y. -r 10a/97, 18b/186
yürümek	yürüme y. 13a/128, 25a/256
yürüş	yürüme (bk. yüriş) y. -i 39a/403 y. -ke 18b/188
yürüşlük	yürüyen y. 51b/532
yüz	yüz (100) y. 24b/250, 46b/481, 54a/559 y. -ge 46b/481
yüz	yüz, çehre, surat y. 49b/512 y. -i 19a/192, 48b/503, 50a/520, 51a/526 y. -i-de 27a/275, 28a/286, 28b/295, 41b/431, 50a/519 y. -i-din 49b/512 y. -i-dür 48b/503 y. -in 9a/83 y. -indin 8b/80 y. -i-ni 49a/509

HAYDAR TILBE'NİN MAHZENÜ'L-ESRÂR MESNEVİSİ

zârf	(A.) zarf, kap z. 3b/22, 21b/220
zarîf	(A.) zarif, güzel z. 41a/425
zâr zâr	(F.) inleye inleye, [sesle] ağlaya ağlaya, yanık yanık z. 20b/208
zât	(A.) zat, kendi, öz z. 15a/151 z. -ıdın 07
zebûn	(F.) zebun, güçsüz, zayıf, âciz, zavallı z. -lar 35b/367 z. -lar-ğa 37a/383
zehr	(F.) zehir z. 49b/517
zehre	(F.) cesaret z. 31a/321
zemzeme	(A.) ezgili, nağmeli ses z. -i haydarî 11b/113
zerre	(A.) zerre z. 7b/68
zevâl	(A.) zeval z. 20a/200
zevk	(A.) zevk, hoş gitme z. 2b/12, 8b/77, 11b/110, 52b/547
zihn	(A.) zihin, anlama, bilme kuvveti z. -i 29a/299 z. -i-de 28a/287
zînet	(A.) süs, bezek z. -i 53a/547

zireh-ber-zireh	(F.zirih-ber-zirih)	zırh üstüne zırh
	z. 24b/250	
ziyân	(F.) zıyan, zarar	
	z. 37b/387, 43b/452	
	z. -ıñg 43b/452	
zūd	(F.) çabuk, tez	
	z. 42b/443, 42b/443	
zuhūr	(A.) zuhur, meydana çıkma, ortaya çıkma	
	z. 2b/14, 28a/287	
	z. -ı-dur 12b/123	
zulmet	(A.) karanlık	
	z. 36a/371	
zūr	(F.) zor; güç, kuvvet	
	z. 33a/341, 50a/520	
	z. -ı dest 32a/331	
zūlfikâr	(A.) zūlfikâr, Hz. Muhammed'in Hz. Alî'ye hediye ettiği ucu çatallı kılıç	
	z. 27b/281	
zül-ka'de	(A.) Ocak ayı	
	z. 54a/561	
zümre	(A.) cemaat, topluluk	
	z. -ı ervâh 52a/537	

☆☆☆☆☆

